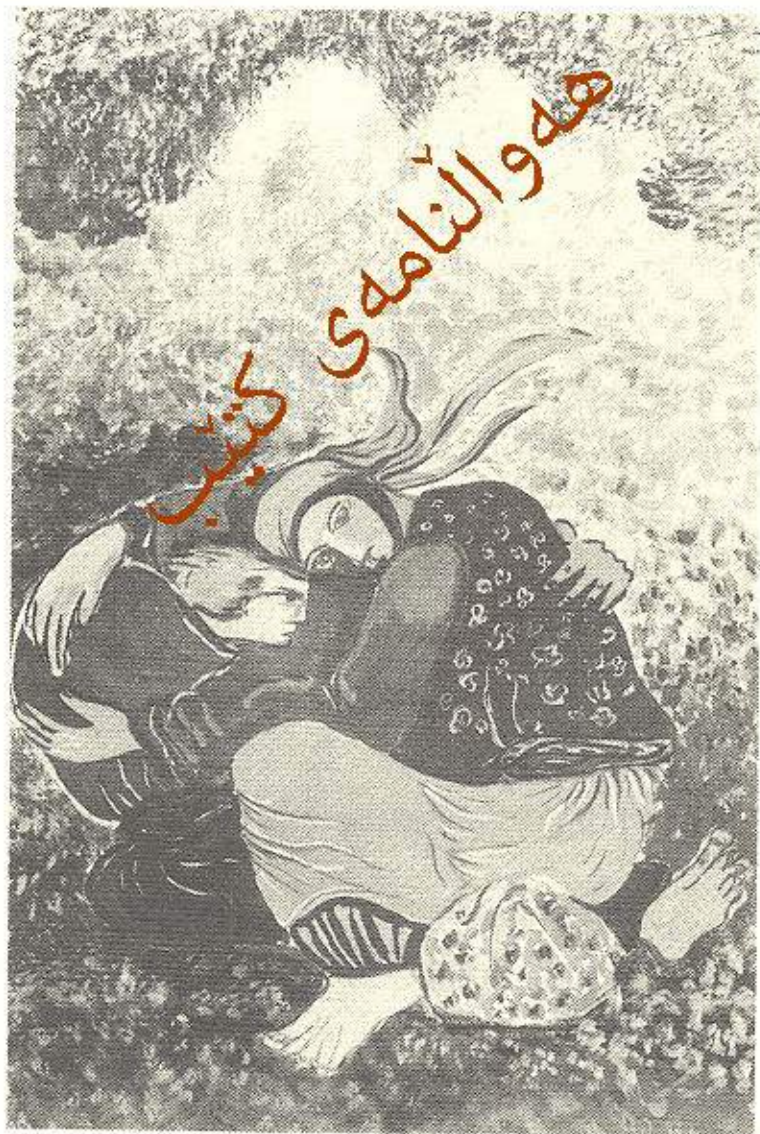

رابوون

گوفارنکی کولتوری گشتییه - ژماره سی - ۱۹۹۲

رابوون

گؤفاریکی کولتوروی گشتیبیه - ژماره سی - ۱۹۹۲

سفر نووسفر: رفیق ساییر

دهستهی نووسفران

کمال میراودهلی

هاشم کؤچانی

کاروان عبداللأ

بهرپرسیاری هونئری: دیلان دهرسیم

ناونیشان

RaBûN

Post Restante

126 11 Stockholm 32

Sweden

ژماره ی پۆستگیرۆ: 5 - 1121 626

ISSN 1102-4372

کولونی نپوده وله تان

لیراستیدا ننگر کوردستان له زنده سستی داکتر کوردی
 تر دایا به بز نمونه وک نیمین الیزمی نینگلیری نورا
 له میژوره رزگار بو بو. هیچ هیزکی نیمین الیزمی
 تر بو نینگدانه هله ده سقا که نام و ده زگای تورکی
 ندجاسی هار. چونکه نیمین الیزمی تورکی هیزسی
 کره زنه سر همبو نرخ و بنماهیگی سرولگی کورد.
 کدراندت و نامری کوردان خسته زه پنی خیزان
 سرولگی کوردان بوخاند. هیچ هیزکی نیمین الیزمی
 له ج شونینگیری جیوان وکو له وانیان نه کوردوه.
 له گل نوره شدا ده ولت سیاستی نیمین الیزمی
 خوی ده شان نوره لیزر پندوی نامهنگ گیزان به بزنه
 و جیزنه کانی بنانار «سوسنخلوون». هدر چهند زیاتر
 میشکی کوردان بگریتمه و پنج و بناوانی، نه
 مه سلاته بران نهرا پیسینی نیمین الیزمی تورکی له
 هسور ووه کوره درده کورت.

داکتر کوردان ده لنین «جوداخوازه کان» و «ناپاکانی
 نیشتمان» نای چنده نینگه پشتینگی هاله به سه پانفنی
 وشه یا وه سنی جوداخوازی به سمر کورده کان هله لیدی
 گدوره به چونکه کورده کان نیشتمانی تورکه کان
 و تورکیا، پارچه پارچه ناکه، به لکر به وگویی و
 پاریزگاری له نیشتمانی خیزان کوردستان ده کمن.
 له وان داوای رزگار کوردی خاکه گیان ده کمن که له ت
 له ت کراره و بزنه کولونی نیز ده وله تان. لیره دا
 نوره مان بز روین ده پیتمه که جوداخوازه سه ره کبیه کان
 نیمین الیزمی لهرانس و نینگلیری و که سالیشه کان و
 سرتشینده هره ب و نازسه کان بوون. له وان جوداخوازی
 واسته لینه، بارمندی به کتران دار کوردستانیان
 دایه شکرد.

نیشتمانی نیشکی

* تکا له هموو نهو نووسره هیوا یانه
 ده که یه که باهه تان بزده نیرن، به ره مه کان بیان
 به خه تینکی ره وان بنووسنوه و، چهند
 ده توان، یان چهند به باشی ده زانن، شینوه
 رهنوسی گزفاره که له به رچاو بگرن.

* هدر باهه تینکی وه رگنیدراو نه گدر
 راسته رخ له زمانی به که مه وه، واتا له و
 زمانه وه که پنی نووسراوه، نه کرابی به
 کوردی بلاری ناکه پنه وه.

به رگی به گه

له وار سه مه - ۱۹۹۰

به رگی به گه

له وار سه مه - ۱۹۸۹

بابہ تہ کان

۵	۵	بہرہ و پەرلہمانی کوردستان... بہرہ و کۆماری کوردستان
۱۰	۱۰	کینشہی کورد و کینشہی ژبانی دیموکراسی
باس و لینکۆلینہوہ		
۱۵	۱۵	تایین و باوہری پیش ئیسلام لہ کوردستاندا
۲۴	۲۴	شینواندنی مہدہنی مانی بریاردانی چارہنووسی گہلان
۳۱	۳۱	دوو وتاری گۆفاری «دیموکراسی» و
۳۹	۳۹	دہبارہی دیموکراسی
۴۴	۴۴	رہوایی میژوویی بزائی رزگاربخوازانہی نەتەرہی ناشووری
۵۶	۵۶	پینشہوا لہ سەرہەمی سەرۆک کۆمارینا
دۆکۆمیننتی میژوویی		
۶۹	۶۹	بزووتنہوہی کورد لہ تۆماری نەرمەنبیہکان دا
چاوپینکەوتن		
۷۸	۷۸	چاوپینکەوتن لہ گەلێ دیمتری زگنیرسکی
ھونەر و داھینان		
۸۴	۸۴	لہ دیدارینکی حوسین عارف دا
۹۱	۹۱	چەپلە ریزان- شیعەر-
۹۴	۹۴	«۱۱» شیعەر
۹۷	۹۷	بەستەیی پەناپەرنک - شیعەر-
۹۸	۹۸	کۆرکەمان نەخۆشە - شیعەر -
۱۰۰	۱۰۰	پیننج ھونراوہ
۱۰۵	۱۰۵	رامانی بە ئاقاری ناخە ناخی پیننج چمکە شیعری
۱۱۲	۱۱۲	رووخساری وتەر - چیرۆک -
پانۆراما		
۱۱۵	۱۱۵	دەنگدانەوہی کینشہی کورد لہ
۱۱۸	۱۱۸	کوردەکانی پاکستان

راہوون
فازیل کەریم نەحمەد

رەشاد میران
کاروان عەبدوللا
گۆزان قەرەداغی
سیروان شەریف
بنیامین
مەحمود مەلا عەبزەت

فەرھاد پیریال

نارام عەلی

گۆزان مەریوانی
مارف عومەر گولێ
مارف تاغایی
ہیندی
نازم حکیمەت
ک. کاکە
ھەندرین
برۆل دانزیری

کەمال مەعروف
حەمە سەعید شەیدان

بهره و بهره‌مانی کوردستان

بهره و کۆماری کوردستان

له سهره‌تای نێسانی ئەمسالدا کۆمه‌ڵاتی خەڵکی کوردستان، بۆ بە‌کەمین چار نازادانه و دوور له دەسه‌ڵاتی ده‌وله‌تی کۆلۆنیالیستی عێراق، نوێنه‌رانی خزیان بۆ بهره‌مانی کوردستان هه‌ڵده‌بژێرن. تا ئەو بهره‌مانه‌ش، وه‌ک نوێنه‌ری هه‌لبژێردراوی گه‌ل حکومه‌تی کوردستان، دا‌هه‌زینی و ده‌سه‌ڵاتی راسته‌قینه‌ی هوکمرانیکردن و به‌ریوه‌بردنی لایه‌نی سیاسی و ئابووری و عه‌سکهری و مه‌ده‌نی کوردستان به‌گه‌ڕێته‌ ئەستۆ.

پن‌که‌ینانی سه‌رکه‌وتووانه‌ی ئەم بهره‌مانه‌ گه‌وره‌ترین ئه‌رکی نێشتمانی نێستامانه و، هه‌رپه‌نوره و به‌رژه‌وه‌ندیکی ته‌سکی هه‌یزایه‌تی ده‌بی ملک‌ه‌چی ئەم پرۆسه‌ گه‌رنه‌ به‌کرت. ده‌شی ئەم تاقه‌یکردنه‌وه‌ نوێیه‌ که‌سه‌رکۆپی و ناته‌واوی تێبه‌که‌وی، به‌لام نایه‌ت زه‌نگه‌ به‌ریت چه‌وه‌ره‌ دیوکراسیه‌که‌ی و ئامانجه‌ نێشتمانییه‌ زه‌گاریه‌خوازییه‌که‌ی به‌شێوندری، واتا: ده‌بی ده‌نگدان و راگه‌ڕی به‌ جۆرنکی دیوکراتییانه‌ و نازادانه‌ و ده‌سته‌پاکانه‌ به‌رئوه‌ به‌چن. هه‌روا ده‌بی بهره‌مان کۆماری کوردستان دا‌هه‌زینی تا هوکمرانی کوردستان به‌کات. ئەم زه‌نگه‌یه‌شه‌وه‌ به‌ دنیا راده‌گه‌یه‌ندری که‌ گه‌لی کوردستان دوا‌ی هه‌فتا سا‌ڵ دا‌هه‌زکردن و تیرۆر و زه‌هه‌زونه‌نگی ده‌وله‌تی کۆلۆنیالیستی عێراق توانیوه‌تی گیانی دیوکراتییانه‌ و شارستانییانه‌ی خۆی به‌پاریزی و، ئەوه‌تا له‌ هه‌وه‌لێن هه‌ل و ده‌ره‌قه‌تێکی ره‌خسواده‌، وه‌ک گه‌لانی پێشه‌که‌وتوی جیهان، زه‌نگای دیوکراسی و نازادی و ده‌نگدانی گشتی ده‌گه‌ڕێته‌به‌ر نه‌ک زه‌نگای دیکتاتۆری و ده‌سه‌ڵاتی به‌دی تا‌که‌ هه‌زی و تا‌که‌ که‌سی.

هه‌لبۆاردنی بهره‌مان و پن‌که‌ینانی حکومه‌ته‌که‌ی پێسته‌ هه‌ینه‌ قوول و دیوکراسییانه‌ خواست و ئامانجه‌ی خەڵکی کوردستان ده‌هه‌ری که‌ به‌توانی سه‌رتاپای گه‌له‌که‌مان به‌ کورد و ناشووری و تۆرکمانه‌وه‌ به‌خاته‌ سه‌نگه‌ری چالاکی و دا‌کۆکه‌کردن له‌ چه‌سپاندنی ئەو شێوه‌ ژيان و هوکمرانییه‌ نازاده‌ و ره‌تکردنه‌وه‌ی گه‌رانه‌وه‌ی ده‌سه‌ڵاتی ده‌وله‌تی کۆلۆنیالیستی عێراق.

هه‌روا به‌ کرده‌وه‌یه‌ش به‌سه‌له‌ینی که‌ ئەم ده‌نگدانه‌ گه‌شتیه‌ ده‌یه‌ته‌ پر‌دی به‌رینه‌وه‌ بۆ قۆنا‌خه‌نکی نوێی ژيان و به‌ریوه‌بردن له‌ ئەنجامدا ئەو کوردستانه‌ نازاده‌ی لێ دینه‌ به‌ره‌م که‌ ده‌یه‌ته‌ یارمه‌تیه‌در و نمونه‌ی به‌رچاو بۆ گه‌لی عه‌ره‌یی عێراق له‌ پێناوی گواسته‌وه‌ی عێراق له‌ زه‌لکاری

ره‌گه‌زپه‌رستی و شه‌رفروشی و داگیرکردنه‌وه بۆ دنیای شارستانی و یاسا و نازادییکی ئه‌وتز که ده‌ولته‌تی نینستا، یان ده‌ولته‌تی داهاتوری عیزاق دوا‌ی هه‌فتا سال داگیرکردنی کوردستان ده‌ست له کۆلزنیالکردنی ولاته‌که‌مان هه‌لبگرێ و زه‌مینه‌ی هه‌لسوکه‌وتکردنی مافی به‌یاردانی چاره‌نووسی گه‌لی کوردستان به‌یار به‌دات و پینکه‌وه ژبانی ناشتیبانه و یه‌کسانانه‌ی کوردستان و عیزاق وه‌که دوو کۆماری فیدرالی یه‌کسان قه‌بول بکات.

سه‌رکه‌وتنی پرۆسه‌ی هه‌لبژاردن و دامه‌زراندنی په‌رله‌مان و هوکمرانی کوردستان نمونه‌یه‌کی شارستانیبانه و دیموکراتیبانه له ناوچه‌که‌دا ده‌خاته روو، که ئه‌و رۆنانه‌ی به‌ ناگر و ئاسن هوکمی گه‌له‌کاتیان ده‌کهن، هه‌روه‌ها ئه‌و بیروبو‌چروونه ته‌وه‌هینکه‌ره‌یش پوچه‌ل ده‌کاته‌وه که شو‌ئینیستانی نینه‌ته‌وه بالاده‌سته‌کان و کۆسمۆپولیتانی کورد (ئه‌وانه‌ی له عه‌ره‌ب عه‌ره‌به‌ترن) بلا‌وی ده‌کهنه‌وه که گزایا گه‌لی کوردستان به‌ی سه‌نته‌ر (ده‌ولته‌تی داگیرکه‌ر) ناتوانی خۆی به‌رنه‌به‌ری و کوردستانی‌ش به‌ی عیزاق ناتوانی به‌ نازادی و دیموکراسی بگات.

په‌رله‌مان و ئه‌رکه به‌ په‌له‌کان

تیمز کیشه‌ی ولاته‌که‌مان په‌یوه‌ندیه‌کی راسته‌وخۆی به‌ مه‌سه‌له‌ی دیموکراتی خودی کوردستانه‌وه هه‌یه. په‌رله‌مانی کوردستان که خۆی زاده‌ی راپه‌رینه‌که و زاده‌ی ژبانی دیموکراتیبه ده‌یه گه‌وره‌ترین ده‌سته‌به‌ری پاراستن و پینشخستنی دیموکراسیی سیاسی بێت له کوردستاندا. هه‌روا په‌رله‌مان ده‌یه به‌رنه‌یه‌کی فراوان بۆ هوکمرانی کردنی کوردستان دا‌ه‌ریژی که تیا‌دا سه‌رجه‌می ئه‌رکه‌کانی خۆی به‌خاته‌روو، له‌وانه پنیسته:

یه‌که‌م: حکومه‌تی کوردستان، یان کۆماری کوردستان دا‌ه‌ه‌زینی و ده‌زگاکانی پینکینی و هه‌موو چه‌شنه‌ هوکمرانیکی میلیشیایی و چه‌کداری نه‌هینلی.

دووه‌م: یاسای گشتی کوردستان به‌یار به‌دات.

سینهم: هه‌رسی ده‌سه‌لاتی یاسادانان، به‌ چینگه‌یاندن و دادگایی (القضاء) به‌پینی یاسا دیاری بکرن و، نابێ هیچ ده‌سه‌لاتنیک له سه‌رووی ده‌سه‌لاتی یاسای کوردستانه‌وه بێت.

چواره‌م: پینکینانی له‌شکری کوردستان بۆ دا‌کۆکی کردن له‌ خاکی کوردستان و ده‌سه‌لاتی په‌رله‌مان و خۆتاماده‌کردن بۆ رزگارکردنی ته‌وا‌ی کوردستانی خواروو.

پنجهم: ئاسایش و ئارامی بۆ خه‌لکی کوردستان ده‌سته‌به‌ر بکرن و دیاره‌ ده‌یه‌کانی وه‌که دزی و تالان و ده‌ست‌ریژی و چه‌رده‌یی و شه‌خۆری ریشه‌کیش بکرن.

شه‌شه‌م: پیلانی کۆلزنیالیستانه‌ی ئابلقه‌دانی ئابووری کوردستان تینکیشکیندری و گوند و شارۆچکه‌کانی ئاوه‌دان بکرنه‌وه و زه‌وی دا‌ه‌ش بکری و که‌رسه و پیندا‌ویستیبه‌کانی کینلان و

چاندن و دروینه و..... هتد، داپین بکرین و کارگه و فابریکه کانی کوردستان به گهر بخرننه وه و بازرگانی کۆنترۆل بکری و داهاقی گومرگ سهر پهرشتی بکری و سوود لهو کۆمهک و پارمه تیبه جیهانییهی هێ کوردستان ده نێردری وه بگری..... هتد. دهولهتی کۆلتیالیستی عێراق، به تایبهتی رژیسی ره گه زه پهرستی به عس بنکهی ئابوری کوردستانی له ئاوردوووه و گهلی کوردستانی له گه لیکهی پهره مهینه ره وه کردۆته گه لیکهی به رخۆز تانه توانی بهی ئابوری سهنتهر (به غدا) به ریه بهچی، نهمهش گهره تینکی ئابوری مانه وهی کۆلتیالیزمه له کوردستاندا. بزه دهی پهرله مان و حکومهتی چاره و وانکراوی کوردستان نهم فاکتوره ئابورییه کۆلتیالییه تینگ بشکینی و تاجاریکی تر گهلی کوردستان به توانیت له روهی ئابورییه وه خزی گۆزه رانی خزی داپین بکات و، وهک جاران بیشته وه به خاوهن بنکهی ئابوری تایبهتی خزی.

هدهتم: ریکه خسته وهی هه موو ده زگا و دایره مه دهنی و عه سه که ریه کانی کوردستان و به سته وه یان به حکومه تی کوردستانه وه.

هه شتم: پهرله مانی کوردستان به لگه نامه یه کی یاسایی و ره سمی سه بهاره ت به کیشه ی نیوان کوردستان و عێراق وهک کیشه ی نیوان دوو ولات هریار به دات که پشت به مافی هریاردانی چاره ی خۆنووسینی گهلی کوردستان به ستی. له سه ر هنجینه ی نهم به لگه نامه یه نوینه رانی گهلی کوردستان له گه ل دهولهتی داگیرکری عێراق (رژیسی به عس، یان ههر رژیمنکی تر بهیت) و تووژ بکهن. تینه به پشت به ستن به تاقیکردنه وهی ههفتا سه له ی نیوان گه له که مان و دهولهتی کۆلتیالیستی عێراق و، له بهر رۆشنایی بارودۆخی نوئی جیهاندا و، له نه هجامی به زین و ریسابوونی فیکری ئۆتۆنۆمیچی و فیکری بۆگه نی عێراقچه تی به پێوستی ده زانین، نهم به لگه نامه یه به جۆرنکی نوئی کیشه ی نیوان کوردستان و عێراق (وهک کیشه ی نیوان دوو ولاتی داگیرکراو و داگیرکه ر) به خاته روو، جهخت بکات.

ئا: له ههردوو هه رنه عه ره یی و کوردستانیه که ی عێراقدا دوو کۆماره ی یه کسانه عه ره یی و کوردستانی پێکبهیت، که هه ریه که یان ئالانی تایبه تی خزی هه بهیت و سه ره ره یی و ده سه لانی ته واوی به سه ر خاک و ئاوی خزیدا به وات. له م دوو کۆماره کۆماره یکی فیدرالی ئاره زومه ندانه دا به زینت که جینگه ی قه وا ره ی داتا شه راوی عێراق و ده وله تی کۆلتیالیستی عێراق بگریته وه. دا سه ده زگا کانی نهم ده وله ته فیدرالییه به جۆرنکی ها به ش و یه کسان له ده زگا کانی هه ردوو کۆماره که پێکبهین. ب- سه ر زگا یه تی ده وله ته فیدرالییه کوردستانیه - عه ره ییه که و پهریه به ردی ده زگا گرنگ و سه ر تایشه یه کانی به نۆره بهیت.

ج- له یاسا و ده ستووری هه ردوو کۆماره که دا دان به وه داپنتری که هه ریه که یان به شیکن له نه ته وه و ولاتیکی دا به شکراو. له کاتی هه ر یه کپوونیکی عه ره یی، یان کوردستانی نهم مه سه له یه

له ښکې ريفرانډوم له نيو خودي گډله خاوهن کيښه کيډه کالاً پکړيښه وه و به کارهينانې همرچوره زهر و زهنگ و له شکر کيښيک به پاسا قهدهغه پکړي.

د- مافي نوتونومي بڼ گډلي ناشووري و تورکمان داين پکړي.

نزيه: پدله ماني کوردستان، وهک نوينه ري هډليزدرای گډله کهمان داوا له نه ته وه په کگرتووه کان پکات که:

نا: نوينه رکانيان له کوردستاندا ميښنه وه و بهين ره زامه ندي گډلي کوردستان ولاته کهمان به چي نه هيلن.

ب- هيلی پاريزواو کهرکوک و گهرميانيش پگريښه وه، واتا له هيلی (۳۶) وه پکړي به هيلی (۳۴).

ج- دايريني به شينک له دارايي عيراق و پاره ي نوئي عيراق بڼ ناوه دان کورنه وه ي کوردستان و بڼ بڼاردني نو زهر و زهانانې که سه دان هزار خډلکي کوردستان له نه خچاسي شري داگير که رانه ي رژيم له کوردستاندا، لپيان کدوتووه.

دهيم: پايه خدانې تايه تي پدري به بنه مالې شهيدان، پدکه ووتووه کان و خډلکي نو ناوچانه ي تووشې کاره ساتي گه وره اتورن، وهک شاره کاني روو به روو بوونه وه، ناوچه نه نفالکراوه کان، هله به چه و خيزاني بارزانبيدکان و..... هتد.

يانزه يم: همور نو شم رانه ي ده ولته ي کولونيا لپستي عيراق به سدر کوردستاندا سه پاندوونتي ريسوا پکړين و، داوا له UN و ولانتي نه وروپا و رنکراوه کاني جيهان پکړي تا وژني عيراق ناچار پکمن مل بڼ چاري ناشتبيانه ي کيښه ي گډله کهمان بدات و پدله مان و حکومتې کوردستان به رسمي وهک تاکه نوينه ري شهرعي گډلي کوردستانې خوارو بناسي.

دوانزه: حکومتې کوردستان نابي پدپوهندي به هيچ هينزکي عيراقبيده وه پکات ته گهر نو هينزه باور به سدر به خويي و نازادي نيشتمانيمان نه هيني.

نيمه پيښانوايه نه مه لاني که مې چاري کيښه ي گډلي خواروي کوردستان و ترکه به پدله کاني پدله مانن. هډليزدراني نازادنه ي تم پدله مانه پيش که ساپه تي گډله کهمان و کيښه وهواکدي له جيهاندا پله و پايه دارتر دهکات و که ساپه تي پدله مانيش، که ساپه تي حيزينک يان پدله پدکي سياسي نيبه به لکو که ساپه تي دکي ياسايي وشهرعي و ديوکراتبيده وي گشتي جيهان گوي له داخواري و به ياره کاني ده گري.

تايا ده توانين تم پرؤسه يه و پدله مان و حکومت ته چاره روانکراوه کدي به خدینه سدر تم ره و ته ميژووييه پدرو به دپهينانې خواسته کاني گډله کهمان؟

تايا تم پرؤسه ساوايه ده که پنه تاقيرکړنه وه پدکي نه و تو که بڼ جيهانې به سلپان کولتووري

هفتا ساله‌ی داگیر کردن و ده‌لته‌ی کولونیالیستی عراق نه‌توانیوه کولتوری نازادپه‌خوآزانه‌ی کوردستانیمان له‌ناوهری و نه‌وی له‌پاه نه‌بردووینه‌تموه که ئیمه‌ش گدل و نیشتمانیکین و ده‌بی نه‌وای نه‌و مافانه‌مان هه‌بی که گهلانی دراوسی و جیهان هه‌پانه
ئیمه‌ش ده‌مانه‌وی که‌سایه‌تی و شونین په‌نجیدی شارستانییانه‌ی خزمان له شارستانییه‌تی ناوچه‌که و جیهاندا هه‌پنت؟

شاقمان داوه‌ته بهر کارنکی مه‌زن... با پرزگرام و رهبازمان بز به نه‌نجاملانی تاسه‌ری نه‌م کاره مه‌زنه‌ پنت. باره‌گی داگیرکردن و گری کورهی خز به که‌سگری (عقده‌ الدونیه) و پاشکزی و فیکر و عه‌قلبه‌تی دارزوی عینراقیچه‌تی نه‌پنه کزت و پنه‌ندی ده‌ستوپیمان.

رابوون

کینشهی کورد و کینشهی ژیانی دیموکراسی

فازیل کهریم نهحمەد

هەر کەسێگ وێستبیتی لەسەر کینشهی کورد بنبوسی ناماژە یۆ چەند خالێکی سەرەکی کینشهی کورد کردووە وەک دابەشکردنی نیشتمانەکە لە نیوان چوار دەولەتدا، بێ بەشکردنی لە زۆر مافی ناسایی مرۆڤانە، چەوساندنەوهی جەزرا و جۆری بێ ستور، زەوتکردن و تالانکردنی سامانی ئابووری... هتد.

ئەم دەستیانکردنەش راستە و، هیچ مرۆڤێکی خاوەن و یۆدان لاری لێیان نییە، بەلام هەندێ لایەنی تری کینشهی گەلی کورد هەیە کە هەر زۆر گزنگن و کەم کەس ناماژە یۆ کردوون، رەچاوکردنیان و لیکۆلینەوهیان رەنگە بەرچاو رووترکاتەوه یۆ دۆزینەوهی چارەسەریکی زانستیانه و دیموکراسیانهی کینشەکە. بەک لەو لایەنە گزنگانە ئەوهیە ئایا دەکرێ کوردستان بە ولاتیکی داگیرکراو یا کۆلۆنی KOLONIE دا بنێ؟ ئایا دەبێ گەلی کورد چ پرۆژە بەک لە بەرچاو بگری دژی سیاسەتی بە عەرەبکردن و هەنگاوتان یۆ چارەسەرکردنی ئەو زیان و بێتە قوولانە یۆ ژیانی کۆمەڵ کەوتووە؟ شەقلی سەرەکی زیانەکان چین؟ دیارە نووسین لەسەر ئەم لایەنانە بنبوستی بە لیکۆلینەوه و لێدوانی زۆر و فرەلایەن هەبە. ئەز تەنیا هەندێ هێلی سەرەکی دەخەمە بەرچاو، وەک سەرەتایەک یۆ ئەوهی گفتوگۆی لەسەر بکری.

کوردستان ولاتیکی داگیرکراو

جاران رووناکبیرانی کورد بە هیچ شێوه بەک ئەو راستیەیان نەدەسەلمان کە کوردستان ولاتیکی داگیرکراو، بێتەست، بە واتای کۆلۆنی بیت، بە بیانووی ئەوهی ئەو ولاتانە یۆ کوردستانیان داگیرکردووە (عێراق، ئێران، تورکیا، سوریا) سەرمایه‌داری تییاندا نەگەیشتۆتە بەرزترین پله و ئیمبریالیزم دروست نەبوو.

ئەم بۆچوونە هەلەبەکی یە کچار گەورە یۆ و بیانووە کەش هەر زۆر ساکار و لاواز و نازانستییه. هۆزێک کە بە زۆر خاکی هۆزێکی تر داگیر دەکات، هەموو مێکانیزمەکانی کۆلۆنیالیزمی تیا بەدەر دەکەوی. تا گۆتایی سەدهی ۱۹ لە کوردستاندا، باو بوو، عەشیره‌تێک خۆی بەهێز زانیو

و دینهاتی عه‌شابه‌ری تری به‌زه‌بره‌زنگ داگیر کردوه. هه‌ندی جار کوشتن و بریشی زور رووی داوه. جاری واش هه‌بووه ئه‌و عه‌شیره‌تانه ناچاری هه‌لانتن و کۆچکردن هاتوون. ئه‌و جووتیارانه‌ی ماوندته‌وه بینگاریان پینکراوه‌ن، به‌ چاری سووک سه‌یرکراون..... هتد. به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی داگیرکهر و داگیرکراو هه‌ر کورد بوون، هاوسه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی زور تینک نه‌چوه و پاش چه‌ند وه‌چه‌یه‌ک داگیرکراو شو‌ناسنامه‌ی داگیرکهری هه‌لگرتوه. پینوستیش ناکات ناوی هه‌یج عه‌شیره‌تینک به‌ینم، چونکه ئه‌مه شینازنکی کۆمه‌لایه‌تی گشتیه. له‌ زۆریه‌ی ولاتانی تری سه‌ر رووی ئه‌م زمینه هه‌مان دیاره به‌دی ده‌کری و میژوونوسانیش به‌ کۆلونیالیزم ناوی ده‌به‌ن.

کۆلونیالیزمی دراوسینی لاتنی دواکه‌وتوو هه‌ر زور زور خراپتره له‌ کۆلونیالیزمی کلاسیکی. کۆلونیالیزمی کلاسیکی دوو شینه‌ی هه‌بووه، ناراسته‌وخۆ وه‌کو چین و تیزان و تورکیا کۆتایی سه‌ده‌ی ۱۹ و سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیستم، که به‌ناو ده‌وله‌تی سه‌ره‌خۆ بوون و به‌ ناراسته و خۆش له‌ رووی ئابووری و سیاسیه‌وه گزیندراوی ده‌وله‌ته ئیمپریالیسته‌کان بوون. عیراق و سواریا و ئوردنیش راسته‌وخۆ له‌لایه‌ن بریتانیا و فه‌ره‌نسه‌وه به‌ هیزی سوپایی داگیرکرا بوون. له‌م حاله‌ته‌شدا، حکومه‌تینکی لایه‌نگری به‌رژه‌وه‌ندی هه‌زه ئیمپریالیسته‌کان هه‌بووه. ده‌ستور و په‌رله‌مان و ده‌زگای سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری و کولتوویش هه‌بوون که له‌بن چاودیزی داگیرکهردا یه‌ن، به‌لام نووسین و دووان به‌ زمانی عه‌ره‌یی قه‌ده‌غه نه‌کراوه و رینگه‌ی په‌ره‌پێدانی رۆشنه‌بیریان به‌ ته‌واوی لێ نه‌گیراوه و به‌ شیک له‌ داهااتی ئابووری ولاته‌که‌شیان به‌رکه‌وتوه و تووانه‌وه و نه‌مان هه‌ره‌شه‌ی لێ نه‌کردوون.

ئه‌وه‌ی به‌سه‌ر گوردا هاتوه که‌م وینه‌یه. نه‌ته‌وه‌ی کورد هه‌موو رینگه‌یه‌کی په‌ره‌سه‌ندن و به‌ره‌پێشه‌وه چرونی لێ داخراوه، به‌چووکترین سه‌ره‌خۆیی نه‌ته‌وه‌یی لیژه‌وت کراوه و نه‌ک هه‌ر زمان و کولتوویری لێ قه‌ده‌غه‌کراوه، به‌لکو هه‌یج که‌سایه‌تیه‌کی تایبه‌تیشی بۆ نه‌ماوه‌ته‌وه و هه‌ندی جار بوونیشی تینکار کراوه و میژوو و شارستانیه‌تیشی لێ شینوئراوه. ئه‌م کۆلونیالیزمه دواکه‌وتوه دروسته‌بونی تیبی موزیقا و شانۆ و هونه‌ر و ئه‌ده‌به‌ی هه‌ر به‌ هه‌ره‌شه داناوه بۆ بوون و چاره‌نووسی خۆی، ئه‌م بۆچوونه‌ش بۆچوونی من نییه، به‌لکو بۆچوونی کۆمه‌لناسی پینشکه‌وتنخوازی تورک ئیسماعیل بېشکه‌چییه.

ئه‌مه ده‌نووسم با که‌س یه‌کسه‌ر به‌ ناسیونالیستی به‌رچاو ته‌نگ و «انفصالی» و «تجزیه طلب» و «سپه‌راتیست» ناوم نه‌هات. ئه‌گه‌رچی من له‌م جوزه تاوان خستنه پاله نه‌ترسام. هه‌ر له‌ ترسی ئه‌م تاوان خستنه پاله ده‌بی هاریکاری فاشسته‌کانیش به‌ «هرايه‌تی کورد و عه‌ره‌ب» دانری. ئه‌دی کامه‌یان چاتره بۆ من «انفصالی» و «تجزیه طلب» یا پشتگیری فاشیزم؟

ئه‌گه‌ر بیست و پینج ملیون یانزیکه‌ی سی ملیون کورد هه‌ر بۆ درۆش نالایه‌کیان هه‌ی، ئه‌مه به

خه‌جهدرلیندان له پشتهوه و «خیانت» دا دهنری! تا لهم نه‌لمانیاپه که من ژبانی ناواره‌یی تیندا به‌سەر ده‌بم، یانه‌ی شه‌ترنجیش بزی هه‌یه تالانی خزی هه‌یی، نه‌ک تیچی تۆپ تۆپین، هه‌ر مرۆشیک بزی هه‌یه ده تالاً به‌سهرانی ماله‌که‌ی خزیه‌وه به‌رزکاته‌وه... بز «برایه‌تی کورد و عه‌ره‌ب» هه‌نده ناسک و قرچۆک بیه‌ت، به به‌رزکردنه‌وه‌ی تالایه‌کی چکۆلانه بیه‌ت تینکشکان و هه‌ره‌س؟

تالایه‌کی به‌چووک.....

نووسینی وشه‌یه‌ک به کوردی

دروستکردنی تیچی موزیقا و گۆزانی کوردی

له‌به‌رکردنی چل و به‌رگی کوردی.....هه‌تد.

ره‌نگه پریشکینک بیه‌ت و دارستانی ترس به‌سووتینی... ره‌نگه ترووسکا‌یه‌ک بیه‌ت رنگای سه‌ره‌فرازی روون کاته‌وه... ره‌نگه بیه‌ته نیشانه‌یه‌ک بز کۆتایی پینهنانی ژبانی ژیر ده‌ستی و چه‌وسانه‌وه...

کورد تا ناوه‌راستی سه‌ده‌ی ۱۹ چه‌تدین میرنیشینی خزی هه‌بووه. ئەم میرنیشینه هه‌رچه‌ند به به‌رده‌وامی هه‌نرشیان کراوه‌ته سه‌ر و په‌لامار دراون. په‌لام تاراده‌یه‌ک که‌سایه‌تی تایه‌تی کوردیان پاراسته‌بو. نامه‌وی شه‌ره‌کانی نالی و سالم و شیخ ره‌زا به‌ینه‌وه، که پاش له نیویردنی میرنیشینی باهان نووسراون. مه‌به‌ستم نه‌وه نیبه بلێم ئەم شه‌ره‌نه وه‌کو ده‌لاله‌ت زۆر گرنگ و جینگای به‌لگه‌ی میژوویی تر نه‌گرته‌وه. ئەز به‌لگه‌ی به‌هه‌تره‌م به ده‌سته‌وه نیبه. ته‌نیا ده‌مه‌وی ئەو راستیه‌یه به‌خه‌مه به‌رچاو که ئەو زمانه داموده‌زگا Insitution هه‌بووه و ناوی میرنیشین بووه و دانبه‌ستوانی ئەو ولاته له سینه‌ریدا ژیاون. ئەم داموده‌زگایه بز کات و شوینی خزی هه‌ر زۆر گرنگ بووه بز به‌ره‌وه‌ینه‌وه‌چوونی ژبانی ئەو خه‌لکه و تاراده‌یه‌ک ناشتی و ناسایشی بز زمان کردوون. لێره‌دا نامه‌وی ره‌نگی په‌رزی و غه‌ونه‌یی له‌م قۆناخه‌ی میژووی گه‌لی کورد به‌ده‌م وه‌کو نالی و سالم و شیخ ره‌زا و حاجی قادری کۆیی... هه‌تد. فرمیسکی به‌سه‌ردها په‌ریژم. ده‌مه‌وی نامازه بز ئەو راستیه‌یه به‌که‌م که هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی ئەم میرنیشینه کۆتایی بوونی تینستیتیزی تایه‌تی کورده و له‌وه‌وه قۆناخی په‌رته‌وازه‌یی و په‌راگه‌نده‌یی ده‌سته‌به‌کات و تا نه‌مرز هه‌ر به‌رده‌وامه.

به‌رای من هه‌ولێان بز پینکه‌وه‌نانی داموده‌زگای ناویری و سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و فه‌ره‌نگی کورده‌ستانی، هه‌نگاری به‌که‌مه بز به‌ره‌رچدانه‌وه‌ی سیاسه‌تی کۆلونیاله‌کردن و به‌عه‌ره‌به‌کردن و به‌فارسکردن و به‌تورکه‌کردن. ئەمه‌ش مافی ره‌وای تینه‌به و نه‌کارینکی دژ به پیشکه‌وتنه‌خوازیه و نه به‌ره‌ه‌لاکردنی چله‌وی هه‌ست و سۆزی ناسیونالیسته‌یه. به پینچه‌وانه‌وه هه‌نگاوینکی شه‌رشکپه‌زانه‌ی دژ به عه‌قلیه‌تی فاشی و دیکتاتۆری و کۆلونیالیسته‌یه. ئەو «چه‌پ»

راستره‌وانه‌ی، عه‌ره‌ب بن یا فارس و تورک، نه‌گه‌ر دژی سه‌ره‌خیزی ته‌واوی کوردستان بن و به ژبانی ژێرده‌ستی و نیچه‌ کۆیله‌تی نامۆزگاری کورده چه‌په‌کان بکه‌ن، ده‌بی خۆشیان پینش هه‌موو شتی خه‌بات بکه‌ن بۆ ته‌وه‌ی گه‌له‌کانیان بینه‌ بنده‌سته‌ی گه‌لانی تر و مالیشیان بپینشه سه‌ره‌شکی مالانی تر. بۆ به‌ ژبانی ژێر ده‌سته‌یی نیچه‌ قایل ده‌بن و بۆخۆیان به‌ باشی نازانن ژێرده‌سته‌ی که‌سی تر بن؟

هه‌له‌پژاردنی گشتی

ئهم هه‌له‌ی نیستا له‌ کوردستانی له‌لایه‌ن عیراقه‌وه‌ داگیرکراوه‌، ره‌خساره‌، هه‌لینکی زۆر له‌باره‌ بۆ ته‌وه‌ی هه‌ندی داموده‌زگای نابووری و سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و فه‌ره‌هنگی دروست بکری. رژێم خۆیشی به‌ باشی ئه‌و راستیه‌ ده‌زانێ، که‌ به‌ هۆی نه‌بوونی داموده‌زگای کوردستانیه‌وه‌، زۆر ئاسته‌مه‌ ژبانی خه‌لک په‌ریوه‌ بچی. سه‌ره‌باری هه‌مووش «ئابلقه‌دان و په‌ره‌سه‌ندنی گرانی و ناتاراسی... هه‌ند. یه‌کیته‌ی سۆقیه‌ت هه‌له‌وه‌شایه‌وه‌، به‌لام برسیته‌ی و ناتاراسی نه‌گه‌یشتۆته‌ یه‌ک له‌ ده‌ی په‌له‌ی کوردستان بۆ؟

ئهو گه‌لانه‌ داموده‌زگای تابه‌ته‌ی خۆیان پاراسته‌بوو، یا هه‌ندی ره‌نگی «سوور» و رووسی به‌رکه‌وتی. له‌ کوردستانی داگیرکراوه‌، سه‌ره‌ ده‌رزیه‌گیش به‌ داوی رژێسی سه‌رکه‌زیده‌وه‌ گری دراوه‌. بۆیه‌ کاتێک ئه‌و ده‌سه‌لانه‌ له‌نیو ده‌چی هه‌روا به‌ ئاسانی جینگه‌که‌ی پر نایه‌تسه‌وه‌ و داموده‌زگایه‌کی سه‌ره‌خیزی رێکوپێکی کوردستانی له‌ جینگه‌ی ئه‌و دروست نایه‌تسه‌وه‌.

پنیه‌سته‌ هه‌له‌پژاردنیکی نه‌ینی پاک و خاوین بکری و په‌رله‌مانیکی کوردستانی «په‌رله‌مانی کوردستان». هه‌له‌پژاردنی، که‌ پاش ده‌ستور په‌رزترین ده‌سه‌لات بیت له‌ ولاته‌دا، ئه‌ندامانی ته‌نیا ئه‌ندامی رێکخراوه‌ سیاسیه‌کان نه‌بن، به‌لکه‌ نوینه‌ری راسته‌وه‌خۆی کۆمه‌لانی خه‌لک بن. واته‌ ده‌رگاخشته‌ سه‌رپشت ته‌نیا بۆ هه‌یزه‌ سیاسیه‌کان بۆ ته‌وه‌ی له‌سه‌ر کورسی په‌رله‌مان دانیشن، کارێکی نا دیموکراسیه‌یه‌. ئه‌مه‌ ورده‌ ورده‌ زه‌مینه‌ خۆش ده‌کات بۆ ته‌وه‌ی یه‌که‌مین په‌رله‌مانی کوردستانی وه‌کو ده‌سه‌لاتیکی شه‌کلی بیت بۆ داپۆشینی وه‌ستی هه‌یزێک یان چه‌ند هه‌یزێکی سیاسی و، کۆمه‌لانی خه‌لک بواری ده‌ره‌ی بیرواری خۆیان نه‌بی. راسته‌ له‌ رۆژاوا کورسی په‌رله‌مان له‌نیوان رێکخراوه‌کاندا دا به‌ش ده‌کریته‌ و ئه‌و لایه‌ندی ده‌نگی زۆتر بیت حکومه‌ت دروست ده‌کات. به‌لام هه‌یز و رێکخراوه‌کانی ئه‌ره‌ یه‌که‌م: پابه‌ندی ده‌ستورێکن که‌ هه‌یزووه‌کی هه‌یه‌ و به‌ «ده‌نگی گشتی» - به‌لای که‌مه‌وه‌- له‌لایه‌ن سی به‌شی خه‌لکه‌وه‌ په‌سه‌ندکراوه‌. دووه‌م: هه‌ر هه‌یزێک پرۆگرامیکی هه‌یه‌ و ئهم پرۆگرامه‌ش له‌گه‌ڵ پرۆگرامه‌کانی تردا په‌راورد ده‌کری و له‌راسته‌یدا، خه‌لک ده‌نگ بۆ پرۆگرامه‌کان ده‌هه‌ن نه‌ک بۆ هه‌یزه‌ سیاسیه‌کان. هه‌یز سیاسیه‌کانی

کوردستان، هه رکەس خاوەن میژووی خۆبەختی و لەرنگەیی خەباتی چەکدارانە و ئەم هەلومەرجەیی پاش راپەرێنەکی بەهاری ۹۱ هەر بەکەیان دەسلەنتی خۆی هەبە، بە گۆزەیی ژمارەیی ئەندام و لایەنگر و چەک و پارە و..... هتد. بەلام ئەمانە جینگەیی پرۆگرام پڕناکەتووە پڕواناکەم خەلکیش بزانی ئەم «پڕۆگرام» چیبە و چی نییە!

ئەم هیژانە کە زۆرەیان لە بەرەیی کوردستانیدا بەکەیان گرتووە، نەک هەر ئەمانە، گەلی کوردیش پنبوستی بەو هەبە کە شەریعیەتی دانپیداوارای هەبێ. هەر بۆیە چاکتر وایە پەرلەمانینگ هەبێ بە ناوی پەرلەمان یان «ئەنجومەنتی کوردستان» یا هەر ناویکی تر کە پینچەوانەیی ناوەرۆکی قانونی پەرلەمان نەبێ. هیژە سیاسەکان بەکەسەر دەست بەسەر ئەم دەزگایەدا نەگرن چاکتر، لەو رینگەبەو کە رینگە لە هیژەکانی تر و خەلکی بێ لایەنتی ناحیزی بگیری. ئەم قەسەبە ئەوە ناگرێتەرە کاتی زۆرەیی زۆری کۆمەلانی خەلک دەنگیان بۆ لایەنتیکنا، ئەوە بە «تاوان» دانری و خەتی چەپ و راست بەسەر بەکەم تاقیکردنەوێ دیوکراسیدا بەهیندری. خەلک دەتوانی باش و خراپی دەسلەنتی ئەم لایەنە بۆ ماوەی چوار سال بە ئەزمونی و پاشان بەریاری تری لەسەر بەتات. ئەگەریش هیژیک دەرنەچوو، مانای ئەوە نییە ئەو لایەنە دەسووتی و رینگەیی سەرەرزکردنەوێ نابێ... ئەگەر پەرلەمانینگ راست بێت و بە دەنگی خەلک ئەندامەکانی نوێنەرایەتی جەماوەر بکەن، دەبێ حیسابی ئەوە بکەن ئەگەر بێت و بە گۆزەیی دەسکەوت و قازانجی ئەو خەلکە نەجۆرلێنەوێ ئەوە دەبێ لە هەلبژاردنی داهاوتو، چاوەروانی مائشواایی بکەن. دەبێ، پایەخ بە ئەنجومەنتی شار و گوندەکانیش بەری کە ئەوانیش بە هەلبژاردن دروست دەبن و دەبێ ئەم دەزگایانە وەک پەرلەمان و دادگا و..... هتد «ئازاد» بن و سیستەمی مەرکەزی وەک ئەوەی لە عێراق و ئێران و تورکیا و سوریا دا هەبە ئەبەتە کایەو. واتە هەر هەموو سەرەداوەکان بە دەست بەک تاکە مەژۆنەرە بێت و هیچ دەستوور و قانونیک نەبێ سئووری دەسلەنتی دیاری کات.

ئەگەر بێت و بەکەم ئەزمونی دیوکراس لە کوردستاندا سەر بگیری، کە ئەمە پینش هەموو لایەک ئەرکی سەرشتی هیژە سیاسییەکانە، بەرە بەرە داموێزگای سەرەخز دروست دەبێ و بۆ بەکەمین جار لە میژوودا رەنگە کۆمەلانی خەلکی کوردستان بپوانن ویست و نارەزووی خۆیان بەسەرەستی دەربن. دنیام سیاسە کوردەکان پاش ئەم تاقیکردنەوێ دووردریژ و سوێر و تالانەیی سی سالی رابردو ئەوەندە گیانی هەست بە لێپرسینەوێان هەبێ، کە لە ناست پینداریستیهکانی ئەم سەرەدەدا بێت.

کورتیهک ده‌بارهی:

- ئاین و باوه‌ری پینش ئیسلام له کوردستاندا -

ره‌شاد میران

په‌گه‌کانی ره‌وشی ئاینی له کوردستانی سه‌رده‌می ئیستادا ده‌گه‌رینه‌وه بۆ ئه‌و په‌رستی و بیروباوه‌رانه‌ی به‌ ماوه‌یه‌کی زۆر پینش دروستبوونی میله‌تی کورد* له‌ ناوچه‌که‌دا له‌ ئارادا بوون. بۆیه‌ ئه‌و ره‌وشه‌ ئاینیه‌ له‌ ئه‌نجامی په‌رۆسه‌یه‌کی دوو و درێژی ئینتۆکۆلتووری و ئینتۆگنیزی‌دا دروستبوو. کاتی میله‌تانی کۆن و ره‌سه‌نی ناوچه‌که‌ و هه‌روه‌ها زمان نیرانییه‌کانی دواتر بۆ نیره‌ هاتن به‌شداری چالاکانه‌یان تیندا کردووه. جا، بۆ ده‌ستیشان کردنی توخم و په‌گه‌زه‌کانی بیروباوه‌ری ئاینی ئیستای کورد زۆر ئاسایه‌، به‌لکو پینۆسته، که‌رسته و مه‌تریالی ئاینی و کۆلتووری گیایی ئه‌و خێل و میله‌تانه‌ به‌ کار پینن که‌ به‌شداریان له‌ ئینتۆگنیزی، واته‌ دروستبوونی میله‌تی کوردا کردووه، وه‌کو: گووتی، لولوی، کاس، ماننایی و میدیه‌کان.

له‌ یه‌کیک له‌ جینشینه‌ کشتوکالییه‌ هه‌ره‌ کۆنه‌کانی رۆژه‌لاتی ناوه‌راستدا - چه‌رخ، که‌ ده‌که‌وته‌ کوردستانی عێراقی ئیستا، هتی به‌چوکی له‌ قور دروستکرا و دۆزراوه‌ته‌وه که‌ بۆ په‌رستن به‌ کارهاتوون. ئه‌م پتانه‌ شیوه‌ی ئافره‌تیان هه‌بوو و بۆیه‌ش، به‌ رای زانایان، ده‌بی‌ خواوه‌ندی «دابک» بووین و سه‌ر به‌ کۆلتووری چه‌رخ نیولیت بوون. ئه‌م خواوه‌نده‌ په‌یوه‌ندی به‌ په‌رستی خاک و زه‌مین و پیت و به‌ره‌که‌تییه‌وه هه‌بوو و تایبه‌ت بوو به‌و شه‌عایر و سه‌رمۆنیا ئاینیه‌کانی بۆ کشتوکالی ئه‌نجامده‌دران. په‌ره‌سه‌ندنی دواتری بیروباوه‌ری ئاینی میله‌تانی ناوچه‌که‌، له‌ په‌رسته‌کانی تایبه‌ت به‌ کۆمه‌لگای کشتوکالی، لای سۆمه‌ری و نه‌کاده‌کان په‌دی ده‌کری که‌ هیز و دیاره‌ سه‌رووشیه‌کان به‌ خواوه‌ند ده‌زانی و ده‌یانپه‌رستی وه‌کو: ئان - خواوه‌ندی ئاسمان، ئینلیل - خواوه‌ندی زه‌مین، ئینکی یان ئینیا - خواوه‌ندی ئاو(سه‌رچاوه‌ی ١، ل ١٤٥)

میله‌تانی رۆژه‌ چیاي زاگروس، که‌ توخمیکی کۆن و گرنگی په‌رۆسه‌ی میژویی دروستبوونی میله‌تی کورد، نه‌ک هه‌ر په‌یوه‌ندی به‌ هیزیان به‌ کۆلتوور و شارستانییه‌تی نیوان دووزیوه هه‌بوو، به‌لکو له‌ دامه‌زراندن و په‌ره‌پینانی ئه‌و کۆلتوور و شارستانییه‌دا ده‌وریشان پینوه، چونکه‌ " هه‌ر ئه‌مانه‌ بوون که‌ کۆلتووری ئینتۆلیتی - کیرامیکای په‌نگاوه‌نگ(الفخار الملون) یان له‌ ئاسیای به‌رای ده‌ینتا ... زۆره‌ی ئه‌مانه‌ له‌ سه‌ره‌تادا له‌ خێله‌کانی نیوان دووزی پینشکه‌وتووتر بوون، ته‌نیا له‌ ناوه‌راستی هه‌زاره‌ی چواره‌می پ.ز دا دانیشترانی نیوان دووزی پینش ئه‌م هاوسپانه‌ی خزیان ده‌که‌نه‌وه " (سه‌رچاوه‌ی I, ٢, ١٩٢). جگه‌ له‌وه، گوته‌یه‌کان سالانی نیوان

۲۲۳. ۲۱۲۰. پ.ز. وکاسیبه کانیش نیوان ۱۵۱۷ . ۱۲.۴ پ.ز. فدرمانزه واپه تی نیوان دووزی (بن الرافدین) یان کردوه. لولوبه کانیش ده وریان کم نه بروه، نه خشه که ی شای نه کاد (نارامسین) به بزنه ی زالپوونی به سهر شای لولوبییان (ساتین) به لنگه ی نم ده وریانه (سهرچاوه ی I.I.۲, ۲۱۲). حوروییه کانیش له ده وریه ی ۱۵۰. پ.ز. ده وریه تی میتانییان دامه زراند که پرویه ریکی فراوانی روزه لاتی ناوهرستی ده گرتنه (۲. ۱۵۰). که واته نم میلله تانه، به هزی نه و ده وریه سیاسی . چه تگیبه چلاکانه یانه وه، ده بی چی په عجه یان له کولتوری ناوچه که شدا هه بیته.

له راستیشدا، کارتیکردنی میلله تان کولتوری گیانیشیانی گرتوه. به لأم لیزه دا راده و پله ی پیشکه و تویی رلی کاریگه تر ده بیته و بزیهش ناسایبه که هه ندی خواوند و توخی نایی و شیوه ی پرستی سؤمه ر، نه کاد، بابل و ناشور لای میلله تانی زاگروسی و میسزپوتامیاسه ورو به دی بکه ین. بو قوونه، شای گوتیبیان (لاسیداب) دارده ستیکی نه خشداری خزی پیشکه شی به خواونده کانی بابل کرد؛ عه شتار . خواونده ی دایک و سین . خواونده ی مانگ، له کاتیکنایا گوتیبیه کان لای خه لکی میسزپوتامیا به «دوژمنی خواکان» ناسراپون / ۶۴.۴ / . سه باره ت به کاسیبه کانیش، له پرستگای خواونده نیکی باپلییه کان (تینلیل) که ده گه وته شاری (تیپور) لیزه یه دک دوزراوه توه و ناوی گانداش (دامه زرتیره ی زنجیره ی کاسی) له سهر نه خشکراوه / ۱۹۱.۵ / . هه ره ها ده توانین چه ند خواونده نیکی کاسیبه کان ده ستیشان بکه ین، له مانه . خواونده ی (هاربه) و (شیخو) که دوو خواونده ی هه ره گه وره و خزه وریستیان بوون و له پله ی تینلیل و مهردوکی نه کاد و بابل داپون؛ بوریاش (تورپاش) . خواونده ی ره هیلند و شهسته باران؛ تیجیریا . خواونده ی پشتیوانی بنه ماله ی پادشایان و ... هند / ۲.۱.۵ / . جگه له وهش، شاری هه ولیر له نروسراوه کانی بابل و ناشوردا ناوی به «نهرپاتیلور» هاتوه به مانای «جینگه ی چوار خواونده» و یه کینک له مانه خواونده ی هه ره گه وری ناشورییه کان بوو . خواونده ی ناشور / ۶۱.۴ / . هه رچه نده هه ولیر شاریکی ناشوری بووه، به لأم جینگه یه کی جیوگرافی زورتایه تی هه بووه بز «به یه گه یشتنه وه ی نه زادی نه کادی . ناشوری و حوری و گوتی» / ۱۸۲.۵ / و ره تگیی بتوانین گریانی نه وه بکه ین که چیا نشینه کان به شیکی دانیشتوانی شاره که یان پنکه ینایی و به م بزنه یه شه وه پیوه ندی کولتوری، مادی و روحی، له نیوان نم نه زاد و تیتنوسانه دا به هیز بووی.

له شاری که رکزکیشدا، که له چه رخی حوریه کان نازی «ناراپنا» بوو و دوی هاتی سامییه کان بوو به «گارما» و دواتیش . «کارکا»، به پینی هه ندی مه تریالی تیتنوگرافی، دپونده و بالدارپرستن باو بووه، له مانه پرستی شاشینر و شاهه لوز، ته مهی دویی، به پای

تو. فیلیپ چیتسکی، له ناوی خینلی «همه ماوه نديدا ماوه توه» که نیستاش هر لم ناوچه پيدا ده‌زی؛
 نم جزوه پرستنه هر پورده و امپوره تا له دوری نه‌خسینیه کان جینگه بز ناگر پرستن چزل
 کردوه / ۹۸.۶.

له سهره‌تای هزاره‌ی پدکه‌می پیش زایندا گوتی و لولوبیه کان له ناوچه‌ی (زاموا) دا
 هره‌پدکه‌و ده‌وله‌تینکی به‌چوکی بز خزی پینکوه نابوو. نم دوو میلله‌ته، له دواتردا، پدکیان گرت
 و ده‌وله‌تینکی پایه‌خداریان به ناوی «ماننا» دامه‌زاند که پایته‌خته‌کمی ده‌کموته خواروی
 ده‌ریاچه‌ی نورمینه‌وه. له سده‌ی هه‌شته‌می پ.ز. دا ده‌وله‌تی «ماننا» گه‌بسته پله‌پدکی وا که
 زورانبازی له‌گه‌ل ئیمپراتوریه‌کانی ناشور و نوزارتز دا بکات و دواپیش له پروی کولتور و
 شارستانییت و نابورییه‌وه بهی به‌کوله‌کمی ئیمپراتوریه‌تی میدیا / ۲۱۵.۵ و ۲۱۷.

ماده‌کان پدشیک بون لهو شالاره‌ی خینله‌ زمان ئیرانییه‌کان، له روه‌ه‌لانه‌وه، هینایان بز
 ناوچه‌کانی روه‌ئاوا و ناوه‌راستی ئیران و له‌ویدا نیشه‌جی بون. نه‌وانه‌ی له ناوچه‌کانی روه‌ئاوا و
 سه‌رووی روه‌ئاوای ئیراندا مانوه به ناوی «ماد یان مادای» ناسرا بون و پدکیتینکی خینله‌کی
 گه‌وره و به‌هیزیان هه‌بوو. دواي مل که‌چ کردنی دانیش‌توانی ناوچه‌که و پدفران بونی روه‌په‌ری
 ژیر ده‌سه‌لانیان، ماده‌کان له سده‌ی شه‌سه‌می پیش زایندا بون به‌خاوه‌نی ئیمپراتوریه‌تینکی
 گه‌وره و به‌هیز و میدیا بوو به‌ناوه‌ندینکی گرنگی کولتوری و قهره‌نگی له ناوچه‌که‌دا.

ماده‌کان هه‌نگری بیرویه‌په‌ری نایشی و ئیرانی و ناری بون که سه‌رچاوه‌که‌یان له تاینه
 هیندییه‌کانه‌وه بوو. له پوره‌وه، زانای کورد توفیق وه‌بسی ناوی چهند خواوه‌ندینکی هیناوه‌توره و
 نامازه‌ی بز جینگه و پایه‌خیان کردوه : خواوه‌ندی هه‌ره‌ گه‌وره‌ی ئیرانییه‌کان، له هه‌مان کاتدا هی
 ماده‌کانیش، خواوه‌ندی ئاسمان که خواوه‌ندی چاکه و خیر بوو به ناوی (پایه ئاسمان) یان (پایه
 دیاوس) ده‌ناسرا توره‌ش، به پای توه، ده‌کاته هه‌مان (دیاوس پیته‌ری) هینده‌کان؛ (دیز) یان
 (ده‌ئیشه‌کان). نه‌مانه خواوه‌ندی هیز و دیارده‌کانی سروشتی بون و هی چاکه و خراپه‌یان له ناودا
 بون؛ نه‌هوره‌کان (ئه‌سوره‌ی هیندی) توه خواوه‌نده گه‌ورانه بون که داگزیکیان له ره‌وشتی چاک
 ده‌کرد / ۵۲.۵۱.۷.

به‌پای میژوناس کورد محهمد جهمیل روه‌په‌یانی ناوی (ئه‌هوره) له ناوی که‌له‌زده‌کاندا
 ماوه‌توره. به پای نم، (که‌له‌پ) سووک کردنه‌وه‌پدکی (که‌ل تاهورا) پد که خواوه‌ندی گه‌وره‌ی
 (به‌خستان) واته ناوچه‌کانی چپای بیسترون بوو / ۲۴۲.۸.

شان به شانی په‌رستنی خواوه‌ندی چاکه و خراپه، په‌رستنی گیانی باو و پیرانیش باو بووه.
 هه‌روه‌ها شه‌پایی (هه‌وما) ش عیباده‌ت ده‌کرا که له دره‌ختی هه‌وما (سه‌ومای هیندی) دروستده‌کرا و
 له سه‌رچیاکاندا شین ده‌بوو؛ نم شه‌پایه‌ گزایه ژبانی جاویدانی ده‌به‌خشی و به‌زیه له کاتی

سرمونیا و شه‌عیری ناپیندا ده‌خورایه‌وه/۲۵.۹.

له داستان و ئەفسانەکانی کوردینا هەندی توخم و هینا و ناماژە هەن که له کاتی شیکردنەوه‌یاندا رەنگە مرۆف پتوانی بە جۆرە ئاین و پەرستنه کۆنەکانی ناوچه‌که‌وه بپانیه‌ستیتەوه. له ئەفسانەیه‌که‌دا هاتووێ که «ئەژدە‌هاپه‌کی هەوت سەر» ئاو له شارنیک ده‌گری و دانپشتوانه‌که‌شی ناچار ده‌بن ئاوه‌ ناوه‌ کچینکی پینشکه‌ش بکەن بۆ ئەوه‌ی تۆزە ئاویکیان پین بپه‌خشی/۱۲۷.۱۰..۱۲.

توفیق وه‌هی گریسانی ئەوه‌ ده‌کات که ئەمه‌ بۆ رۆژگاری ماده‌کان ده‌گه‌په‌تەوه‌ و له‌وه‌ ده‌چین خواوه‌ندی (ئەژی ده‌هاک) بووینت، ئەوه‌ی ده‌پتوانی باران راگری، کشتوکالی و مه‌ر و مالأت و ئاده‌میزاد له‌ ئاو به‌بات و، بۆیه‌ش خه‌لکه‌که‌ لینی ده‌ترسان، ده‌پانپه‌رست و قوربانپیان پینشکه‌ش ده‌کرد. ماموستا وه‌هی زیاتریش ده‌پروا و (زوحاک)ی شانامه‌ی فیرده‌وسی، که هه‌موو رۆژی دوو گه‌نجیان بۆ کردوو به‌ قورپانی، بۆ ئەو(ئەژی ده‌هاکه) ده‌پاته‌وه‌/۳۵.۱۱.

کارینکی ئاسان نییه‌ بڵیین ئەژدە‌ها خواوه‌ندیکی ماده‌کان بوو، یان هه‌ر ئەو ئەفسانەیه‌ی هی رۆژگاری نه‌وانه‌. به‌لام گومان له‌وه‌دا نییه‌ که ئەمه‌ ئەفسانەیه‌کی زۆر کۆنە و رەنگه‌ هه‌ر پینش ماده‌کانیش هه‌پرووی. چونکه‌ ئەفسانە و پینسزناژە‌کانی ده‌گه‌په‌تەوه‌ بۆ ئەو رۆژگاره‌ی که مرۆف شینوه‌ی «بیرکردنەوه‌ی میتۆلۆگی» هه‌پروه‌، ئەوساکه‌ داخوایه‌کانی ژانی کۆمه‌لایه‌تی وای له‌ ئاده‌میزاد کردوو که، به‌ رینگه‌ی هوشیاری و زانیاری و ئەزمونی که‌می خزیه‌وه‌، جیهان و ده‌وروویری خزی لیک پداته‌وه‌ و دیارده‌کانی روون بکاته‌وه‌. ورده‌ وردە‌ش پاسا و توخمه‌کانی ئەم جۆره‌ بپیرکردنەوه‌یه‌، چونکه‌ پای ئەوساکه‌ لایه‌نی هۆشمندانه‌ی خویان هه‌پروه‌، به‌رزکراوته‌تەوه‌ و ته‌قدیس کراون و سرمونیا و پراکتیکای ئاینیان تینکه‌وتوون و بۆ جۆره‌ پەرستینیک وه‌رچه‌رخاوان/۵.۱ و ۲۲۳/ئەوه‌ی کاره‌که‌ش ئالۆزتر ده‌کات ئەوه‌یه‌ که ئەژدە‌ها، له‌ رۆژه‌لاتدا، ته‌نها سیمۆلی هیزی خراپه‌ و زیانپه‌خش نه‌پروه‌، به‌لکو له‌ هه‌مان کاتدا سیمۆلی هیزی ژیاندنه‌وه‌ی ئاویش بوو/۳۵.۱۲. له‌وه‌ ئەفسانەیه‌ی مه‌به‌ستی ئینه‌شدا ئەژدە‌ها و ئاو، راسته‌وخز، به‌یه‌که‌وه‌ به‌ستراوته‌تەوه‌.

به‌ هه‌رحال، ده‌رکوت که له‌ سه‌ره‌تادا لای ئیترانیه‌کان و ماده‌کان پەرستنی چهند خوایه‌کی جیواوچۆر Polytheism پاو بوو که رەنگدانه‌وه‌ی توخم و هیزی و دیارده‌کانی سروشت و ده‌وروویەر بوون و به‌ پینی کارگه‌رپیتیان له‌ سه‌ر کۆمه‌لگا به‌ سه‌ر خواوه‌ندی چاکه‌که‌ر یان زیانپه‌خش دابه‌شکراوین. به‌لام دواتر پدکینیک له‌ خواوه‌نده‌کان ده‌ستی پینکردوو به‌رز به‌یتەوه‌ و جینگه‌ و بایه‌خی زیاتر وره‌گری و به‌یت به‌ خواوه‌ندی سه‌ره‌کی و هه‌ره‌ به‌ هیزی. وه‌کو چۆن ئەمه‌ له‌ حاله‌تی خواوه‌ندی ئاسمان (پابه‌ دیاوس) و (ئه‌هه‌ره‌) پرویندا - ئەم دیارده‌یه‌ش، له‌ زانستدا، پینی

دهگوتری: Henotheism . لههه مووشیان زیترا (میترا) . خواوهندی رۆژ و پوناکی ئەم پۆلەیی بینی، بە پادەبەک که «ناینی میترا» ئەک هەر له ئیزاندا بەلکو بە ناسیای بچووکدا تا رۆما پلاژ بووهوه. میترا ئەبوو بە تاقە خوا، بەلکو خواوهندی تریش له گه‌لیدا ده‌پەرسترا، بەلام پەیدا بوونی میترا بایه‌خینکی زۆری له میژووی ناینه کۆنه‌گادا هه‌بوو و بوو بە هه‌نگاوینکی گرتنگ له پەرینه‌وه‌ی مرۆفایه‌تیدا بۆ پەرستنی خۆیەکی تاق و تەنیا . Monotheism .

له‌ناو جه‌نگه‌ی ئەو پەرستنه‌ جزواوجۆر و خواوه‌نده‌ زۆرانه‌دا، ئەوه‌ی زه‌مینه‌یه‌کی له‌ باری ره‌خساند بۆ سه‌ره‌لدانێ ناینی مۆنۆتیزمی (توحید) دامه‌زراندنی ده‌ولەتی میدیا بوو. له‌و رۆژه‌وه‌ی دام و ده‌زگای ده‌ولەتییه‌ی ماده‌کان دروستبوون و میدیا به‌ ده‌ولەتی کۆیله‌داری له‌ قه‌لم درا، تیایدا شا بوو به‌ فه‌رمانه‌وه‌ی هه‌ره‌ گه‌وره‌ و سه‌ره‌کی، ئەو خواوه‌نی هه‌موو شتیگ بوو و هیچ سنوورێک نه‌بوو بۆ ده‌سه‌لانی، ئەوه‌ش یاریه‌دی باری فیکری و ده‌روونیی باوی ناو کومه‌لگایدا که‌ بێر له‌ هه‌بوونی یه‌ک خۆی تاق و تەنیا بکرتیه‌وه‌، وه‌ک خالیقی دونیا و ئاده‌میزاد و به‌ر پرسیار به‌رابه‌ر به‌ هه‌موو شتیگ. چونکه‌ ئینگلس گوته‌نی، «خۆی تاق و تەنیا به‌ی شای تاق و تەنیا هه‌رگیز پەیدا نه‌ده‌بوو و..... خۆی تاق و تەنیا کۆیله‌یه‌کی کت و متی زۆرداری تاق و تەنیا‌ی رۆژه‌لاتییه‌» / ۱۳، ۱۴۵ / . لێره‌دا پرسیاریک قووت ده‌په‌سته‌وه‌، بۆچی لای ناشور و باهل و ئەکاد و ده‌ولەتانی تری پینش میدیا فیکری مۆنۆتیزمی (توحید) سه‌ری هه‌لنه‌دا، خۆ ئەم ده‌ولەتانه‌ش شای تاق و تەنیا‌ی خۆیان هه‌بوو و ره‌نگه‌ زۆرداری ئەمانه‌ له‌ هی ماده‌کان تپه‌ریش کردی؟ بەلام له‌مه‌شدا ده‌ی پ‌ه‌چاوی په‌وتی میژوویی بکه‌ین، چونکه‌ بۆ گۆزان و وه‌رچه‌رخان و به‌دوای یه‌کدا هاتنی دیاره‌دەکانی کۆمه‌لایه‌تی ده‌ی زه‌مینه‌ی میژوویی و بنه‌مای کۆمه‌لایه‌تی له‌ بار به‌ره‌خسێ. دیاره‌ پرۆسه‌ی گۆزان و به‌ره‌پینشچوونی فیکری ناینیش هه‌ر ده‌ی له‌ پ‌ه‌رۆی ئەو په‌وت و باسایه‌دا بێت. یا بپه‌نینه‌وه‌ یاد خۆمان که‌ ماد و ئیزانییه‌کان له‌ بواری کۆلتووری گیانیدا هه‌نگاوی یاشیان به‌ره‌ و پینشه‌وه‌ نابوو، له‌ پزلیتیزمه‌وه‌ به‌ره‌ و مۆنۆتیزم په‌رپه‌وونه‌وه‌ و به‌مه‌شه‌وه‌ له‌ مۆنۆتیزمه‌وه‌ نزیک بووه‌بوونه‌وه‌، له‌وه‌شدا مه‌یله‌ت و ده‌ولەتانی میسۆتیمیا و ناسیای بچووک، ئەگه‌ر نه‌لیم پۆلی سه‌ره‌گیان هه‌بووه‌، ئەوا هه‌رگیز بێ ده‌ور نه‌بوینه‌. له‌ سۆنگه‌ی ئەمه‌وه‌ ده‌توانین جه‌ختی بۆچوونه‌که‌ی ئینگلس بکه‌ین و بپینن که‌ دامه‌زرانی ده‌ولەتی ماد و به‌رپه‌وچوونی له‌ لایه‌ن شایه‌کی زۆردار و تاق و ته‌نیاوه‌، زه‌مینه‌ی فیکری و ده‌روونی له‌باری ره‌خساند بۆ سه‌ره‌لدانێ ناینی زه‌رده‌شتی له‌ سه‌ده‌ی شه‌سه‌می پ.زاییندا* (پای واش هه‌یه که‌ ژيانی زه‌رده‌شت ده‌باته‌وه‌ بۆ نیوان سالاتی ۱۵۰۰.. ۱۲۰۰ پینش زایین/ ۱۵۰. ۸ /). هه‌رچه‌نده‌ زه‌رده‌شتی یه‌کسه‌ر نه‌بوو به‌ ناینی ده‌ولەتییه‌ی میدیا، بەلام ورده‌ ورده‌ که‌وته‌ ناو کۆشکی شاو و بنه‌مانه‌ ته‌جیبه‌زاده‌کانه‌وه‌. به‌ قسه‌ی ی.م.دیاکۆنۆف، له‌ سه‌ده‌ی شه‌سه‌مدا ماگه‌کان، که‌ هه‌لگری ئەم ناینه‌ و نوینه‌ری بوون، پیاوی

تایینی دان پسانراوی دهولتی میدیا بیون/۱۴.۳۹۲/. له دواتریشدا تایینی زهردهشتی هر نه بیو به تاقه تایینی باو و دهسهلاتناری میدیا، بدلکو تاین و پهرهسته کزنهکانی ئیرانیش هر مانده و، تاراده یک، پشهرکینی زهردهشتیان ده کرد. نهسه و هه مو قهرمانه واپانی میدیا، دواتریش هی نهخمنییبهکان، ههواداری زهردهشتی نه بیون و چار چاره، تم تاینه، تووشی تهنگرچه لهسه و هیزش دههات.

کتیبی پیرۆزی زهردهشتیان «ناقینستا» به تایبه تیش به شه هره کزنهکهی «گاتا» کان ناهورامهزدا به تاقه خوای خیز و دروستکهری تم جیهانه داده نی و هر نهویشه یاسا و زاکنن و نه رستهکانی سه رزه مینی داناره که له ژنو سایه یاندا زۆرانبازی پوههکانی خیز «سپسته مهینهس» و پوههکانی شهر «نه نرزه مهینهس» پرووده دا و هر خویشی نه شجانهکهی دیاریکردوه به سه رکهوتنی «سپسته مهینهس». نه مهش فیکرنکی تهواو مۆنوتیزمیبه و ئاینه کهش ده بی و له قه له م پدیی. نا. کریستسنن راستی کرده وه که ده لی: «زهردهشتی تهنها به پوالدت دوالبیزه، چونکه زۆرانبازیبه که به سه رکهوتنی پوههکانی خیز تهواو ده بی و هه موو شتیکی پیرۆز، له زهردهشتیدا، رهنگدانه وهی ناهورامهزدا به که خزی تاقه ئیراده یه کی خویبه» /۱۶.۲۰/.

زهردهشتی، وه کو ده ره که وهی، هر له ناو خه لکی نیسته چی و شارستانی و پیشه کشتوکالیدا به لۆر بووه وه و دوگمکانیش، به جورنکی سه ره کی، ره چاوی به رزه وه ندی کۆمه لگایه کی له م به به ته دی ده کرد. به یه ش میلله تانی تری ئیران نهوانه ی شوانکار و پیشه یان مهر و مالأت به خینو کردن بوو، له وه ده چی گوردیش یه کینک له مانه بووی، بایه خینکیان به م تاینه تازه به نه دا و هر له سه ر ژانی جارانی خۆیان به ره وه وام بوون و بز خواوه ندهکانی خۆیان، که دیارده و هیزه سروشتیبهکان بوون، هر به دل سوژی مانده. «زهردهشت» ی پدیا به ره نهمانه ی ناو نا «ده تیقه یه سنا» واته دیو به رست* (له وه زند ناقینستا) دا ته فسیری ناقینستایه به زمانه ی په له وهی، وشه ی «شیدا» ماناکه ی به «دیق» ی ئیرانی دراوه ته وه و «شیدادات» بووه به «مه خلوقی نه هریمه یان مه خلوقی شیدا»، هه ره وه ها کۆی «شیدا» بووه به «شیدان» و «ده تیقه یه سنا» ش گراوه به «شیدایه کی» /۷.۶۸(. به رای هه ندی لیکزله ره وهی گورده تیستاش له ناوی به شتیکی گورداندا ماوه ته وه، به لآم به توژی گۆرانکار بیه وه، نهویش ناوی «داسنی» یه که ناوی جارانی تیزیدیبه کانه /۱۳.۱۷/. نهخمنییبهکان، مینای مادهکان، دانیان نا به تایینی زهردهشتی، به لآم نهمانیش هر نه یانکرد به تایینی ره سمی ده ولت. * (که چی به رای «هیزی به یس» زهردهشتی تایینی ده ولته بی و ره سمی سی ئیمپراتۆریه تی گه وهی ئیران بووه له سه ده ی شه شه می پیش زاینه وه تا حه وته می زاینی /۱۵.۶۰/. له نهو سه راههکانی نهخمنیدا باسی ناخۆزا مهزدا گراوه به بی ناو به ردی زهردهشت و تاینه که ی /۱۸.۱۲۶۳/. له وه ده چی ده ولت، نهو ساکه، بز چه سپاندنی دهسه لات و

مل که چکردنی دانیشخوانه‌کدی پهنای تنها بر دوته به هیزی جهنگی و جاری پنیوستی به‌وه نه‌به‌وه، یان راستتر هوشیاریه‌که له‌و راده‌به نه‌به‌وه که ناین بکریت به نامیرنیک بز کارکردنه سهر لایه‌نی روحیی خه‌لکه‌که و بلا‌وکردنموره و چه‌سپاندنی ده‌سه‌لات و نفوزی سیاسی ده‌ولت. نهم پنیوستییبه تنها له رۆزگاری ساسانییه‌کاندا خۆی نواند، کاتینک شاپوری دوومه (۳۰۹ - ۳۷۹) زه‌رده‌شتی کرد به ناینی ده‌ولت. به‌لام نهمه هه‌نگاونکی سیاسی هۆشمه‌ندانه‌شی له‌گه‌لدا بوو ده‌ولت ناینی زه‌رده‌شتی ناچار کرد گۆرانکاریه‌ک به‌خاته ناو دۆگما و مه‌یده‌ته‌کانی خویه‌وه، به‌وه‌ی ناین و په‌رسته‌نه کۆنه‌کانی تریش بگریته خۆ. جا نه‌وه بوو نه‌و خواوه‌ندانه‌ی ته‌مسیلی هیزی و دیاره‌کانی سروشتییان ده‌کرد و میله‌تان و دانیشخوانی شوانکار و چپانشین ده‌یانپه‌رستن بوون به مه‌لایه‌کتی ناینی زه‌رده‌شتی /۵۷.۷/. نهمه، له لایه‌که‌وه، به‌لگه‌ی به هیزی و په‌واجی ناینه کونه‌کان بوو، له لایه‌کی تریشه‌وه، کومه‌ک و هاوکاری نیوان ناین و ده‌ولت بوو بز خزیته ناو ههموو دانیشخوانی تیرانه‌وه. جا بۆیه نهمه چیتر زه‌رده‌شتی جاران نه‌به‌وو، به‌لکو ناینیکی چه‌رخ و پۆزگاریکی تر بوو و له‌مه‌ر دواتر زیاتر به مه‌زد به‌ستا «مه‌زدانیزم» ده‌ناسرا.

دوای نهم ده‌ستپه‌رده ناینی و سیاسییبه، زه‌رده‌شتی، یان راستتر مه‌زدانیزم، له ناو میله‌تانی تیران و به تایبه‌تیش له ناو کورداندا بلا‌و بووه‌وه و جینیینی خۆی گرت. به‌لگه‌ی بلا‌و بوونه‌وه‌ی نهم ناینه له ناو کورداندا نه‌و فاکته‌به که مه‌لپه‌ندی ماگه‌کانی زه‌رده‌شتی «عیراتی عه‌جه‌می» یان ناوچه‌ی «جیبال» بوو، واته کوردستانی نیستا /۵۱.۱۹/؛ جگه له‌وه، رای گشتی کورده‌کان خویان نه‌وه‌یه که پیش هاتنی نیسلام بز کوردستان، گرایه سه‌رجه‌میان زه‌رده‌شتی بوون /۱۲۳.۲/.* (له ناو کورد دا رایه‌کی وا هه‌یه که گوايه «ناقینستا» به دیالینکی گۆزانی نووسراوه. /۵.۲۱/). هه‌رچه‌نده ناگری نهمه سه‌پاره‌ت به سه‌رجه‌می کورده‌کان پلینین، به‌لام هه‌ندی فاکت هه‌ن که نهم بۆچوونه، هه‌ر نه‌بی ده‌رحه‌ق زۆریه‌ی کورد، له راستییبه‌وه نزیک ده‌که‌نه‌وه. وه‌کو نه‌وه‌ی له کورده‌واریدا نیستاش هه‌ست به هه‌ندی توخمی ناینی زه‌رده‌شتی ده‌کری، بز نمورنه هه‌لوئینستیان به‌رامبه‌ر به ناگر و پیزگرتنی که به‌گشتی «ناینی تف بگریته ناو ناگر، یان پیسایی تی بگری»، هه‌روه‌ها کورد گه‌لی جاران سویند به ناگر ده‌خوا /۲۵۲.۲۲/. دوای هاتنی نیسلام، تا سه‌ده‌ی دوازه‌میش له کوردستاندا شوینی وا هه‌رمایه‌بون که په‌یره‌ویی ناینی زه‌رده‌شتیان لینه‌کرا، وه‌کو ناوچه‌ی هه‌روامان. له سه‌ده‌ی ده‌یم، به پینی هه‌ندی سه‌رچاوه، ماگینکی زه‌رده‌شتی له هه‌رواماندا ده‌ژیا به ناوی «پیری شالیار» و نووسراونکی به دیالینکی گۆزانی هه‌بوو له ژئر ناوی «ماریفه‌ت و پیری شالیار» /۵.۲۱/؛ زانیاری واش هه‌یه که گوايه له سالی ۱۱۳م) دا به‌کینکی زه‌رده‌شتی به ناوی «شالیار سیاوه» له هه‌رواماندا ژیاوه /۲۳. ۱۴. و /۱۴۸/. نهم فاکتانه وایان له نووسه‌رنیک کردوه بلی خه‌لکی هه‌روامان تا سالی ۱۴۴. هه‌ر به

ناو موسولمان بوون و له راستیبا ههر له سهر نایینی زهردهشت ماپورنهوه/۹،۲۱/. وهکو له سهرچاوهیهکی تردها هاتوره، تاکو ئینستاش له گوندی «ههرومان تەخت»دا جهژنیکی کۆنی زهردهشتی به ناوی «کۆمسا» ماوهتوه و له کۆنه پهرستگایهکدا دهیگنێن که ناوی «چلهخانه»یه و له یهک ژوور پینکها توره. لهو رۆژهدا خهڵکهکه که کۆ دهبنهوه و پیاوماقول و سهرکردهی خهڵهکان له ناو چلهخانهدا ههریهکهو له جینگهی تایبهتیدا دادهنیشی، گوایه پهر شالیار خزی جینگهی بۆ نهم کهسانه دپاریکوردوه. خواردنیکی تایبهتیش بۆ نهم رۆژه ناصاده دهکهن که له بهویش و جهرگ و ناوی ههپوان دروستی دهکهن و سحاق و بهه ههناوی به سهر دادهکهن. دواي خواردن زیارهتی گۆزی پهر شالیار دهکهن که له ههمان گوند دایه/۱۲۸،۲۴/. نهمانه و جینگه لهو توخمه هاویهشانهی زهردهشتی و تاینه کوردیبهکانی تر، وهکو ئیزیدی و نههلی ههق و عهلهوی، که دواتر له سهریان دهوین، ههمووی بهلنگهی نمو دهوره میژوویدی نایینی زهردهشتیهیه که له کوردستاندا بهینیویدی تی. * (له سهرهتای سهدهی بیستم، له رۆژگاری ههلهچوونی هوشیاری نهمهوهیی کورداندا، به تایبهتیش له کوردستانی عیراق، چوره مهیل و نزیکیوتنهوهیهک له ناو کوردهکان بههرو و نیران و شارستانیبهتی کۆنی، وهکو کاردانهوهیهک له دژی شۆفینیزمی عهدهیی، رویدا. کورد به ههموو جهزینک هاویهیهوهندارنشی خزی و ئیزانی دهسهلماند. یهکینک لهم دیاردانه، پهیاپوونی رینکخراوینکی سیاسی به ناوی «زهردهشت» له سالی ۱۹۲۸/د ۲۵، ۱۲۲/. نهم رینکخراوه پهیهوئیدی به ناینهوه تهپوو، بهلام ههلبژاردنی نارهکی نامازهیهک بوو بۆ نمووهی کوردهکان نایینی زهردهشتی به بهشینکی کولتووری کۆنی خویان دهزانن.)

له گهله نووهشدا، ناتوانین بهلینین زهردهشتی تاچه نایینی ناوچهکه بووه و کوردهکانیش سهرجهمیان سهر بهم ناینهوه بوون. ههروهکو له پێشهوهدا گوتمان، نایینی زهردهشتی تا درهنگ نهیتوانی له ناو مهیللهتانی چیاپی و شوانکار و کۆچهر و نیوه کۆچهر، که کوردیش یهکینک بوو له نهمانه، بهلاوبینتهوه. کاتینکیش که هاته ناوچهکه، له دهوری ساسانیان، کوردستان ئیتر بوو بوو به مهلبهندنیکی نایینی مهسیحی. لهم رووهوه توفیق وههیی دهلی: " له سهدهکانی چوارهم و پینجهمی زاینیدا بهشینکی زوری کوردهکانی لای رۆژناوای چیاپی زاگروس، جزیره و بۆتان، رۆژههلاتی کهرکوک، چیاکانی خوارووی رۆژههلات - سهر به نایینی زهردهشتیهوه نهبوون. لهم ماوهیهدا کوردهکانی چیاپی زاگروس دهیی زیاتر له زهردهشتیهوه دوور بهخزینتهوه" /۶۷، ۷/. ههموو نهمه له دهوری نایینی زهردهشتی له ناوچهکهدا کم دهکاتهوه و چهندیش ده کری مهزدانیزم و دواي تهویش مانیزم به بهردهوامبوونی زهردهشتی داہترین، نهوانه مهسهلهیهکی تره. جوولهکهیی «نایینی پههودی»ش له جینگهی خزی - که نهمیش له کوردستاندا باپی پهیره و کهری ههپوون.

- ماویتی -

- وینینزگی ی.پ. «موزف له کولتوری پوژهدلانی نزیکی کۆندا» مۆسکۆ ۱۹۸۶
۲. «میزوری تهواری جیهان» بهرگی I ، مۆسکۆ ۱۹۵۷
۳. زهیر بلال اسماعیل «میتانی»، کاروان ۱۲/۱۹۸۲، ههولێر
۴. زهیر بلال اسماعیل «ارییل فی ادوارها تاریخییه»، النجف، ۱۹۷۰
۵. ئی.م. دیاکۆنزوف «میدیا»، بهران قانع له فارسییهوه کردوهتی به کوردی، بهغدا، ۱۹۷۸
۶. ئۆ. فیلیچیتسکی «کورد و سه ره تایه که یز میزوری نینتیکی میلهتی کورد» مۆسکۆ - لنینگراد، ۱۹۶۱
۷. تزفیک وههسی «دینی جارانێ کورد»، گهلاویژ، ۱۱/۱۲/۱۹۶۰، بهغدا
۸. محهر جمیل الروزیانی «بندجین (مندلی) فی التاريخ، قديما و حديثا» مجله المجمع العلمي العراقي، الهیته الکوردیه، بهغدا، ۱۹۸۰/۷
۹. بۆنگراد - لیتین «شارستانیهتی هیندی کون: فهلسه فه، زانست، تاین» مۆسکۆ، ۱۹۸۰
۱۰. عبدالفی علی یحیی «المحلات ذو الروس السبعه» کاروان ۱۲/۱۹۸۲؛
۱۱. تزفیک وههسی «له ناوچوونی ماده گان کرداره کی دین بوو» گهلاویژ، ۸/ ۱۹۴
- 12 - J.C.Cooper " Symboler - En Uppslagsbok " översättning Margareta Eklöf och Ingvar Lindblom
"ForumZ" Helsingborg, 1990
۱۳. ک. مارکس، ف. ئینگلس، بهر هه مه گان، چاپی دووم، بهرگی ۲۱، مۆسکۆ
۱۴. ئی.م. دیاکۆنزوف «میزوری میدیا، له کۆندوه تا کۆتایی سه ده ی چواره ی پینش زاین» مۆسکۆ - لنینگراد، ۱۹۵۶
۱۵. مینری بۆی «زه ره ده شتییه گان. باوه و به وشتیان» وهرگهرانی له ئینگلیسه وه و په راویژ له لایه ی.م. ستنیلین - کامینسکی، مۆسکۆ ۱۹۸۷
۱۶. ارثر کریمستن «ایران فی عهد الساسانیین» ترجمه یحیی الخشاب، بیروت، ۱۹۸۲
۱۷. مسعود محمد «ریشه یه ک له بهشالی زمانه که مان»، نووسه ری کورد، بهغدا، ۱۹۸۶ ژماره (۶)
۱۸. آدینفر.م. «دائره المعارف زرین» تهران، ۱۳۶۲ خشیسی
۱۹. جیو واید نفرین؟ «ماهن و المانییه» ترجمه سهیل زکر، دمشق، ۱۹۸۵
۲۰. شاکیر فهتاح «به زیده گان و نایه ی به زیدی» سلیمان، ۱۹۶۹
۲۱. محمد بهالدهین ملا صاحب «پیری شالیاری زه ره ده شتی و هه ندی له بوێژ و پیاره به تاویانگه گانی هه ورامان» بهغدا، ۱۹۸۵
۲۲. «میلله تانی ئاسیای به رای» مۆسکۆ ۱۹۵۷
۲۳. محمد احمد محمود «حلقه مفقوده فی تاریخ شهرزور» کاروان، ارییل، ۱۹۸۵ العدد ۳۶
۲۴. عبدالرئیب یوسف «التراث المصري و الزخارف فی طوبله» کاروان، ارییل، ۱۹۸۲ العدد ۷
۲۵. جهمال تههز «دۆزی ناسیونالی کورد: ئۆتۆزی یا کوردستانیکی سه ره خهز، یا بهراری چاره نووس له نازادی دا به نازادی». بته کی چاپه مهنی نازاد، سوری، ۱۹۸۵
- * په رۆسه ی دروستبوونی میله تی کورد، وه کو میله ت به مانا میزویی و کۆمه لاپه تییه که ی - واته قه ومیبه ت، به پای ئۆ. فیلیچیتسکی له ماوه ی نیوان سه ده گانی دووم تا پینجه م زاین ته واری بووه. برواته سه ره چاره ی ژماره ۶، ل ۱۱۶
- نیشی
- هه ره له دهقی وتاره که دا نیشاره ت به لاپه ره ی سه ره چاره گان کراره.

هندی بنه‌مای میژوویی و فیکری

شینواندنی مه‌بدنه‌ئی مافی به‌یاردانی

چاره‌نووسی گه‌لان

کاروان عه‌بدوللا

هەر دوای به‌ر به‌یوونی شۆرشێ ئۆکتۆبەر و ئاشکرابوونی گه‌لێ پەیماننامەیی نیو دەرۆه‌تان، بزووتنەوه‌ی گه‌لانی ژێرده‌سته، وه‌ک لۆژیکی نه‌و سه‌رده‌مه، بوونه پشتمه‌نای نه‌و شۆرشه و راسته‌وخۆ دینفاعیان لینه‌کرد. چونکه بۆ نه‌وکات قوتابخانیکی نوی و وه‌رچه‌رخانیکی میژوویی بوو له‌ دەرۆکی مرۆفایه‌تی... ئاماچه‌کانی نه‌و شۆرشه چ له‌ ناوه‌وه یا دهره‌وه، له‌لایه‌ن گه‌لانی کۆلۆنیالکراوه‌ پینشوازییه‌کی گه‌رمی لیکرا... مه‌سه‌له‌ی مافی به‌یاردانی چاره‌نووسی گه‌لانی گه‌وره و بچوک، چ له‌ نیو روسیادا، یا له‌ ته‌واوی ولاتانادا، یه‌کی بوو له‌ ئاماچه‌ هه‌ره به‌ نرخه‌کانی شۆرش... نه‌و مه‌بدنه‌ له‌سه‌ره‌تادا لای لیبین مانای پینکه‌وه‌ژیان و جیاپورنه‌وه‌شی به‌خۆوه هه‌لده‌گرت، هه‌ر چه‌نده لیبین به‌رده‌وام ره‌وایی ئه‌م مافه‌ی ملکه‌چی به‌رژه‌وه‌ندی چینی کرێکار ده‌کرد.

به‌لام گیانی شۆفینزیمی روسی و کۆمۆنیسته گۆرجی و ئۆکرانی و پۆلۆنی و ئاسیاییه به‌ روسیه‌بووه‌کان، هینده پهره‌ی گرتبوو که لیبینیش نه‌یده‌توانی لێراوانه مامه‌له له‌گه‌ل نه‌و مه‌بدنه‌ بکا، به‌ تایبه‌تی هه‌ردوای جیاپورنه‌وه‌ی فینله‌ندا، ئیدی توفانی شۆفینزیمی روس سنووری ئاماچه‌کانی شۆرش و حیزب و روسیای به‌ری و به‌ نیوی پرۆلیتاریا و ده‌سته جۆلایینه‌که‌یه‌وه، هورژی برده‌سه‌ر گه‌لانی ئازادیه‌خواز و له‌نیوخۆیدا نوقمی کردن. هه‌ر له‌و کاتوه، بۆخۆلادان له‌ به‌لانی جیاپورنه‌وه‌، نه‌و مه‌بدنه‌ به‌ جۆرنکی وا داده‌نێرا که له‌گه‌ل به‌رژه‌وه‌ندی شۆفینزیمی روس بگره‌جی. هه‌له‌ته‌ به‌یانووی تیوری و سیاسیشی بۆ ده‌دۆزرایه‌وه، وه‌ک نه‌وه‌ی:

- ۱- روسیا ولاتی روس و نه‌ته‌وه‌کانی تره.
- ۲- هه‌موو نه‌و گه‌لانه له‌ژێر یه‌ک سیستمی کۆمه‌لایه‌تیدا به‌رنه‌ ده‌به‌رن...
- ۳- بۆ هه‌موو گه‌لانی سه‌ر خاکی روسیا، یه‌ک حیزبی پیشروه هه‌یه.
- ۴- پاراستنی خاک و سنووری روسیا، پاراستنی شۆرشه.
- ۵- چینی کرێکار له‌ هه‌موو نوخته‌به‌کی ولاتدا هوکمرانه.
- ۶- جیاپورنه‌وه‌ی هه‌ر گه‌لێک به‌ قازانجی چینی کرێکاری نه‌و گه‌له و پرۆلیتاریای روس نه‌یه.

مانای تینکشکانی روسیایه و ده‌بی دزایه‌تی بکری.

۷- ههستی نه‌ته‌واپه‌تی، خه‌ته‌رنکی مرتله‌قه بز سهر شوپش و له خزمه‌تی بورژوای دژ به شوپش و سه‌رمایه‌داری نیوده‌وله‌تان و ئیچیرالیزم دایه.

۸- گیانی نیونه‌ته‌وه‌یی پرزلیتاریاش، مانای یه‌کیتی توندوتولی چینی کرنکاری نه‌و گه‌لانه‌یه که له‌زیر سایه‌ی یه‌ک سیستمی کومه‌لایه‌تی و یه‌ک حیزیدا ده‌ژین، ههر هه‌ولینگ بز لاوازکردن و داپچرانندی نه‌و یه‌کیتییه ده‌چینه‌ته‌خانه‌ی دژی شوپش و ده‌بی له‌نیو‌بیری.

نه‌و مه‌ده‌ئه به‌گه‌لی بیانوی تریش لیکده‌درایه‌وه، تاگه‌یشته سهر ده‌ستی ستالین، نییدی دوی ئیزافه‌کردنی هه‌ندی مه‌ده‌ئی لینینیانه‌ی رنکخراوه‌ییش، به‌ته‌واوی له‌چوارچینه‌وه درا و ئوتوماتیکش به‌سهر حیزیه کومونیسته‌کانی دونیادا فه‌رزکرا. بزوتنه‌وه‌ی کومونیستی له‌سه‌رتاسه‌ری دونیادا، ههر له‌ده‌ورانی لینینه‌وه بگه‌ره تا هاتنی ستالین و کوتایی هاتنی جه‌نگی دووه‌می جیهان، له‌په‌یره‌وی ناوخویاندا، هه‌مان نه‌و مه‌ده‌ئه سهره‌کییانه‌یان په‌یره‌وه ده‌کرد، که حیزیی کومونیستی سؤقیه‌ت داپشچوون. ئه‌مه‌ش به‌نه‌ماکانی پته‌وی حیزییکی مارکسی-لینینی برون، لادان له‌ههر یه‌کیک له‌و مه‌ده‌ئانه، لادانبوه له‌مارکسیزم-لینینیزم.

من لیزه‌دا ته‌نیا له‌ دوو مه‌ده‌ئی سهره‌کی ده‌دویم که به‌چ مه‌ده‌ستیک له‌مارکسیزم دا خرابوونه روو و چ کارنیکان له‌سهر رۆحیه‌تی کومونیسته‌کان دانا و چ کۆسپنیکیشیان خسته به‌رده‌م مه‌ده‌ئی مافی به‌یاردانی چاره‌نوس:

۱- مه‌ده‌ئی سینترالیزی دیموکراتیک.

۲- مه‌ده‌ئی گه‌میتی و زۆریتی.

شتینکی ئاساییه، بز به‌په‌روه‌بردنی ههر ده‌زگایه‌ک، ده‌بی ناوه‌ندیک هه‌بی، بز نه‌وه‌ی له‌ویزه به‌یاره‌کان ئاراسته‌ی کارگێهانی نه‌و ده‌زگایه‌ بکرین و کاره‌کان به‌په‌روه‌ بچن. بز حیزییکی مارکسی-لینینیش، وه‌ک ده‌زگایه‌ک، پنیوسته نه‌و ناوه‌نده هه‌بی و ته‌واوی رنکخراوه و نه‌ندامانی نه‌و حیزیه‌ش به‌یار و به‌زچوونه‌کانی ناوه‌نده‌که جیه‌جیه‌یکه‌ن. بز نه‌وه‌ی نه‌و حیزیه‌ش زیندوو بی و په‌ره‌بسنی، ده‌بی نه‌و ناوه‌نده له‌ رنگه‌ی په‌یره‌وکردنی مه‌ده‌ئی دیموکراتیه‌وه، بز ته‌واوی نه‌ندامه‌کانی حیزب، به‌یار و هه‌لۆسته‌کانی خۆی داپه‌ژۆی و جارنکی تر به‌ نیازی ده‌ستپه‌وه‌گرتن و جیه‌جیه‌یکردنیان، بز نه‌ندام و رنکخراوه‌کان دابه‌زیتیه‌وه. ئه‌م مه‌ده‌ئه نه‌گه‌ر به‌م شینوه‌یه ته‌شیم بیری لایه‌نی ئیجابی به‌خه‌زه ده‌گری. به‌لام زالیوونی سینترالیزم به‌سهر دیموکراسیدا و توپدانی دیموکراتی و زالیوونی هیز و قودره‌تی تاکه که‌س له‌نیو حیزیه کومونیسته‌کاندا، که له به‌هه‌رتدا له مه‌ده‌ئی سینترالیزی دیموکراتیه‌وه هه‌لده‌قوولی، ته‌نیا دیکتاتۆری دینته به‌ره‌م.

کاتیک به‌ بیانوی کاری نه‌ینی، یا خه‌ته‌ری گه‌وره، یا روداوی له‌په‌ر ناوه‌ندی به‌یار و

بۆچوونهکانی خۆی داده‌ریژی و بێ چەند وچۆن بەسەر ئەندام و رێکخراوه‌کانیدا دەسه‌پێنی، له دیکتاتۆریت زیاتر چ مانایەک ده‌به‌خشی؟

ئهو مه‌به‌ده‌ له‌ئێبو پارته‌ کۆمونیستیه‌کانی ولاتیانی فره‌نه‌ته‌وه‌شدا سیمما و ناوه‌رۆکیکی توندتر به‌ خۆوه‌ ده‌گری، بۆ ئه‌وه‌ له‌ به‌کیتی سۆقیه‌تدا چه‌ندان نه‌ته‌وه‌ له‌چواچه‌په‌وی ئهم ولاته‌ ده‌ژیان و بۆ هه‌ر به‌کینکیشیان هیزینک و کۆمارینکی سنووربه‌ندکراو هه‌بوو. له‌ئێبو پینکها‌توویی سه‌رکردایه‌تی هیزه‌ سه‌رتاسه‌ریه‌که‌شدا بیه‌ش نه‌کرا‌هون. به‌لام چۆن؟ روس سه‌رکه‌زی زۆر و ئه‌وانی تر که‌می پاشکۆا به‌ درێژی میژووش جگه‌ له‌ ستالین (که‌ ئه‌ویش وه‌ک لینین گۆته‌نی، جزوجیه‌کی له‌ رووس رووسته‌ر بوو) که‌سه‌نکی تری غه‌یره‌ روس، سه‌رکرده‌ی ئه‌و هیزه‌ نه‌ه‌بوو (ئه‌گه‌رچی ئه‌مه‌ به‌و مانایه‌ نییه‌ که‌ نه‌گه‌ر له‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کی تر به‌و، ئه‌وه‌ ده‌توانی باس له‌ هه‌ست و نه‌ستی نه‌ته‌وا‌یه‌تی خۆی بکا) هه‌رچۆنیک به‌وین، نوینه‌رانی روس با‌لاده‌ست به‌ون و شاده‌ماری هیزبیا‌ن به‌ ده‌سته‌وه‌ به‌وه‌. سینترالیزی دیوکراتی له‌ئێبو هیزیدا سینترالیزی روس به‌وه‌، که‌ ئه‌مه‌ش له‌ وردو‌درشتی ژیا‌نی هیزبایه‌تی و په‌یره‌وکردنی سیسته‌می ئابووری و عه‌سکه‌ری و نه‌ته‌وه‌یی و نیونه‌ته‌وه‌یی و دهلۆماسیدا ره‌نگیدا‌وته‌وه‌. به‌ بیانوی خه‌ته‌ری ئیسه‌ریالیزم و پاراستنی نه‌ینی هیزبایه‌تی و راستوره‌وانی بۆچوونه‌کانی سه‌رکرده‌ش، نیوی دیوکراتیه‌ت له‌ قاموس‌ی رۆژانه‌ی هیزیدا سه‌راوه‌ته‌وه‌ و ناوه‌ندیه‌تی موته‌لق حوکمی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا کرد‌وه‌. کێ له‌ناوه‌ زیا‌نی پنده‌که‌وت؟ په‌ره‌رده‌کردنی کۆمونیسته‌کان به‌و روجه‌ته‌، به‌ درێژی ده‌یان سا‌نی را‌برد‌وو، هه‌م شو‌قیه‌تی‌زی هیزه‌ نه‌ته‌وه‌ی با‌لاده‌ستی به‌هیزتر و فراوانتر کرد، هه‌م کۆمونیسته‌کانی گه‌لانی تری سۆقیه‌تی، کرده‌ کۆسمۆپۆلیتی و که‌رامه‌تی نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌یی سه‌رکردن و وای لیکردن، که‌ به‌ ته‌وا‌وی خۆیان بۆ ته‌وه‌ندی به‌ ده‌سه‌لات و نه‌ته‌وه‌ی سه‌رده‌ست ته‌رخان بکه‌ن و له‌گه‌ل ته‌وه‌ندا ده‌ژایه‌تی هه‌ر چوولانه‌وه‌یه‌کی دیوکراتی و نازادی و جیا‌وا‌زخو‌ازی گه‌له‌که‌ی خۆشیا‌ن بکه‌ن.

مه‌به‌ده‌تی که‌میتی و زۆریتیش، گوا‌یا بۆ به‌یاردان له‌سه‌ر رووداوینکی نوی، یا مه‌سه‌له‌یه‌کی نیوخۆیی به‌کارده‌هینرا، به‌لام له‌ هه‌موو به‌یارنیک دا به‌ وردی حسینب بۆ به‌رژه‌وه‌ندی نه‌ته‌وه‌ی با‌لاده‌ست کرا‌وه‌ و به‌یه‌ک قسه‌: چونکه‌ تۆ که‌می، ده‌بی سه‌ر بۆ زۆره‌ دا‌هه‌نه‌ینی، چونکه‌ روسه‌کان زۆرترن، ده‌بی ئه‌وانی تر پاشکۆی ئه‌و زۆره‌بن، زۆره‌ش که‌ ده‌بیشه‌ به‌یاری نا‌وه‌ندی، ده‌بی که‌میتی په‌یره‌وی بکا. که‌مه‌نه‌ته‌وه‌کانیش، به‌ قودره‌تی نا‌وه‌ندی نا‌هی له‌ جو‌غزی نا‌وه‌ندی زۆره‌ ده‌رچن. مافی چاره‌نووسیش هه‌ر به‌ به‌یاری نا‌وه‌نده‌ و پنیسته‌ هه‌موو نه‌ته‌وه‌یه‌کیش ئیلتزامی پێوه‌ بکا، ئه‌وه‌ی له‌م مو‌عاده‌له‌یه‌ش ده‌دۆزینی، ته‌نیا گه‌لانی به‌ زۆر چه‌سه‌پنرا‌ون به‌ نا‌وه‌نده‌وه‌!

مافی برباردانی چاره نووس و ململانیی همه لایه‌نی له‌سه‌ر ناستی دونیادا

بزوتنه‌وی کۆمونیستی دنیا (جگه له هندی پارتی کۆمونیستیکانی ولاتانی روژناوا) سیاسه‌تی دهره‌ویان له‌سه‌ر نوو بنه‌مایه دادهرشت که له دیدی به‌رزه‌وه‌ندی یه‌کیتی سؤقیه‌ت و ولاتانی «سۆسیالیستی» دهرنه‌چیت و هانده‌ریکی نیونه‌ته‌وه‌یش بی بز سرخستی پینگی «سۆسیالیزم» و جینه‌تکردنی سه‌رمایه‌داری و ئیمپریالیزم له دونیادا. ئەمه‌ش سه‌رچاوه‌ی لهم چهند ململانییه هه‌له‌گرت، که سۆسیالیزم له‌سه‌ر ناستی نیو ده‌وله‌تاندا به‌په‌روی ده‌کرد:

۱- ململانیی سیاسی- دیپلۆماسی.

۲- ململانیی نایدیپلۆزی- نه‌لسه‌ش.

۳- ململانیی عه‌سکری- ناسمان و زه‌مین.

۴- ململانیی چینه‌ته‌تی.

ئهم چوار ململانییه، بنه‌مای سه‌ختی دیدی یه‌کیتی سؤقیه‌ت و بزوتنه‌وی کۆمونیستی جیهان بوون له‌سه‌رده‌می پینش گۆرپاچۆشدا، که راسته‌وه‌فۆ کاریان ده‌کرده سه‌ر مه‌به‌ته‌نی مافی برباردانی چاره‌نووس بۆ گهلانی ژێرده‌سته و مافخواری. له روانگیی ئهو ململانییه‌ته‌وه سه‌یری خه‌باتی هه‌ر گهلینکیان ده‌کرد و بی چهند و چۆن، نه‌گه‌ر له خزه‌می نامانجی ئه‌واندا نه‌بوایه، ئه‌وا ناویری لێ نه‌ده‌دراپه‌وه. هه‌ندی جاریش به‌ ئاشکرا دژایه‌تی ده‌کرا و هه‌ولی پوچه‌لکردنه‌وه‌ی ده‌درا. له کاتینکا ناوه‌رۆکی بزوتنه‌وه‌ی هه‌ر گهلینکی ژێرده‌سته له‌هه‌ر شوین و زه‌مانینکا، دیموکراتی و دژ به‌ ئیمپریالیزم بووه، که‌چی به‌لای یه‌کیتی سؤقیه‌ته‌وه، میله‌تینک داوای هه‌رچی بکراپه، گرنگ نه‌بوو، به‌لکو گرنگ نه‌وه‌بوو که ئایا خه‌باتی ئهو گه‌له و داخوازییه‌کانی ده‌بنه‌مایه‌ی به‌هیزکردنی پینگی یه‌کیتی سؤقیه‌ت و نایدیپلۆزیای مارکسیزم؟ نه‌گه‌ر نا مانای وایو بزوتنه‌وه‌ی ئهو گه‌له کۆنه‌پرستانیه و له سه‌رمایه‌داریش کۆنه‌پرستته!

به‌پینێ ئهو لۆژیکه مامه‌له له‌گه‌ڵ بزوتنه‌وه‌ی گهلان ده‌کرا و ناسۆی چاره‌نووسیان لینه‌نگ ده‌کراپه‌وه و له‌نیو خودی بزوتنه‌وه‌ی ئهو گه‌لانه‌شدا گه‌وره‌ترین کاره‌ساتی سیاسی- نایدیپلۆزی- عه‌سکهری به‌ریاده‌کرا و نامانجیه‌کانی ئهو گه‌لانه‌یان (که‌مافی برباردانی چاره‌نووس بوو) ده‌هشێواندا. به‌رزه‌وه‌ندی سؤقیه‌ت و ململانیی سۆسیالیزم له‌سه‌ر ناستی دونیادا به‌م شێوه‌یه کۆتایی ده‌هات «ژێر پینخستی به‌ش، بۆ سه‌رکه‌وتنی گشت» ئه‌وه‌شم بۆ ئهم قسه‌یه: گه‌لی کوردستانه..... له کاتینکا حکومه‌تی عێراق، کوردستانی شه‌لالی خوین ده‌کرد و هیزه دیموکراتیکه‌کان له‌وانه‌ش پارتی کۆمونیست، سه‌رکوتنه‌کران. که‌چی یه‌کیتی سؤقیه‌ت بۆ پاراستنی «پینگی و پارسه‌نگی هیز» له پهر چه‌ککردن و هاریکاریکردنی عێراق نه‌ده‌وه‌ستا، چونکه «هه‌موو عێراق» له «به‌شی کوردستان» گرتگتر بوو. ئهو پاره‌به‌ش که له نرخی چه‌که‌کانه‌وه بۆ سؤقیه‌ت ده‌گه‌راپه‌وه، گراپه

بزرگوارانی پنکرنی شمیرکا و رزوناوا و کزنه پهرستانی دنیا ترخان ده کراا.
 به ده سکیشانه روی تم دواییدی سزقیه تیش لهو هه صوو مملاتیبه دا، بزوتنه روی گهلان
 پنده نیته قوناغینکی تر و خدریکه مافی به یاردانی چاره نووس نک هه له خودی به کیتی
 سزقیه ت. به لکو له ده وله تانی تری فزنده ته و شدا ده پیته سنگی مدهک بز ره وایی و ناره وایی
 رزنده که یان. وه که ته روی هه صوو لهو مملاتیبه ی به کیتی سزقیه ت و شمیرکا و رزوناوا، به دژی
 گهلانی ژنده سته و مه پندی مافی به یاردانی چاره نووس نه بچامدرا بی!
 نه گهر نه مرز شمیرکا و رزوناوا سوودی ناره و لهو گزبانکاری به ی به کیتی سزقیه ت و دنیا
 وهرگرن و پندارگریان له سه مافی چاره نووسی گهلانی، تنیا به مه پستی دژایه تیکردنی
 سزقیه ت و سه رکوتنی سه رمایه داری بی. لهو ناکامه که ی چزن بو بز به کیتی سزقیه ت بز له وان
 خراپتر ده بی. چونکه میژوی دژایه تیکردنی بزوتنه روی گهلانی ژنده سته له لایه ن شمیرکا و
 رزوناوا و زور ره شتر و نامرؤفانه تره له سزقیه ت و ولاتی «سوسیالیستی».

پارتی کومونیستی عیراق و شهواندنی مه پندی مافی به یاردانی چاره نووس
 له روی پارتی کومونیستی عیراق داممزواه، نه گهر به وردی سه بری په پره و پرزگراه
 جزیه جزیه کانی بکری، ده پیتن مه سه له ی مافی به یاردانی چاره نووس بز گهلی کوردستانی
 «عیراق» هه به گومان و دوولنی ماوه ته وه. نه مهش دیسان هه بز لهو گنژاره فیکری و
 سیاسی میژوییه ده گهریته وه، که بزوتنه روی کومونیستی دنیا له واندهش پارتی کومونیستی
 عیراق، ده رهق بهو مه پدیته تیکه و تپوو.

پارتی کومونیستی عیراق، هه ردهم به چارینکی عیراقیانه سه بری مه سه له ی کوردستانی کردوه
 و مافی به یاردانی چاره نووسیش لهو به واره ده بی بی که له چوارچینه ی عیراق ده رته چی. چونکه
 تیکشکانی نه خشی جوگرافی- سیاسی عیراق، مانای له تکردنی چینی کرنکاری عیراق و
 ولاز کردنی له به ردهم «به رزوی سه رتاسه بری کرنکارخورا» واته له بهر ته روی به بی به کپونی
 نهو چینه، پیشکه وتنی کز مه لایه تی و چاره سه رکردنی مه سه له ی کوردستان به ده ست نانی، بزیه
 ده بی دژی هه لیکه چیا کردنه ره به کی نهو چینه راههستی.

پارتی کومونیست له روانگهی پاراستنی به رزه وندی نهو چینه، روی له بزوتنه روی خه لکی
 کوردستان کردوه و سیاسی «هه وه میانی و مملاتی» بز دارشته وه له نه بچامیشدا زورچار لهو
 هه وه میانی تپیه ده سکیشانه وه و که وتوته سه نگه بری مملاتیبه کی توند و تیو، به مهش
 وایکردوه که کومونیسته کانی کوردستان له ناتده پایبه کی سیاسی و روحی له گهل نه ته وه که یاندا
 بزین و له نیو خه لکیدا وه ک شزپشگینکی رزگار یخوازی گهلی کوردستان سه بر نه کرن!
 پارتی کومونیست له روانگهی میژوی و ئینسانی و پاسایی نارهوانیتنه تم گنیشیه، به لکو

هردهم به مهسه له یه کی نینوخزی عیراق له سهر «خاکی عیراق»ی داناه و تاکه چاره سه ریشی به دیوکراتیه کردنی رژی عیراق ده ستیشان کردوه. سه رکه وتنی نهو رژی سه شی به جینه جینکردنی نۆنۆنۆمی گزیناوه. له کاتینکدا دیوکراسی چه مکیکی فراوان و بی سنوره، له رژی دیوکراتیدا نابی به یار به سه ر گه لاندیا فه رز بکری، ده بی خودی گه لان له ژیر سایه ی دیوکراسییدا نازادانه به یاری چاره نووسی خزیان به دن. نه مه بز گه لی کوردستان ده گه رته وه که چ جزه ژیانیک هه لده بۆزی. نه گه ر دیوکراسی مانای یه کساننی بی له به رامه به ر ماف و نه رگدا، ده بی وه ک چهن عمه رب خاوه ن ده ولته ت، گه لی کوردستانیش «نه گه ر ویستی» نهو مافه ی هه بی ده ولته تیک بۆخزی دا به زیننی و خزی شی به ر یه رسیار ده بی له چزی به تی و سه کلی به ر نۆه به ردی نهو ده ولته ت...

پارتی کۆمونیست که باوه رنکی پتهوی به پاراستنی یه کیتی خاک و گه ل و چینی کرنکاری عیراق هه بی، تیدی له نیو بزوتنه وه ی نیشتمانی عمه رب و دونیاشدا ده بی پر ویا گه نده بز نهو باوه ره بکا و به ه یچ شینوه نی له مه به دنی مافی به یاردانی چاره نووس نزیک نه به تته وه و دژایه تی نهو به یرو و چو نه نهش بکا که بزنی سه ره خزیان لیدی. له کاتینکدا ده بو پارتی کۆمونیست له پینسه نگی نهو ه یزانه بوایه و خه لکی کوردستانی به وه مه به ده ته ته یار و ناماده به کردایه، نه ک له به ر خاتر و ترسی نه م و نهو گه ژاوه فیکری به ده کی، تیدعای نه وه بکا که ه یشتا مه سه له ی کوردستان نه بۆته مه سه له یه کی نینۆه ولته تان و باوه رۆخی واشی بز نه خولقاوه که دروشمی مافی به یاردانی چاره نووس و به یداخی کوردستان به رز بکری ته وه! نایا نه مه خزی له خزی دا کزسپ و ته گه ره نیبه له سه ر رژی به جیهانی کردنی کیشه ی کوردستان؟ نایا نه مه ناراسته وخز، هاریکاره ی رژی کۆنه به رسته دکانی عیراق نه بوه بز به یه ر و کردنی سیاسه تی قه لآچز و سوتاندنی خاکی کوردستان و ده مکرته کردنی نا به زایی ه یزه دیوکراتیه دکانی دونیا؟ رژی نه کانی به بیانوی نه وه ی نه مه کیشه یه کی نینوخزی به یه ه یچ ده ولته و که سانیک مافی نه وه یان نیبه ده ست له کاروباری عیراق وه به دن!

ه یزه کوردستانیه گان و له که دار کردنی مه به دنی مافی به یاردانی چاره نووس

ه یزه کوردستانیه گان به گشتی، رۆلینکی سه لیبان له لاواز کردن و پینشیلکردنی نهو مه به دته و به عیرا ق کردنی مه سه له ی کوردستان به نیوه. به رنامه و پرۆگرامی نهو ه یزانهش هانده رنکی نیزی بیون له زینر پینوه لکاندنی خاکی کوردستان به سنوری عیراق و به شه رعه تکر دنی ده سه لاتی ده ولته تی ناوه ندی به سه ر کوردستاندا. نه مانهش له دیدی به رۆه وه ندی ته سکی خزیانه وه، هاتونه ته مه یلان و له هه ر هه لکه وت و وه رچه رخانیکشدا، نه یان تۆنۆه ته عیبیرنکی راست و ره وان له داخوازی به دکانی گه لی کوردستان بکه ن و هه رده م زه مینه یه کی له باریشیا ن بز کاره سات خولقانین و ده ستلرۆژی زیاتری رۆم ره خساندوه.

به عیراقیگردنی مهسلهی کوردستان، له لایهن نوو هیزانوهه، زۆرجار هیز و تیرادهی له جهماوهی رژگار یقواز بهر په و سه رلیش ئیواندوهه. خه باتکردن بۆ ئۆتۆنۆمی و پاراستنی خاک و گهلی عیراق و خزه بستانه وهی تووندوتۆل به نامالجه کانی هیزه دیمو کراتیبه کانی عیراق، گه وره ترین چەکن به دهست شۆفینیس ته کانی نیو بزوتنه وهی دیمو کراتی عیراق و رژیمی دیکتاتۆرییه وه، نوو شۆفینستانه هیندهی به پاراستنی به کیتی خاک و گهلی عیراق وهه خهریکن هینده دیمو کراتیبه تیان بهلاوه گزنگ نبیه، ههر بویه که گۆبیا ن له راگه بانده کانی هیزه کوردستانیه کان دهیی، نیسبته به و پاراستنه، ههست ده که ن له داوی گرفتینکی ئالۆز رژگاریان دهیی.

هیزه کوردستانیه کان له کۆنه وه تا ئه مرۆ ههر له سه ر نوو عدقیبه ته ن که هیش خا هه لومه ره چی نیو ده ولته ن له ه یج پارچه به ک بۆ گهلی کوردستان هه لته که و تووه تا بهی به ده ولته. بهلام له زۆر هه لومه ره چی تابه تی و روو داوی گزنگ و وه ره رخانی باری نیو ده ولته تاندا، نه وه یان له بهر ده چی، که ده کری له پارچه به کی کورده ستاندا به پشتیه ستن به تیرادهی جهماوه ر، به جز شدانی خه لگ به مافی به یاردانی چاره نووس، بینه مه یدان ئهی گشتی دوو نیاش به لای خۆیا ندا را به کیشن و ههر ه یج نه بی بۆ قزناخی به که م بهر له بهر بستانه کانی ده ولته تینکی فیدرالی به که نه وه، که نه مه ههنگاویکی گزنگه جینه جینبوونی نوو مافه، له کاتی داوا کردنی نوو مافه له قزنا خه دا مده ترسیه کی گه وهی نا بی بۆ هیزه شۆفینسته کان و نیو ده ولته تاندا لایه نگری نیو ده ولته تان، وه ک نوو هه لومه ره جهی که ئیستا له کوردستانی عیراقدا هه یه، ده کری ههنگاوی جهدی و پر له جور نه تی بۆ به با ویشتری. خۆ ته گهر ده ولته تینکی دیمو کراتیش له عیراقدا پینکه ات، نه وه دیسان نوو دروشمه به هیز و توانای خۆی ده مینیه وه و له گه ل نوو ده ولته تیه دیمو کراتیه دا ده کری به کیتیه کی فیدرالی پینکه یینتری که ده ولتهی کوردستان تیایدا خا وه ن کیانیکی سه ره خۆ بیت و هه رکاتینک گهلی کوردستان ویستی جیا بهینه وه، نه وه به ریکه ی ره وا نوو کاره نه نجام به ری... بهلام نه وهی گزنگه، دهیی هیزه کوردستانیه کان دهست له مافی به یاردانی چاره نووس هه لته گرن و بهر ده وام خه باتی بۆ به کن و جهماوه ریشی پر ته یار و ناماده به کن، چه رنکه پینه چی نوو گۆزان کاریهی سیاسه تی نیو ده ولته تان، له بهر وه تدی گه لانی ئازاد یقواز و مه ده تی مافی به یاردانی چاره نووس بی.

نه مرۆ که ش هیزه کوردستانیه کان، له بارو دۆخینکی جیهانی باشدا، به سه ر کوردستانی عیراقدا زالن و نه م هز کاره دهیی سوودی لێوه ر گیرێ و به قازانجی داخوا زیبه کانی گهلی کوردستان (که مافی به یاردانی چاره نووسه) ته وا و بهی، به ره ی کوردستانی ش، که هیزینکی گزنگه له و مه یدانده، دهیی بهر نامه به کی ستراتیژی له سه ر ته ساسی نوو مافه دا به یژی و له و شونانه ش که ده سه لان تی به ده سه وهیه، گۆزان کاری به کا و خۆی له شه کلی به ره به وه به پر نیه تیه وه و ده سه لان تی نیسجه ده ولته ی دیمو کراتی له کوردستاندا به به ره و به کا، با ئه م ئاقیه کرد نه وه نو بیه، بهینه جی با وه ری مه تانه ی خه لگ.

دوو وتاری گۆفاری - دیموکراسی -

و

چهند سهرنجینکی ره خه گرانه

گۆزان قه ده داغی

له ژماره ی ۱۰ . گۆفاری . دیموکراسی - ۱۵ . بمریز کاک به عه دین نووری وتاریکی له ژیر ناوی « گۆزه پانی سیاسی کوردستان پیوستی به رینکخراوینکی سیاسی دیموکراتی جمهواره ی هه به » دا بلاؤ کردۆتهوه . له ژماره - ۲ - ی هه مان گۆفادا وتاریکی دیش به ناوینشانی « به لانی یۆ رینکخراوینکی دیموکراتی ی جمهواره ی » به نیمزای کاک نازاد مه عرووف بلاؤکراوه توه .

کاک به عه دین نووری دوو لاپه ره ی یه که می و ناره که ی یۆ لیدوانی ئه و بۆشاییه سیاسی به ترخان - کردووه ، که - به لای نه وه - نه مرۆ له گۆزه پانی بزۆوتنه وه ی چه بی کورددا هه ست پینه کری .

سه ره تای سه ره هه لدانی ئه و بۆشاییه ده گنیرته وه بۆ : « زنجیره یه کی دوور و درێژ له هه له به ی ستراتیژی و تاکتیکی » * پارتی کۆمۆنیستی عیراق ، « به تابه ت هه له کانی ئه م بیست سالی دواپی ، که بووه هۆی نه وه ی - ح . ش . ع - رۆلی میژووبی خۆی له ده ستیدا و بینه هیزینکی تیشکاو و بچووک لایه لا ، له ئه و هیزه سیاسی به کانی کۆمه لدا ، چه پیش به گشتی بکۆمونه لاوازی و دووچار ی سه د و یه ک ده رد و نه خۆشی بی » * . نووسه ر بی ئه وه ی پیمان بلی ئه و زنجیره دوور درێژه پر له هه له به ی پارتی کۆمۆنیست چییه و له کۆیوه سه ره چاره ی هه لگرتوه ، بازده دانه سه ر دروستیونی - کۆمه له ی ره هه ده رانی کوردستان - ، که به لای نووسه ره وه هه لینک بوو بۆ پرکردنه وه ی ئه و بۆشاییه سیاسی به . به لأم له به ر نه وه ی : « هه ر له سه ره تاوه له سه ر بناغه - یه کی هه له دروستکرا ، به تونکل چینه یه تی - کارگه ربی و به ناوه رۆک نه تبه وبی - بزۆرۆزی بوو ، ئه و بۆشاییه ی بی پر نه کرایه وه و چۆره سه سه ر رینگی فیکری و سیاسی ته به یی خۆی » * .

پاشان نووسه ر دینه سه ر هه ندی : « ورده تاقم و ده ستی نه ینی تر که به نیوی مارکسیزمه وه ره - و ی چه پیمان گرت به ر » * سه ره نه که وتنی ئه مانیش ده گنیرته وه بۆ « رینگی به کی فکری و سیاسی هه له ، په رزین خسته نه نیوان خویان و واقع ی . له نیو کتیب و تیگستی کۆندا گه ران به شوین چاره سه ر کرده ی کیشمه هه رای ئه مرۆدا » * . ته مه جگه له وه ی که به لای نووسه ره وه « ریش چه ره و یه کی رینک و پینکیان نه بووه ، تابه تانی باوه ر و ریزبان به لای خۆیدا راکیشی و درێژه به کار و باربان به دا .. » *

کاک بهادین نووری ، له نیوهی یه کممی وتاره که بیدا نموده مان بز باسده کاک ، که چزن نم بز شایبه سیاسی له گزده پانی بز ورتنه وهی چه پی کوردستاندا سمری هملدا و ، چزن نم تاقم و نمو دستانه به هزی کم و کوری و نه شماره زایی و نه بیونی « ریش چه رموو » به کموه ، شکستیانه خوارد و نمرکی پر کردنوه بیان بز نه نجام نهدرا ، نووسمر تا دوا بر گهی دووه لاپه ره ی وتاره گهی ، سووره لیسر پر کردنوهی نم بز شایبه سیاسی نیو بز ورتنه وهی چه پ ، دنووسی : « پنداویستی پر کردنوهی له نیو کومه لدا هه به و ده بی پر بکرتنه ... » ، که کاتی نموه دی پیمان بلن چزن و به چی پریده کانه وه شتیکی تری وه بیر دیتمه و دنووسی : « ... ده بی نم گزده پانه ریک خراوینکی دیموکراتی جعما . وه ریشی نیدایی که ، له لایه کمه شانیه شانی نمو ریک خراوه کوردستانیا نه ی نمرز همن تییکوشن له پیناوی مافی ره وای نهنوه بی گه له که ماندان و له لایه کی دیکه شمه مونا فسه په کی سیاسی شمروه قمه . ندانه و ناشنیخوازانه ی نمو حیزب و ریک خراوانه بکا و ، به زمانه ی خوی بخاتنوه رو ، جعما ور به لای خویدا راکیشی » . *

تا بهو شتیه په پایدزست لهو بز شایبه سیاسی به گزده پانه چه په که ده کاک ، که نیسه ی به که می وتاره گهی بز نمرخان کردوه ، له بری نموهی - وه ک چاره روانده کرا - بیینه « ریش چه رموو » پان ، ده بیته « دم چه رموو » - پان و دنووسی : « نموانه ی ده بیانموی ریک خراوینکی چینایه تی - مارکسی دروستیکه ن ده بی نازادین و کهس هه می نییه ریکه بیان لن بگری » . * بهم فتوا به هسه که له کول خوی ده کانه وه و ده لی : « پیوسته بزانی که من لیره دا باسی نمو جزره ریک خراوه ناکم ... » ، وانه باسی نمو ریک خراوه ناکات که له نیوهی یه کممی وتاره که بیدا باسی ده کات و پنداویستی بوونی ده سلینن ، « من باسی ریک خراوینکی جعما ره ریش ناچینایه تی ده کمم که بز نازادی و دیموکراسی تییکوشن » . *

باشه کاکي برا ، که تز ناخواری ریک خراوینکی مارکسی و چه پ دا بمرزتی ، بزچ همر له سه ره تایی وتاره که نموه ، ره پ و ره وان - ریک خراوه دیموکراتیه - جعما وه ریه - ناچینا به نییه که ت - ناخه یته ده ستانه وه ؟ بزچ له سه ره تا وه نیشارته چی پمان ده ده یتی ، که نیازی پیچکردنوهی راست هیه ؟ باسی مالیکی ناگرتیه بیرومان بز ده که میت و لهم لاشه وه مالیکی ناگرتیه به رسه یوو ده گوژنتیه وه ، بهر له وهی بیته سمر به شی دووه می وتاره که می کاک بهادین نووری و نموای وتاره که می کاک نازاد معرووف ، رووی ده سم ده کمه هه کاک بهادین و هه خوتنرانی گوفاری « دیموکراسی » و ده لیم : - نه گهر کاک بهادین نووری ، تا تیتستاش خوی بهو چه په ده زانی که شکستی خوارد ، یا چه خواری به ده زمانی دهر دی کورد ده زانی ؟ ده یوی - بز په بیداردنی نمو ده زمانه پشش نیازی پر کردنوهی بز شایبه سیاسی به که می گزده پانی چه پ بکا . ؟ ده بوو له سه ره هیلن به شی یه کممی وتاره که می بهر ده وام بوایه ، هه ولی بدابا پرژه به کی چاره سه رکردن بخاتنه بهر دم با به خ - پندهرانی

بزوتنهوهی چهپ . خۆ تهگەر کاک بههادین - چیتر خۆی بهو چهپه کلاسیکیه نازانی و وهک زۆر- بهی زۆری کۆمۆنیستانی دنیا بهخویدا چۆنهوه ، تیشکانی بزوتنهوهی کۆمۆنیستی و چهپ له ولاتهکهی خویدا تهنها به دیاردهیهکی لارهکی نازانی ، که به هزی چهند ههله و کهم و کورپیهکی ناو خۆوه سهری ههلبابی ، بهلکو بهدیاردیهکی گشتی دهزانی و سهرحاوهکهشی دهگهیرتیهوه بۆ کۆمهڵی بۆچوونی سیاسی و نیوری نادروست - لهسهردهمی کچیتی دایکه سۆفیته و پینشتریشدا ، که ئهمز وهک خۆوه سهری ههلباره و سهراسهری بزوتنهوهی کۆمۆنیستی و سۆسیالستی دنیای گرتوتهوه . ئهوا ئیتر هیچ پینوستی بهم نازاری وێژدان و راوهربووی و پرۆش له کا بۆاردنه نهدهکرد . ههتنده بهس بوو دانیی بهوهدا که کیشهی گورد و بزوتنهوهی رزگاربخوازانهی کوردستان ، بهر له ههموو شت کیشه و بزوتنهوهی نهتیهوهکی « ۲۵ - ۳۰ » هلیونی بندهست و نیشتمان داگیر و دابهشکراوه ، پینوسته لهکوئی نایدیولۆژی چینیایهتی و دیکتاتوری پڕۆلیتاریا و دیموکراتیی سهراسهریی ولاته کۆلونیالیستهکان دهرازیکری ، بکریته بزوتنهوهیهکی دیموکراتی - سیلی - رزگاربخوازانهی هاوچهرخ و ، خاوهن کهسایهتی و ریناز و دروشمی سیاسی تایبهتی خۆی .

بهداخوه ، پێ ناچی کاک بههادین پهزیهکی له کراسه چلکنه ههلا ههلا بووهکهی سۆفیته و ئهوروپای رۆژههلات ، دادریبی . ههشتا خۆی ساغنهکردوتهوه و ههر پینهکی له جینهکه . لهلایهک ههناسه بۆ نهوه ههلبهکهشی که پارتی کۆمۆنیستی عیراێ کهوته زنجیرهیهک ههلهوه و نهیتوانی رۆلی مېژوویی خۆی ببینی - واته دهسهلاتی سیاسی بگریته دهست - جا گهر دهسهلاتی سیاسیشی بگریته دهست ، کام لای به کام لادا دهدا ؟ تۆ بلیی لهناو ئهوه ههموو حیزه کۆمونیستانهدا ، ببوایهته - موعجیزه - و . وهک دهسته خۆشکهکانی تری که له ولاتانی دیدا هاتنه سهر دهسهلات - ئهم کوردستان و عیراکی گهڕدهی ههزارهها دهرد و پهتا ، کۆرهوهری سیاسی و ئابووری و کۆمه - لایهتی نهکردبا ، بهرا ناگهه . لهلایهکی دیموه کاک بههادین دلی له بزوتنهوهی کۆمۆنیستی کرمی کوردوه ، دهزانی گهزۆلی له لێژیداوه و ئهم باره لاره بهو راستناکرتیهوه ، له هینام سیلیه رهحمیک و فتوا و نامۆگساریهک - ئهویش بۆ تۆماری ههلوئسته - بههلاوه توخنی ناگهوی . دهرهقا زهمانه جاری خۆی به بزوتنهوهی کورد و دامهزراندنی ریکخواوی دیموکراتی و ناچینه - تیبهوه خهریکدهکا ، ئیستا ئههمیان به برهستوه لهبرهوایه .

پینتهوه سهرهوکاری وئارهکان - تهگهر وئارهکهی کاک بههادین تووری و کاک ئازاد مهعروف زادهی یهک فلهلم نهین ، ئهوا بینگومان زادهی یهک بهر و دهنگن . کاک ئازاد ، کاک بههادین - ئاسا ، بهلام پێ نهوهی وهک ئهوه خۆی راپینچی نایدیولۆژیای چهپ و چهپکاری و ششی وایکات ، رهپ و راست دینه سهر پاسی بوونی بۆشاییهک له گۆرپاتی سیاسی کوردستاندا . پینی وانیهبه ئهم بۆشاییه به پارته کلاسیکیهکانی ناو بهرهی کوردستان ، یا بهوه ورده ریکخوا و گروپه

چهپخوازانەى ئەمەزۆ هەستبێدەکرین - پەریکرتەوه ، بۆ سەلماندى دوستى بۆچوونەکەى پەنجە بۆ « نازەزایى و بێزارى جزاوخۆر ، سەبارەت بە هینل و بۆچوونى رێکخراوه سیاسەکانى ناو بەرەى کوردستانى - سەبارەت بەکار و کردەى بەشێکى زۆر لە کادر و پێشمەرگەکانیان»^{***} گەنەفتیبى ۆرە رێکخراو و گرووپە چهپخوازەکانیش دەگیریتەوه بۆ « هەلویست و دروشمەکانیان کە لەگەڵ هەست و خواستى جەماوەر یا قوتانغەکەدا ناکوئین»^{**} . بەلام پێمان نالێ ئەم بێزارى و نەگۆنجانە لەکام سەرچاوه هەلەدەقولین . بە پەلە رەچەتەیک دەنووسى و دەلێ : « تەنها حیزبىکى دیموکراتى - دیموکراتى راستەقینە نەک بەناو - جەماوەرى دەتوانى ئەم بۆشایى بە پرېکاتەوه و ئەم خەلکە بێ لایەتەى کە با بەخ بە سیاسەت دەدەن بىخاتە جەم و جزئى سیاسى و لە ژێر نالای خۆیدا کۆیان بکاتەوه »^{**}

ئە کاک بەهادین و ئە کاک نازاد مەعروف ، پێمان نالێن ئەگەر ئەم رێکخراوه بە راست دیموکراتى و جەماوەرىیە دامەزرا ، چۆن ئەم بۆشایى پەردەکاتەوه ؟ ئەم خەلکە لە ژێر چۆن نال و دروشمێکدا کۆدەکاتەوه و بەرە و کۆیان دەبا ؟ ، پێمان نالێن بۆ جەماوەر بێزار ؟ سیاسەتەکان بۆ ناکوئین ؟ نایا - سووى ناو ماستەکە - تەنها کار و کردەوى کادر و پێشمەرگەکانە ، هیچ پەيوەندىکى نەبە بۆ رێز و بەرنامە و قوتابخانەىوه کە ئەم کادرو پێشمەرگەکانە پەروەردە دەکەن ؟ . ئەم دوو نووسەرە وشەى دیموکراتى بەکار دەبەن و چەندین جار دووبارە و سێ بارە و دەبارەشى دەکەنەوه . دیارە دروستبوونى بۆشایىکە و بێ توانایى پارت و رێکخراوهکان لە پەردۆنەیدا ، دەگیرنەوه بۆ ئەبوونى دیموکراتى ، بێ ئەوى بێهەستەوه بە ناوەزکى بەرنامە و سروشتى سیاسى . ئەمى ئەم قوتابخانەىوه . کە . دیموکراتى - تیا جێنايێتەوه ، فەرھوون بازاویان کاک بەهادین چ دەبێ : « ئەم رێکخراوه دیموکراسى بەى یاسى دەکەم رەنگە لە بەرنامە و ئامانجى تۆمارکراودا ، جیاوازی بەکى زۆرى لە هیندى رێکخراوى تۆر گۆرەپاسى ئەمەزۆ تەبێ ، بەلام دەبێ لە کردە و شێوەى کاریدا جیاوازی بەکى ئەواوى لە هەموو رێکخراوهکانى دیکە هەبێ »^{*} . تێناگەم ، کاک بەهادین و حیزبە دیموکراتى و جەماوەرىیەکەى ، بەھەمان سروشتى سیاسى و بەرنامەوه ، چۆن دەتوانن دیموکراتى بێ ؟ . تۆ بێئى کاک بەهادین دیموکراتى - بوون ، تەنها بە پێاو ئەگۆشتن و راوڕووتنەکردن و روو لە خەلک گۆژنەکردن بزانی ؟ .

کاک نازادیش ، لەگەڵ ئەوەشدا رێکخراوهکانى ناو بەرە بە تادیموکراتى و سەرچاوهى بێزارى جەماوەر دەزانى ، کەچى هینتا لەو بروایەدا بە : « هەر کەس لە کاربەدەستانى بەرە هۆشمەند و دووربێن بێ بەھیچ جزئىک لە حیزبىکى دیموکراتى بەرھەلستکار و تەنگاو و شوورە ناییت ، لەسەر ئەم رایەمان قایل دەبێ تەنها جەماوەر حەکەم بێ ئەتێو حیزبەکاندا ... »^{**} . کورد گونەنى - کورد بدوینە شەرحى خۆى دەکا - ، کاک نازادیش تەنها بەلگەیکە ، بۆ بوونى بۆشایىکە و

پنویستی داممزانندی ریکخواه‌کمی شکده‌با، وانه - نادیموکراتی ریکخواه‌کمی ناو بهره - کمچی بی‌نموی به‌خوی بزانی بهو بهرگه‌بمی وتاره‌کمی ، به‌لگه تاقانه‌کمی خوی به درؤ ده‌خاتمه و گوی رایملی سمرکرده هوشمند و دوربینه‌کمی بهرمان به کوندا ده‌چرپیتی . کاکمی برا .. لهوه ناچی خوشت بزانی چ ده‌لئی . نه‌گهر کار هینده هاسانه ، چاکترینه له‌تک کاک به‌هادین دا ، کار - به‌دهسته هوشمند و دوربینه‌کمی بهره‌ی کوردستانی بدؤزنهوه و بیزاری و گلیمی جمماوه‌ریان پی راگه‌بین ، وه‌ک خوشت ده‌فهموی قایلده‌بن جمماوه‌ر بیته جه‌کهم، جمماوه‌ریش ، که هیند لییان بیزارن، حوکمی راستکردنموی هله‌له نادیموکراتیبه‌کاتیان ده‌دن ، مه‌دهوش و کورتبینه‌کاتیشیان هوشبیاں پیادیتمهوه و بهری چاویان رووندبه‌یتمهوه ، نیتر بؤشایبه‌کمش پرده‌بیتمهوه و نینوهش له‌سهرنیشی حیذب - دروستکردن قورنار ده‌بن و رنگمی دورتان نریک ده‌بیتمهوه .

له‌جینگه‌کمی وتاره‌کمی کاک به‌هادین و دوو جینگمی وتاره‌کمی کاک نازاد-دا ، مرؤف همست بهوه ده‌کات، که ریکخواه‌کمیان داممزانندی ، بان هر هیچ نه‌بن ده‌ستمی داممزانندیان بنیانتابی و گؤفاری « دیموکراسی » یش کرابیتنه بلنڈگؤی بانگاشمو پروپاگاندی سیاسی ریکخواه‌کمی، پروان کاک به‌هادین نووری ده‌لئی چی : « نینه به‌هیچ جورئ له‌موانفسمی حیبری . سیاسی دا رنگمی شهره جوین و شهره‌تفنگ به‌سند ناکمین » * . نینه، وانه ریکخواه‌کمی ، یا ده‌ستمی داممزاندر ، با بزانتین کاک نازاد لهم رووه وه چی ده‌لئی : « بویه دارا له‌هموو شه‌وانه ده‌کری که له‌گهل داممزانندی ریکخواه‌کمی » * * . داوا ده‌کری ، وانه له‌لایمن ریکخواه‌کمی به‌دهسته‌بکمهوه ، نم داوایه ده‌کری . هر کاک نازاد جاریکی دی له‌کؤتایی وتاره‌کمی ده‌لئی : « بویه به‌بؤجونی منیش له‌کوردستان دروستکردنی ریکخواه‌کمی دیموکراسی کوردستانی له‌کات و شونئی خؤیدایه و پنویسته دلسؤزانی گه‌لی کورد به‌جدی کاری یئو بکمن و هه‌ئا بتوانن به‌نووسین و به‌پاره یارمعی گؤفاری دیموکراسی به‌دن .. نیتر بؤ پینشموه » * * . نه‌گهر گؤفاری دیموکراسی نؤرکانی نمو ریکخواه‌نیه ، وه‌ک له‌به‌رگی یه‌کمیدا خوی ده‌ناسیتی، ته‌نھا - گؤفاریکی سیاسی رۆشنیبری کؤسه‌لایمی به - ، بؤ ده‌بن کارکردن بؤ داممزانندی نمو ریکخواه‌کمی به‌بهرتیتمهوه به‌یارمعی دانی - گؤفاری دیموکراسی - بهوه ، هم له‌نووسین و هم له‌پاره‌شدا .

من نالیم کس مافی نموی نیه حیذب و ریکخواه دروستبکا ، ناشلیم نابی گؤفاری دیموکراسی بیته نؤرکان و بلنڈگؤی نم یا نمو ریکخواه . نمونده ده‌لیم « مه‌لیک نمماوه » لهم بار و دؤخه نازاده‌ی کوردستاندا نه‌چاوبه‌ست له‌خه‌لکی ده‌کری و نه‌پنویستبشه بکری .

که نیره بانگی دیموکراتی ده‌دن ، نیتر نم فسکه‌فسک و په‌چه و خؤشارده‌نمویه مانای چی؟ کین و چ کارهن .. راستگؤیانه وهرنه مه‌یدانهوه و نیازی حیبری و به‌رنامه‌ی سیاسی خؤتان به‌ناشکرا و ، بی‌پنچوپه‌نسا به‌جمماوه‌ر راگه‌بین ، واز له‌وشه و تیرمی « موسته‌له‌چی »

لاستیکیانیه بینن ، تا کۆمهلاتی خەلک بە هەڵدا نەچن و بزانی لەسەر کام یەنچینە سیاسییه ، لەبەر
 رۆشنایی کام دروشم و رینازدا ، بە دەنگنانمۆه بینن و کۆمیتەیی شار و گمەرەکتان بۆ داگمزرینن ،
 وەک خۆتان داواتان لیکردوون .

من نالیم خوا نەکرده نیازتان پاک نیه ، بەلام ئەوەی دەبێنن ، نە جەماوەر هوشیارکردنمۆهیه ، نە
 پەرچەلکەنمۆهیه ریناز و دروشمە ساوا و گەندەلەکانه . رینکراویکی ، تا لەم جیهانە نوێ و قوناغە
 خۆشەیی دنیا و کوردستاندا ، جیاوازییهکی ریشمیی ، لە بەرنامه و ناوهرۆکدا ئەبێ لەگەڵ رینکراوە
 کلاسیکیکاندا ، ئەبێ نمو رینکراوە لە دەمەزەردکردنمۆه و هەساندانی بیرو یۆچوونە کۆلبووەکان
 بەرلاره چی ئوینن ، ئەبێ نمو رینکراوە ، لە هەولینکی بێ سوودی بەلەقازینی سەرەمەرگ - ناسای
 ئوینن . ئەوەی نەعمەتی رۆژ - بەسەرچوووەکان بەلاره چی تر یگەنن . رینکراویکی نوێ لە
 یۆناغە ئویندا ، دەبێ بەرھەمی مۆتۆریهکردنی بیروباوەر و رینازینکی نوینن . لەگەڵ پێداویستە
 لایەکی یۆناغەکاندا ، دەبێ پاراوکردنی نمو کێلگە تینووی جەماوەر بێ ، کە بە گرهی بێر و باوەرە
 جەمەتە هەلبووکیترارە ، نەک لە دەرگاوە دەرچوون و لە پەنجەرەو گمەرانمۆه هەمان حکایەتی
 سێش .

دروشم و سنی بارە کردنمۆه و شەعی دیموکراتی ، بەبێ نمو گۆرانکارییه ریشەییانە ، دەبێتە
 مەرەگەبێ سەرکاغەز و هێچی لێ سەوز نابێ . دیموکراتی زیاتر لەوەی بەرنامە بێ ، میتوودیکی ،
 واتە - ئسلوویکی - شارستانییه لە بەرپۆه بردن و جێبەجێکردنی بەرنامەدا ، مەزۆف دەکرێ
 مۆدیرات « موحافیز » بێ و دیموکراتیش ، دەکرێ سۆشیالیست ، ناشونالیست ، چەپ یا راستیش
 بێ و دیموکراتیش ، دیموکراتی جیگەیی رینازی سیاسی ، بەرنامە ، دروشم ، ستراتێژ یا تاکتیک
 ناگرتنمۆه ، بەلکو « تۆلیزاتس » نیکە . واتە سنگمراوانییەگە ، زەمپنە بۆ سەرکەوتنی ریناز و
 سیاسەتی دروست بەسەر نادروستدا - لە پڕۆسەیهکی هێمندا دەرەخسینن ، دیموکراتی مەپدانیکی
 کراوەی زۆرانبازییه ، گشت لایەن و باری سەرلجیی بزبان هەبە خۆیانێ ئیادا تاقیبکەنمۆه ، حکەمی
 نمو زۆرانبازییمەش زۆریهیی زۆری کۆمهلاتی خەلک ، کاتی دەستی براوەیان بەرزکردەو ، دۆراو بێ
 هیچ گێرگێرتنک ، سەرتک ئەوی دەکا و مەیدان چۆلدهکا .

من ئەگەر نمو بۆچوونەدام کە لە میژۆه بۆشاییهکی سیاسی و ئۆرگانیزییی لە گۆرهپانی بزووتنمۆه
 زرکاریخواری کوردستاندا سەری هەلداوه ، وەلێ من وەک کاک بەهادین ، پێم وانییە نمو سەر -
 هەلداوە دەگەرمۆه بۆ لە ری - دەرچوونی پارتی کۆمونیست و میژدکردنی بە حیزبە ملهپۆرهکەیی
 سەددام ، بەلکو بۆ چلەکان ، بۆ نمو کاتەیی بە فیشی ئینگلیز و کاریگەرتیی بەند و باوی ستالینزم
 - لەمەر مافی نەتەو بەچووک و بێدەستەکان ، لە ولاتی فرە نەتەویدا - بزووتنمۆهکەمان لە
 دروشمی سەرفرازی نەتەوایەتی رووتکرایمۆه و دروشمی ئۆتۆنۆمی شوومی بە بالا برا ، کرایه

بالاگەردانی بزۆوتنەوهی دیموکراتی و نیشتمانی ولایتیکی - له دیدی شارستانی و دیموکراتیەوه -
 ناشەرعی و کۆلونیاالیست . بەلێ ئۆتۆنۆمی بوو خۆره و بە واخویری کورد و کوردستاندا چوو
 خوارەو ، بزۆوتنەوه کەمانی گێزەهی بازەبەگی بی مانای - نووچدان و هەلسانەوه و نووچدان و
 هەمدیس هەلسانەوه و دیسانەوه نووچدان - کرد ، سەرەرای زنجیرەبەک راپەرینی خوێناوی و تۆمار
 کردنی میژوو بەکی پر له مووعیزەهی قارەمانیشی و فیداکاری ، سەرەرای کۆلنەدان و هەستانەوهی
 دوای دەیان تیشکان ، لەگەڵ هەموو تەکانیکدا بە پاشا دێستەوه و ، له کۆنەرەوهی و ماسۆیرانی
 بەولاره چیرمان وەگیرنە کەوتوو . لەمانەش ساسمانکتر ، سەرکرده و رینکخواه سیاسیهکانی ئەم
 مەیدانە ، تا نیشتا ش تەنها جارێک ، یز خوێی چیشتی ش رابوردووی خۆیانیان هەلنەسەنگاندووه و
 له خۆیان نەبوونەتەوه ،
 لەم هەموو ئەزمونە خوێناوی و پر پەندووعیبەرەتە فێرنەبوون ،
 گەرە و بچووکێ نشۆستەکان دەخەتە ئەستۆی دژواری بارودۆخ و بی بەزەبی میژوو .
 رەنگە هەبی بۆچونەکانم بە زیادەبۆیی لەقەلەم بداو ئۆتۆنۆمی بەلاوەتان و دروشمی سەرفرازی
 کوردستان بە خەیاڵلۆوی ، لیکیدا تەوه . له وەلامدا دەلێم ئەوهی که تا نیستا میژوو مان فیراکەو-
 توو و سەلماندووبەتی ، زیادەبۆیی بۆچونەکانی من نیه ، بەلکو وشک وەستان و کورد بە کەم
 زانینی ریبازی ئۆتۆنۆمییه ، نزیکهی نیوه سەدهیهکی میژوو مان باسی خەیاڵلۆوی ئۆتۆنۆمی مان بۆ
 دەکات ، میژووی ئەم میللەتانە که تا دوینی ، نیمه به نازاد و بەختەوه مان دەزانین ، ئەک هەر
 باسی خەیاڵلۆوی ئۆتۆنۆمی دەکەن ، بەلکه تەقەرت له چاره نووسی فیدرالیش دەکەن . تەخیر زیادە
 بۆیی نیه ، نزیکهی نیو سەدهیه تەواوی توانای میللەتە کەمان ، له هەموو رووبە کەوه ، له پینتاوی
 مەسەلەبە کدا تەرخانکراوه ، کەم تا زۆر پەپوهندی بە بنهڕەتی خواست و ئاوانی راستە قیبنە
 میللەتە کەمانەوه نیه ، نیو سەدهیه ، خاکی کوردستان بە تورە کە دەبیژری ، لاشە کورد وە ک
 کەلانی داری پایزان هەلندەوه ری ، له پینتاوی مافی رەواي ئۆتۆنۆمیدا ، ئەو مافی کە مەنتە تەوهیە بی
 خاک و نیشتمانەکان ، به ئەرزەو حالیک - هەندئ جار بی ئەرزەو حالیش - له ولایته « کە پینتالیست
 و نیمپریالیستەکاندا » وەری دەگرن . بە راست کئی دیو به یا بیستویه ، لەسەر ئەم گۆی زەویه
 میللەتینکی دی بۆ ئۆتۆنۆمی خوین له پەنجەبەکی هاتنی . نیو سەدهیه به سایه ئۆتۆنۆمی شملی
 شەوه ، بزۆوتنەوه کەمان سەر بەخۆیی خزی لە دەستداوه و بۆتە جۆکەری قوماری داگیرکەرائی ئەم
 یا ئەو دیوی کوردستان . نیو سەدهیه کورد به نانەسکی ، له پینتاوی بەرژووەندی ئەم و ئەودا
 دەرهێنئری ، نیو سەدهیه ئەوه کانی کورد به ژەکی ترشاوی مافی ئۆتۆنۆمی کۆشەدە کرین و
 رادههیتترین ، سەیرتیه گەلی کەس شیری کافووری سەر بەخۆیی ، به زیادە خۆری بزانی و هیلنجی
 پی بدا . نیو سەدهیه لەدوای سەرکرده کائانەوه ، هاوار دەکەین و دەلێین کینشە کەمان کینشەبەکی
 ناوخری نیشتمانی عیراقه و بەبی « برای گەورە » مەرەب سەر ناکیبە سەر سەربین . سەرب نیه ئەگەر

نهمرؤ باسی سهرمهخویبی یکمین^۴ برا گموره کاتمان^۵ قوشقی بین و دز و دوشاو نیکهل یکمن . سهریر نیه که لهم دنیا بمرینهدا کس به فریاد و هاوارمانسموه نهیه ، کاشی که بز خزمان ، نیو سهدهیه بانگی نموره به گویناندا ددههین ، که بهشینکین له^۶ گهل و نیشتمانی^۷ عیراف ، ناتهایشمان ناتهایبی نیوان براگموره و برابجورکه ، له دیموکراتی بو خسارووی ولات و نژوتنومی بو سررووی ولات بهولاره هیچی ترمان نهمره که ، هر که سیکیش تهمهتی جیابونهمورهخوازی - نینفیسالیته - مان دهخاته پال ، خوا تولهمانی لی بستینن . بهراست ههیه نهمرؤ لهرووی بی ، بهناشکرا بلیت من - نینفیسالیسم - ، که - نینفیسالیته - یانی وهگرتهوهی نموهی لیم زهوتکراوه ، نیک خوانهمخواستنه دستدرنیؤکرده سهر مالی خهلک .

بهلای نموره لهو راستیه تالانمی سهرهوهن ، جاری بوونی بوشایبهکی سیاسی و نژرگاتیزهیی دههدن . راستکردنهموهی نسو همموو خسوار و خینجییه ، پرکردنهموهی نسو همموو دهلافهیه ، به ریکخراویک ناکری که نهمها ژماره ی ریکخراوهکاتی نهمرؤ له^۵ « ۵ » نموره بکانه « ۶ » ، یا له « ۷ » نموره بگورئ بو^۸ « ۸ » ، وهک کاک بههادین نووری و کاک نازاد مهوروف به نیازن ، نمو گوزرانکارییه ریشهییانه پنیوستیان به هاننهکایه ی ریکخراویکی میلیلی - رزگاربخوازی - کوردستانیی ههیه ، که به - لهیهر گرتنی رینازیکی نازادبخوآزانه ، به بهرزکردنهموهی دروشمی سهرمهخویبون ، به پیادهکردنی بهرنامهیکی هاوچرخانمی تهریب به بزوتنهموهی رزگاربخوآزانه ی میللهتانی تری بندهست ، به بروابوونینکی یتمو به دیموکراتی و پلورالیزم ، به خؤکولجاندن لهگهل رهوتی بهریکردنی سدهی « ۲۰ » و پنیشوازیکردنی سدهی « ۲۱ » ، به ناشنابوون به مرؤقایهتی و شارستانیهت - همم بپننه ناگربرینکی کاریگهر له رضی نمو ناکره بی نامانده ، که فاشسته داگیرکهمرهکان و ریپازه نارهسسهنهکان له جهستهی خاک و نهمورهکه بیان بهرداوین ، همم بزوتنهمورهکهمان بینیتهموره سهر رهوهی سروششیی خؤی و ، رؤلینکی کاریگهر ببینن له رینمایی - کردهنیدا بهرهو معنزلی سهرفرایزی و بیناننانی شارستانیهت .

* همموو وشمو تیکستینکی نیوان نمو دوو کمرانهیه « ۱۱ »* ، له ونارهکمی بهریز کاک بههادین نووری . نموره وهرگیراوه ، گوزفاری دیموکراسی ژماره - ۱ - ی ۱۹۹۱ ، لاپهره « ۹ - ۱۲ »
 ** همموو وشمو نیکسینکی نیوان نمو دوو کمرانهیه « ۱۱ »* ، له ونارهکمی کساک - نازاد مهوروف یوه وهرگیراوه . گوزفاری دیموکراسی ژماره - ۲ - ی ۱۹۹۱ لاپهره « ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۶ » .

دهرباره‌ی دیموکراسی

د. سیروان شه‌ریف

نیمز زور له گهلانی جیهان له گیروگرتی دیموکراسی تئپه‌بروون، یان هه‌نگاونکی فراوانیان له‌م مه‌بداته‌دا ناوه و په‌هیچ شینوه‌په‌ک مه‌سه‌له‌ی دیموکراسی نابیی به‌گیروگرت له‌رینگایاندا بز به‌ره‌وینشه‌وه‌چوون و گه‌یشتن به‌ثامانج و به‌خته‌وه‌ری. هه‌ر نهم مه‌سه‌له‌یه‌ به‌راستی بووه به‌کزیسپ و گیروگرت و نه‌گه‌تی له‌رینگای گه‌لی کورد و مرؤفی کورد‌دا، که‌تائیمز به‌ده‌گه‌من مرؤفیک ده‌دزیته‌وه که‌به‌راستی دیموکراتی بخت و پاوه‌ری به‌دیموکراسی هه‌بخت و له‌بیرکردنه‌وه و هه‌لسرکه‌وتبدا ره‌نگ به‌داته‌وه. هه‌مان مه‌سه‌له‌ گه‌وره‌ترین کاری هه‌بووه و هه‌یه له‌نیو هه‌موو پارت و رنکه‌خواه‌کافاندا که‌هیچ کاتی دیموکراسیان له‌نیو‌دا نه‌بووه و نیبه‌ به‌م شینوه‌په‌ش چاوه‌ری ده‌کری له‌دوارژدا هه‌روا بئینینه‌وه. گه‌ربخت و نیمه‌رؤزی زووتر نه‌مانه‌وبت پینداچوونه‌وپه‌ک به‌هه‌لسرکه‌وت و شینوه‌ی بیرکردنه‌وه‌ی خزماندا بکه‌ین و په‌له‌یه‌ بز هه‌له‌کانی خزمان راه‌کیشین و، هه‌ولی نه‌وه نه‌ده‌ین خزمان و به‌تایبه‌تی نه‌وه‌ی داها‌توومان فیزی دیموکراسی به‌ین.

میژوری گه‌له‌که‌مان بزنی سه‌لمان‌دوین که‌دیموکراسی به‌مانای په‌ستد‌کراوی له‌نیمه‌وه‌ دور بووه و نه‌مانزانیوه، هه‌میشه‌ نیمه‌ دووچاره‌ی نو‌شوستی و که‌وتن و چه‌نده‌ها ناشبه‌تالی بروین، چونکه‌ به‌زوری خزمان دیکتاتورمان بز خزمان دروست کرده‌وه، هه‌میشه‌ چاوه‌ری ته‌نجا په‌ک ده‌مراس‌ت بروین و دای ته‌نجا په‌ک مرؤف که‌وتوین، که‌به‌زوری خزمان و امان لیکردوه‌ه هیچ‌هیسا‌بیک بز که‌س نه‌کا و قسه‌ و په‌فتاری خزمان لیبیکات به‌پاساو و دوگما و به‌ی به‌دیکتاتورمان و نیمه‌ش ملی بز که‌چ بکه‌ین. (له‌به‌ر هه‌ر هزیه‌ک بووبخت).

بز نه‌وه‌ی نه‌مه‌ چه‌نده‌ها جاری تر دورب‌اره‌ نه‌بخته‌وه، نه‌مرؤشان به‌شانی زور شتی تر پنیوسته‌ له‌سه‌رمان زیاتر له‌دیموکراسی تینگه‌ین و هه‌ولی به‌ده‌ین که‌زیاتر لینی نزدیک به‌ینه‌وه، چونکه‌ دیموکراسی په‌کینکه‌ له‌پناغه‌کانی سه‌رکه‌وتن.

و‌شه‌ی دیموکراتیا، و‌شه‌په‌کی یزنانه‌ی Demokratia که‌پنکه‌اتروه له‌دوو وشه‌ demos به‌مانای گه‌ل و kratos که‌مانای هیز، ده‌سه‌لات ته‌به‌خشی، هه‌ردوو وشه‌ که‌مانای (ده‌سه‌لاتداری بز گه‌ل) ته‌گه‌ین.

و‌شه‌ی دیموکراتیا ب‌نگومان زور ده‌مینکه‌ مرؤفایه‌تی ده‌یزانی و‌ه‌کو زاراوونکی فده‌سه‌فی و‌سیاسی و‌کۆمه‌لایه‌تی، که‌مانایه‌کی تایبه‌تی ده‌به‌خشی. به‌شینوه‌په‌کی گشتی هه‌موو مرؤفی تئیده‌گات.

دیوکراسی مانای چپیه. هندی مانایه کی تایه تی ده داتی و هندی کیش زور فراوانی ده گه نه وه و ده یکن به دگما، گوايه که وترا (دیوکراتیا) نیر هیچ شتیک نامینیتیه که شارواه بیت و نه وی نه ته وی و به خه پالتا دی مافت هه یه که بیه نیتیه دی. به لام له راستیدا وانیه و شتیک موتلهق و بی چوارچینه نییه.

دیوکراسی، شیوه یه کی تایه تیه که هندی حکومتی له سر دروست کراوه که نه وی پرنسپی تایه تی خزی هه یه، وه کو:

- ده سه لانداری ته نها بز گهل.
- یه کسانى نون هارولان تیان.
- داننان به پرنسپی ملکه چکردنی که مایه تی بز زوره.
- هدی زاردنی به رزترین و بالترین نوزگانی به رنوه بردنی ولات له لایمن گه له وه.
- ماف و سه ریه خزی سیاسی و نابوری و کومه لایه تی بز همرو هارولان تیک.
- یارمه تیدان تیان بز هینانه دی نه ماف و مه به سانه بیان.

پناغهی دیوکراسی و شیوه یه هینانه دی

پناغهی دیوکراسی به گونیه رای زوریه ی زانایانی سیاست و فله سه فه له سر (۳) پناغه وه ستاوه:

- ۱- سه ریه خزی مرؤف.
 - ۲- ده سه لانداری بز همرو گهل.
 - ۳- چیا کردنه وه یه ده سه لانت.
- چیا کردنه وه یه ده سه لانت: نه م بیروپایه به گه وره ترین بیروپا داده نری بز دامه زراتن و به رنوه بردنی حکومت و ولات. نه م بیروپایه له نه ساسدا سه رچاوه که یه ده گه رنیتیه بز زانا و فه یله سوفی فه رهنسی (شارل موتسکیوز)، که ده لی گه وره ترین خه تر بز سه ریه خزی سیاسی بریتیه له وه یه که سه رکی ولات هه میشه هوی نه وه ده دات که همرو شتیک بخاته ژیر ده سه لانی ته نها خزی وه، بز نه وه یه نه م نیازه نه یه ته دی و پرونه دات، پنیسته ده سه لانت له ولاندا دابه ش بکری و چیا بکرنه وه و بکری به سی شیوه یه ده سه لانت که هه ر یه که بیان پتوانی کزنترونی ته وی تر بکات. نه م ده سه لانانه ش بریتن له نوزگانی (نه مجومه ن):

- ۱- یاسادانان.
- ۲- رای پهراندن.
- ۳- دادگا.

نهمهش نهوه دهگهپهني که پرلهمان ماف و نمرکی ده رکړدني ياسای ههين و سرؤکی ولأت و ههمو نؤرگانهکانی تری حکومت ماف و نمرکی راپه راندن و جنبه جينکردنيان ههين و دادگاش دادوهری بکات و ناگاداری نهوه بکات که ياساکان به ریکوپينکی جنبه جين بکړين. بهلام ثم شينوه جباکردنهوه هيچ کاتي له هيچ ولاتينکدا به پراکتیک سهد له سهد بهم شينوه نه بروه، به لکو ههتا به تينؤریش بهم شينويه تنها له کتیبی زانستی زانایانی فلسفه فی و سياسيدا نه بیت له هيچ دهستورينکدا نه نوسراوه... بز نمونه دهستوری نهمریکی سالی ۱۷۸۷ مادهی په کهمی دهلي: «تنها کؤنگرنسی نهمریکی مافي ده رکړدني ياسای ههيه.» له ههمان کاتدا ههر ثم مادهیه دهلي: «ههمو ياسایهک که کؤنگرنس دریده کات پنیوسته سرکؤمار مؤری بکات.»... نهمگر هات و له حاله تينکدا سرکؤمار مؤری نه کات و شیتؤی به خاته سر نموا نو ياسایه ده گهریتهوه بز کؤنگرنس بز دوپاره سه برکردني ياخود ههرگیز نابیت به ياسا- نهمه مانای نهويه که سرکؤمار دوو رؤل دههينی، پهک وهکو نؤرگانينکی راپه رینه، دوو وهک ياسادانه ر (په شداری کار له ياساداناندا). ههروه ها شتینکی ناساییه نهمو له ههمو ولاتينکدا که بينجگه له سرؤکی ولأت وهزیره کاتیش شان به شانی نهمانمانی پرلهمان، مافي ده رکړدني ياسایان هين دهري. هؤی نهمهش نهويه که په پوهندی کؤمه لایمتی و ژيانی و په پوهندی نیو ولأتان به شينوه به کی زؤر دهست و برد و خیزا ههنگاو ده نین و زیاتر نالؤزون له گهل پهک و پنیوستیان زیاتر به ياسایه بز هاتوایی کردن و ریکه فستیان که هينگرمان دهين به بارینکی زؤر گران به سهر شانی پرلهمان له گهل ته رخانکردني داراپه کی زؤردا. بينجگه له مانه زؤر ياسا هه ن که پنیوست نییه، تنها له لایه ن پرلهمانهوه ده برکی. بهلام ههمو به شداریهک له ده رکړدني ياسادا ناهي، به هيچ شينويه که له گهل دهستوری ولاته که دا جياوازی ههين.

دهسه لآنداری گهل: نهم پرینسیپه له میژوی زانیا ری سياسيدا به ناوی جان چاک رؤسؤ، به ستراوه. که دهلي: ياسا پنیوسته ناویندی رای ههمو هاوولآتیهک بیتد... بز ثم مههسته ههمو ياسایهک پنیوسته نهک تنها له رنگای نونه رانی گه له وه به نیریشه دی و په سند بکړیت، به لکو ههمو هاوولآتیهک دهين راسته وخؤ به شداری له په سندکردنیدا بکات. بهلام پاشان ورده ورده نهم بیروا سياسیه چهند گؤزانينکی به سهر داهاتوه که نیستا له زؤره ی ولآتانی دیوکراتیدا کاری پینه کری. نهم به شدار پوننش کراوه به سی به شهوه: راسته وخؤ، نیوه راسته وخؤ و له رنگای نونه روه، بز نمونه له سوسرا بز په سندکردني ههمو ياسایهک پنیوسته ههمو هاوولآتیهک به شداری تیدا پهکا له سهر نهماسی «دیفیریندوم» (راوه رگتنی گشتی)، نهم شينويه راسته وخؤیه. بهلام نیوه راسته وخؤ بریتیه له وهی که هاوولآتیان به شداری ده که ن له به ده ستینانی به شینک ياسا ههر به شينوه کی پنشور. نهم سه رده هه دا له زؤر ولآندا نهم شينويه زیاتر به کار ده هینری له

شینوه‌کمی پیشوو. به‌لام شینوهی سینییم که له رنگای نوین‌ه‌رانده‌ویه زیاتر له هه‌ردوو شینوه‌کمی پیشوو به‌لاوتره و بریتیه له‌وهی که داوا له هاوولاتیان ده‌کری پروی‌کهنه سندوقی هه‌لپواردن ته‌نیا بۆ هه‌لپواردنی نوین‌ه‌کانیان بۆ په‌رله‌مان و یاخود هه‌لپواردنی سه‌روکی ولات. نیتیر که‌س راسته‌وخۆ به‌شداری له پاسا ده‌رکردندا ناکات.

سه‌ره‌خۆیی مرۆف: بریتیه له هینانه‌دی خواست و ناوای مرۆف وه‌ک تا‌که که‌س. نه‌وه له هه‌مان کاتدا شتیکی موته‌لق و بی‌چوارچینه‌ نییه له هیچ شوین و کاتیکنا. زۆره‌دی زانا‌پانی سیاسی و فله‌سه‌فی له دوو رووه‌وه سه‌بری مرۆف و مافه‌کانی ده‌کهن. له لایه‌که‌وه وه‌کو مرۆفینی ته‌نیا Individual له لایه‌کی ته‌روه وه‌ک پارچه‌یه‌ک (ئه‌ندامینک) له کۆمه‌ل. باشترین نمونه‌ بۆ نه‌مه به‌دیانتامه‌ی مافی مرۆف و هاوولاتیانی فه‌ره‌نسییه‌که له سالی ۱۷۸۹ ده‌رچوو. ماده‌ی ۱۱ ده‌لی: «سه‌ره‌خۆیی مرۆف بریتیه له توانینی هینانه‌دی هه‌موو خواستی‌ک که زیان به‌ یه‌کیکی تر ناگه‌یه‌نی له کۆمه‌لگا». نه‌مه مانای نه‌وه‌یه که چوارچینه‌ بۆ مافی مرۆفینک نه‌رکاته ده‌سه‌پنده‌کات که مرۆفینی تر به‌ هه‌مان شینوه مافی خۆی ده‌هینینه‌ دی و داوای ده‌کات. لێزه‌دا حوکمی پاسا ده‌سه‌پنده‌کات که پنیوسته‌ چوارچینه‌یه‌ک دیاری بکات بۆ هینانه‌دی سه‌ره‌خۆیی هه‌موو مرۆفینک. به‌لام پاسا له‌م حاله‌ته‌دا نابێ بکری به‌ چه‌کی تۆقاندن و ترساندن بۆ ده‌سه‌کتکردنی بیروپای جیاواز و خواستی جیاواز، چونکه هه‌موو مرۆفینک به‌رژه‌وه‌نده‌کی تایبه‌تی خۆی هه‌یه و به‌ گۆرۆی نه‌و به‌رژه‌وه‌نده‌یی خۆی بیر له هه‌موو شتی‌ک ده‌کاته‌وه که نه‌مه ده‌بسته‌ دروستکردنی ناکۆکی له‌ناو کۆمه‌لدا و هینانه‌دی کۆمه‌ل و پارتی جیاواز جیاواز که ده‌بن به‌ موعه‌اره‌زه به‌رانه‌بر نه‌و کۆمه‌له‌ی که حکومه‌ت ده‌بن به‌رینه‌وه، نه‌ده‌ش نه‌بێ به‌ پناغه‌یه‌کی پته‌و بۆ به‌ره‌وه‌پیشه‌وه‌بردنی کۆمه‌ل به‌ گشتی. هه‌ریز نه‌م مه‌به‌سته‌ش حکومه‌تی دیوکراتی به‌ ده‌ستده‌هینری بۆ پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی هه‌موو مرۆفینک و هه‌موو کۆمه‌لینک که سه‌ر به‌ حکومه‌تن یاخود حکومه‌تیان به‌ده‌سته‌ویه، هه‌روه‌ها تۆپۆزیسیۆن.

شتی‌کی دیاره که مه‌رج نییه رای زۆره هه‌میشه راستترین و باشترین بیروپاینت. زۆرچار له‌وانده‌یه زۆره‌ دیوای سۆز و ئاره‌زوو و هه‌له‌چوون و تۆله و نه‌م جزوه شتانه بکه‌ویت. له‌به‌ر نه‌وه شینوهی دیوکراتی سیاسی هۆیه‌که بۆ تی‌نگه‌یشتن له یه‌کتیری له رنگای ناخافتن و هه‌نگاو‌نان بۆ دوواره له‌لایه‌ن هه‌ردوولاوه Compromise بۆ گه‌یشتن به‌ تاماخینک. له‌م حاله‌دا پنیوسته رای که‌مایه‌تی نه‌خرینه‌ پشتگۆری و سوودی لێوه‌رگیری و، له‌سه‌ر که‌مایه‌تیش پنیوسته که دانینی به‌ رای زۆره و ملکه‌چی دوا به‌یاری بی. نه‌مه نه‌وه ده‌گه‌ینی که دیوکراسی خۆی له خۆیدا تامانج نییه، به‌لکه وه‌سه‌له‌یه و راستترین رینگه‌یه بۆ به‌ده‌سته‌ینانی تامانج هه‌روه‌کو چه‌واهیر لال نه‌ه‌رز ده‌لی: «من پروام به‌ دیوکراسی هه‌یه چونکه راستترین رینگه‌یه بۆ به‌ده‌سته‌ینانی تامانج. له‌به‌ر

نهوهی رنگایهکی ناشتیبه و مرؤف له به کارهینانی زه برۆزهنگ دوور ده خاتهوه.»
 نهو مافانهی که مرؤف پنیسته ههیین له زووبهی ولاته دیوکراتیبه کانا بهدی ده کری.
 ههروهها له چوارچینهی نهنجومهنی نهتهوه به کگرتوه کانا له سالی ۱۹۴۸ له بهیاننامهی گشتی
 مافی مرؤفا پهسند کراوه و خراوته روو که له سبی ماده پیکهاتوه. ههروهها ههمان نهنجومهن
 چهندان پهیمان و رنکهوتنامه و ناگاداری گشتی و تابهتی پهسند کردوه بز پاراستنی مافه
 نهساسیبهکانی مرؤف بی هیچ جیاوازیبهک.
 لیزهدها پنیسته بلین که بز تیگهپشتن و یارمهتیدانی بهکتری بز بهدیبهینانی تامانجینک به
 شیوهیهکی دیوکراتی، پنیسته لهسهر مرؤف که له پیشهوه خزی دیوکراتی بپت و باوهری به
 دیوکراتی ههپت. غووندی مرؤفی دیوکراتی به شیوهیهکی گشتی بریتیبه له :-

- دلفراوانی و پهسندکردنی رهخنه و ههلهنهچوون.
- ریزگرتن له بیروهای جیاواز.
- خز به زلتر و تیگهپشتووتر نهگرتن (ناسایی بوون).
- ملکهچکردن بز دوا بهریار و یارمهتیدان بز هینانهدی بهریارهکه.
- دابهش نهکردنی ناشنامه بهلای راست و چهپدا.
- باس نهکردن به خراپس و زهمنهکردنی بهکتری.
- قسهنههرین به هیچ کەسی له کاتی قسهکردنیدا، نهگەر کات رنگه پلات.
- گوینگرتن له مرؤف له کاتی قسهپدا.
- شهرم نهکردن له پرسیارکردن لههر کهسینک بپت.
- نهرکی سهرشان به ریکوپینکی بهجیبهینن.
- ریز بگرتن له کات و کاتی خزی و خهلهکی.
- ریزگرتن له مرؤفی گهنج و مرؤفی کهمران و یارمهتیدانیان بز بهروهپیشهوهچوون.
- نهکردنی مرؤف به گالتهچی و قهشمههری نهکردن به مرؤفینک که له ههتدی بووردا شارهزایی
کهمتره.
- یارمهتیدانی هاوپی و برادهر و هاوولاتیان له ههصوو کاتیکی پنیستدا.
- دهستنهخستنه ناو کاروباری شهخسی خهلهکی و.....هتد.

رهوایی میژوویی بزاشی رزگار یخوازانهی

نه تهوهیی ناشوریی

بنیامین عزیز

سهره تایه گه:

خه باتی در ژوخایندی گهلی ناشور، که هشتا سال له مهوهر دهستی پینکرد، تا کامه کدی بدمه گه پشت که تم گه له سالی ۱۹۳۲ له توانی نوینهرنکی ناشوری به سهر کردایندی به تهر رنک (مارشا شیمون) بژنیف بنیری، به مه بهستی خسته روی مه سلهی گهلی ناشوری، له سهر میزی گفتگزی نیوده وله تان و دارا کردن بز به دیهینانی نوتنومی له سهر خاکی بایران له نیشتمانی دایکدا (عیراق). نه و کات کیشهی نه تهوهی ناشوری به کینک بو له کیشه کانی دونیا، له تهک مه سلهی گه لاتی تری هاوسی وهک کورد و نهرمن، که کهوتیونه ژیر ده سله لاتی نیمپراتوری شوسمانی ... (۱)

تینکوشانی شینلگیرانهی گهلی ناشور و سور بوونی له سهر خه باتی نه تهوایدندی له رزگاری رابردودا، به تایه تی نهو خه باتی که بز سه لماندنن هه بوونی خزی وه که گه لینیکی ره سن و سهر به خه، به پای کردبوو، نه مه و که پاش هشتا سال وا پینوست دهکا سهر له نوی کورودی خه بات جوش بدری و ناسنامهی تم گه له و هه بوونی نه تهوهی له سهر خاکی خزیدا بیاریزی. تم گه له تا کامی هیرشی زالمانهی دوژمنان، له ره گه زه برست و شوئینیسته داخ له دله کان، تور بانیه کی زور و بیوچانی داوه. دوژمنان هه سوو ریگایه کیان به کار هیناوه بز دژایدندی و نکولی و زهوتکردنی ناسنامهی نه تهوهی تم گه له، به مه بهستی ژیر پینخستنی مافه ره واکانی له نیشتمانی عیراقدا ... (۲)

نه گه رچی نه مرز، گهلی ناشوری له عیراقدا که میژوتهوه و هدتا دیت زینتر په راکه نده دهی و لیکداده پچری. که نه مدش هه مووی بز سیاستی راگواستنهوهی به زور و درندانندی حوکمرانانی کون و نوی ده گه ریشهوه، به لام ده گه له مه شدنا، مانهوهی زمان و روشنیری و فولکلز و خاک و گهلی شتی تریش، هه مووی به لگهی زانستین و نیشانهی هه بوونی ره گهزی تم گه له دهرده خه و وهک ههر گه لینیکی تر دهی به مافه ره واکانی خزی بگا، نهو مافانهی که هه سوو یاسای مرزفایدندی و نیوده وله تان بز گه لاتی گه ووه و بچووک دانیان پیا ناوه.

دهی تم راستیبهش به ریشه هدر چاو، که ناشوریبه کان گه لینیکی ره سن و پاشماوهی ناشوریبه

دیرینه کانی خاوند نیسپراتزوری مهنی ناشورین له میسنزپوتاسیا، نهمهش بز بهرپرچدانه ووی نمو شوقینستانه په که له ولاتانی روژه لانت هوکمرانی ده کهن و به هیچ شینوهی دان به بوونی نم گهله داناهینن. نکولی کردن له بوونی نم گهلهش چندان شینوی به خوزه گرتووه، نهوانه ریاسته و خوزو بوونی نم گهله رت ده که نهوه پروپاگندهی وا ده کهن، گویا نم گهله به ته ووی له نیو گهلی عهده پدا توادته وده بوو ته عهده ب، نم شینوه سیاسته له هندی رژیی نه مری روژه لانتا بدرچاوه، له مانه رژیی عیراق.

دوباره نووسینه ووی میژوی عیراقی کون له بهر پوشتایی مه بده نه شوقینستانه کانی حیزی به عسی له عیراقدا، خزی له خزی پیلانکی لم باهته بووه، به مه بستی نکولی کردن له بوونی نه ته ووی ناشوریه کان و توانده و په یانه له نیو نه ته ووی عهده پدا. نم پیلانته زیاتر له پانزه ساله له پاکوری عیراقدا به پرتوه ده بری (۳) و زور لهو شویته ناشوریانه بیان به عهده ب کرده و هتا نه مرز هه به رده و امه و به تاشکرا گوند و لادنی ناشوریه کان خاپور ده کرین و خه لکه که شی په لکیشی ناوچه ی ناوه پاست و خوارو ده کری و نو کلیسایه میژوی بیانهش هله ته کیندرین، که سدان ساله ماوته ته ووه. جگه له ممش روله کانی نم گهله له خویندن به زمانی دایکیان و په رپینانی زمانه که بیان بینه شن و رهفتاری به به عسی کردنی لاوانی ناشوری به چی ده هینری و میشکی متالانیش له پنگه ی په روره ده کردن به بهر ووی ره گه زیه رستانه ی به عس ناو ده دری، هه ووی به نیازی سرینه ووی ههستی نه ته وایه تی له نیوانیاندا.

گهلی جار لانی نموه لیدراوه که کیشی ناشوریه کان، ده ستکری نیسپریالیزمه بز ناژوه نانه و له په کی له ولاتانی عهده پدا (عیراق) وه که نموه له فله ستین رویدا، خولقی تراوه . بز نمونه نم و تاره ی که (عیدالحکیم زنون) له روژنامه ی «صوت الرافدین» ی روژی ۱۹۸۴/۱۱/۲۲ پلاوی کرده نیشانه ی نمو بزچروناندن. (۴)

به داخینکی زوری شه ووه، هندی کس و لایه نی نیو بزوتنه ووی کوریش لهو جزوه بزچرونانه دور نین و هن به ته ووی تینکاری لم گهله ده کهن. نمو کس و لایه نانه به شینوه کی گالته جارانه و بز هینته روانه هه ولی نموه نه دن که په چه له کی ناشوریه کان بینه نه ووه سدر کرده کان، دروست وه که چون به عسی نه فله کی به عهده ب له قه له می نه دا. په لگه شمان بز نمو قسانه (نمونه په ک) نمو و تاره په که به نیوی (راستی کرده مسیحیه کان) له پلا وکرا ووی (الشعله) ی سدر به (په کیشی دینوکراتی کورده ستان) که له ژماره ی ۱۵ کز تایی کانونی په که می ۱۹۸۷ ده رده که وی. (۵) جگه له مده له هندی کتینب و نووسینی تریش، که باس له مه سه له ی کورده ده کهن په تاشکرا خزیان لهو بزچرونه شوقینستانه ده دن. (۶)

راستی چه و سانه ووی ناشوریه کان، به دهستی هندی لایه نی کورده ووه، له و تاره که ی دوکتور

(ماجد عبدالرضا) دا دوو پات ده پشتهوه، که له گۆڅاری (النهیج . ۱۱ . ۱۹۸۶) ی سەر به ناوهندی دراستی سۆسیالیستی له جیهانی عه ره پدا، ده باره ی مه سه له ی نه ته وه یی کورد به لاری کردۆته وه و ده ئی :

. له پارچه جیا جیا کانی کورده ستاندا چه ندان که مه نه ته وایه تی له ته ک گه لی کورده دا ده ئین، له کاتینکدا ئه م که مایه تیانه که وتونه ته بهر سیاسه تی شو ئینستیانه ی رۆه ه و کمناره کان، له هه مان کاتدا روه به روه ی هه ندی دپاره ی جیا وازی و چه وسانه وه له سەر ده ستی هه ندی لایه نی بزانی کورد بونه ته وه. (۷)

شبه کی ئاسایشه که ئه م جو ره به روه ی هه ندی لایه نی کورده ی، به ه یچ کلوجی خزمه تی ئه م دوو گه له دراوسێ و پینکه وه ژیا و هاو خه بات له پیناوی مافه نه ته وایه تیبه کاندایا کات، به پینچه وانه ته واه له خزمه تی سیاسه تی رۆمه دایه و کاره ساتینکه بز هه ر دوو گه له.

ئهو به روه ی چو نه وانه ی که نکولی له مافه ره واکانی گه لی ئاشوره ی و له ره سه نایه تی ئه م گه له ده کمن، له ژانی سیاسی و فیکری هه ندی ده و له تی نه و روپایی و ئی مپریالیشتا هه ن. بز فونه: ئهو پرۆیا گه نده دو ژمنکارانه یه ی دپلۆماسی سویدی (ئینگمار کارلسون) سه فیری ئیستای سوید له چینی میلی و پاشکزی رۆشبهیری له سه فاره تی سوید له عیراق و سوریا له زا به روه دا، به لگه ی ئه م هه لۆنستانه ن. (۸)

نو ئترین قسه لۆکیش، لاف و گه زانی لاهوتی سویدی و ماموستای ده رسی سه رده می کۆن و زمانی عیبری له زانکزی لوندی سوید دکتۆر (ستین هیدال) که له سه ر لاپه ره کانی گۆڅاری (به روسور یوو) ژماره ی نه پریلی ۱۹۸۹ ی سەر به به کیتی سیرانی له سویدا به لاری کردۆته وه و ده ئی: " مه حاله ه یچ پینهن دیکه له ئیوان ئاشوره یه کانی ئه مرۆ و ئاشوره کۆنه کاندایا به دوزیته وه. ئاشوره کان هه ر له و رۆزه ی ده و له ته که یان له سال (۶۱۲ پ. ز. روه خا، ئه وانیش له ئیو چوون و ه یچ که سینکیش ناتوانی پینچه وانه ی ته مه به سه لینی" (۹)

به م گوته نازانستیانه، دو ژمنانی گه لی ئاشور، ده یانه وی نکولی له ریشه ی میژووی و کۆمه لایه تی و سیاسی کیشه ی نه ته وه یی ئاشوره کان به کهن.

له بهر ئه م هه زینانه ی سه ره وه، به باشی ده زانین که ئه م لیکۆلتیوه یه به خه ینه روو، بز نه وه ی تیشکینک به خاته سه ر ریشه ی میژووی بزوتنه وه ی نه ته وایه تی ئاشوری وه ک بزانی گه لینک، که له پیناوی مافه نه ته وه ره واکانیدا تینه کۆشی و به شی سینه می کۆمه لگای عیراق پینکه هینی و رۆله کانی ئه م گه له په را گه نده ی زۆر شوین و ناچه بوون. له ئیران و سوریا، تورکیا و لوبنان به گره تا ده گاته ولانی ئه ی نه و روپا و نه مریکا و ئوسترالیا و که نه دا و به کیتی سۆفیده ته وه.

۱. کورته باسینگ له ره وتی هیژووی گهلی ناشور

دوای روخانی نیمپراتوری مهزنی ناشور له سالی (۶۱۵ پ.ز.) و له نیوجوونی هیزی سیاسی هم نیمپراتوره له ناوچه که دا، رۆله کانی گهلی ناشور له ناوچه کانی نریک گرد و که لاهوی شاره ویرانکراوه کاند ده ژبان و به شینکی زورشیان له ناوچه شاخاوییه کان خویان حدشاردا. (۱۰)

له و کاتوه گهلی ناشور و نیشتمانده کی که وتوته ژیر دهسلانی گهلانی تری وهک فارس و رومی بیزهنتی و ... هتد هم گهله له ماوهی چهند سده ده که دا رووه رووی تالوتترین هیزش و قهلاچز کردنی به کۆمهله بۆته وه. به تایبه تیش پاش نه وهی باوه ریان به ناینی مهسیحی هینا له سدره تاکانی سدهی یه که می زاینیدا. نیدی نیشتمانی ناشور بوو به گۆره پانی شه پر خویان و یه کانی نیمپراتوره کان و گهلانی تر، که سدره تاکه کی به شه ری نیوان نیمپراتوری فارس و رومی بیزهنتی دهستی پیکرد، ههر دور نیمپراتورییه کهش که لکیان له هیزی ناشورییه کان وهرده گرت و بۆ نیازی خویان له و شه راندها به کاریان ده هینان. بۆ نمونه نه و شه ره گه وریه کی که له نیوان له شکر بیزهنتی به سدر کردایه تی نه لیکسه ندری مه کی دوتی و هیزی فارس به سدر کردایه تی داریوش له سالی (۳۳۱ پ.ز.) دا رویدا، که وتبووه نریک دینی «کاوکامیلا» ی ناشوری که سمر به شاری «ته ربانلیز» ی هه ولزری نیستایه، هم شاره له کاتی خویدا به هیزترین پینگی ناینی ناشورییه کان بوو (۱۱) له تاکام ناسه واری هم شه ر و پینکدا دانه بووه هزی نه وهی یه که م دابه شبوونی ناینی له نیوان ناشورییه کان رویدا (پاش نه وهی باوه ریان به ناینی مهسیحی هینا له سدره تایی په لچاکانی سدهی یه که می زاینی) ته مهش وای کرد که هم گهله له رووی نه ته وه یی، کۆمه لایه تی، نابوری و جزگرافیا ییدا که م بپته وه و خاک و مروقی له ت بکرین و به سهر ده ولته تی فارس و رومدا دابهش بکرین.

رووداوه کانی میژوو نه وه درده خه ن که له هه ندی وه ختدا، نه و ناشوریانه کی که وتبوونه ته نیو سنوری نیمپراتوری فارس وه، له هه ندیک نازادی و بوژانه وه بیهش ته بوون و توانیوانه له بواره کانی رۆشنیری و زانستیدا رۆلینکی بهرچاو بگه ین، به تایبه تی له سدره می پاشای فارسه کان (یه زده چه ری یه که م، ۳۳۹ - ۴۲۰ ز) و قه یروز له سدهی چواره می زاینیدا. بۆ نمونه تاکادیمیای ناشوری که بارسوما (به تره رینکی ناشوری) له هه مان سده و له شاری «نه سیپین» دایمه زانده بو، له و شوئنه کی که رۆمه بیزه نسییه کان له تۆرکا تینکیان دا، نه و ته کادیمیایه رۆلینکی مهزنی له ژبانی زانستی ده ولته تی فارسدا گه یرا. (۱۲)

ههروه ها له سدره می چه تگه کانی نیسلا میشدا بۆ ناوچه که، که له ناوه راستی سدهی شه شه می

زاینیدا دهستیان پینکرد، خاکی ناشوریبهکان کهوته نیو سنوری نیمپراتوری عهدهبی نیسلاسی. له ژیر سایه‌ی ئه‌و هۆکمه‌دا ناشوریبهکان بوارنکی فراوانترین له روهی ئاینیه‌وه بز ره‌خسا و، رۆژنکی تایبه‌ته‌ندان له پیش‌خستنی شارستانییه‌تی عهده‌بی - نیسلاسی، به تایبه‌تی له بوارنی رۆشنیری، زانست و ئابوریدا گنجا. له شاره‌کانی ئورفه، بغداد، نسیبین و جندی شاپور ته‌کادیمیایه‌کی زفریان کرده‌وه و به‌لگه‌یه‌کی روهنی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ه بوون. پاش ئه‌وه‌ی ته‌ته‌ر و مه‌غۆله‌کان، له سه‌ره‌تا‌کانی سه‌ده‌ی دوازه‌ی زاینیدا روهو و ولاتی نیسلاسی که‌وته‌ری، ئیدی دیارده‌ی شارستانییه‌تی به‌ره‌و نه‌مان ده‌رۆی به تایبه‌تیش دوا‌ی به نیسلام بوهنی ئه‌م هیزانه، ده‌ست کرا به تینک و پینکدان و خاپورکردنی ولاتی ناشور و گه‌له‌که‌شی قه‌لانچ ده‌کرا، له ته‌ک ته‌مه‌شدا ئاسه‌واری رۆشنیری و بیناسازی گه‌لی ناشور له نیو ده‌هرا. (۱۳)

له‌سه‌رده‌می مه‌غۆله‌کاندا به‌شیکێ زۆری ناشوریبه‌کان، روهیان له ناوچه‌ شاخاویبه‌کان کرد و له‌ویدا خزیان هه‌شاردا. له شاری (ئه‌ریانیلز - اره‌یل)یش دوا‌ی به‌رگره‌یه‌کی چهند مانگی ناچار بوون شاره‌که به جی به‌ین و به‌ره‌و شاخه‌کان رابکهن. (۱۴)

نازار و چه‌رمه‌سه‌ری گه‌لی ناشور، به کۆتایی هاتنی سه‌رده‌می مه‌غۆل دوا‌یی نه‌هات. له ماوه‌ی (. . ۴) سا‌لدا ده‌سه‌لانی عوسمانلییه‌کان، که له سه‌ده‌ی شانزه‌مه‌وه ده‌ستی پینکرد و زۆریه‌ی ناوچه‌کانی ناشوری، خستبووه ژیر رگنقی خۆی، ناخۆشترین مه‌ینه‌ت و زولمیان ده‌ره‌ق به گه‌لی ناشور نه‌نجامدا. هه‌روا شه‌ره‌کانی نیمپراتوری عوسمانلی دژ به فارسی سه‌قه‌وی له ئیزان و پاشان دژ به قه‌سه‌ری روسیا، کارنکی زۆر خراپیان کرده سه‌ر ناوچه‌ ناشورنشینه‌کان.

بارودۆخی ناشوریبه‌کان هه‌ر وه‌ک خۆی مایه‌وه، تا یه‌که‌مین جهنگی جیهان به‌ریا بوو. ناکامی ئه‌و جهنگه‌ش، کاره‌ساتنیکێ گه‌وره و مه‌ینه‌ته‌بار بوو بز ئه‌م گه‌له، زۆریه‌ی خاکه‌که‌ی له ده‌ست چوو، به تایبه‌تی له ناوچه‌ی حدکاری و وان و شه‌مدینان و ته‌رگه‌ور و. ئه‌مه و جگه‌ له‌وه‌ی چاره‌گه‌ میلیتۆنیکیش له رۆله‌کانی ناشور له نیو چوون.

به‌م کورته‌هه‌ی می‌زۆری ناشوریبه‌کان، له سه‌رده‌می روخانی نیمپراتوره‌که‌یانه‌وه تا ده‌گاته سه‌ره‌تا‌کانی سه‌ده‌ی ئه‌مرۆ، تیروانینیکێ راست و دروستمان له‌و هه‌لقانه ده‌داته ده‌ست، که زنجیره‌ی می‌زۆری هه‌بوه‌ی ناشوریبه‌کان له سه‌ر خاکی دیزینیان (میسۆپۆتامیا) پینک ده‌هین.

هه‌ر له‌سه‌ده‌ی چوارده‌میشه‌وه تا سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیستم و به پشت به‌ستن به روداو‌ه‌کانی می‌زۆر، ئه‌وه ده‌رده‌که‌ری که کۆمه‌لگای ناشوریبه‌کان روهو پینکه‌ینانی میرنشینیی ده‌ره‌به‌گایه‌تی هه‌نگاوی هه‌لناوه و هه‌تدینک له‌و میرنشینانه‌ش توانیوه‌نه سه‌ره‌خۆی خزیان به‌اریزن و ئه‌وانی دیکه‌ش له به‌ر هه‌ندی هۆی زاتی و مه‌وزوعی له نیو چوون (۱۵)

ده توانین شوینی نیشته چی و ژینگه ی ناشوریه کان بهر له هه لگیرساندن یه که مین شهر ی جیهان،
به م شیوه یه ی خواره وه ده ستیشان بکه مین:
تا . له سنوری ئیمپراتوری عوسمانلیدا

۱. ناوچه کان (سنجاق، هه کاری، وان، پاکوری میسوپوتامیا)
۲. ولایه تی موسل، دیاره گر، ماردین، ئورفا
۳. ناوچه کانی پیش چیاکانی قه ققاسی نینوان نهر مین و کورده کان
ب . له سنوری ئیراندا:
۱. ناوچه ی تورمه (ورمی) و سلامس (سلماس)
۲. ناوچه ی خزی و سوچ بولا ساهاخ) هتد.

۲- ناوه روکی دیموکراتیی بزاقی نته وه یی ناشوریه کان

هه ندن کس لافی نه وه لیده دن گرایا بزاقی نته وه یی ناشوری، له هزکاری مه و زوعی بیه شه،
به مانا یه کی تر ناتوانی نه وه بزاقه به ناکامینکی حه قی په ره گرتنی کومه لایه تی دا بنری، که گه لی
ناشور پیندا تیپه پیره و تینه په ری. نه صانه مه پامینکی دوژمنکارانه بیان هه به دهره ق به م گه له.
نه گه ر بینه و له روانگی به یه که وه گریدانی هه مو قوناغه کان، له بزاقه بکولینه وه، نه وه مان بۆ
ده رده که وی که نه وه راپه رینانه ی له نینوان سه ده ی نۆزه هه م و هه بوونی نه و میرنشینه ناشوریانه ی
سه ره خۆ له ناوچه ی هه کاری و وان و بادینان، خزی له خزیدا زه مینه به ک بوون که بزاقی
ننه وه یی ناشوری له رۆزی . ۱ی حوزه بیرانی سالی ۱۹۱۵ له گو ندی دیزی چیا ی هه کاری به وه
هرونی خوی را بگه ئینی. (۱۶)

نایا ده کری نه وه راپه رینانه، به راپه رینی نته وه یی له قه له م به رین و هه ول و ته قه لایه ک بوون
بۆ سه رفرازی گه لی ناشور ؟ نه م راپه رینانه چ شو ئینیک له م گرت به دا ده گرن: . هه یچ بزوتنه وه به ک،
به ره و بزوتنه وه به کی نته وه یی په ره ناگری و ناخه ملی تا بوزووا سه ره هه ندنا!
هه ر له م به ره وه لیتین ده لی: " نته وه ناکام و شکلیکی حه قی قوناغی بورووا به له
په ره سه ندنی کومه لایه تیدا، نه مه گرینگترین نیشانه ی سه ره له دانی نته وه به و له ته ک نه میشا
نیشانه ی گشتی هه ن، وه ک به گیتی خاک و زمان و رۆشنیبری هتد. بۆ نه وه ی وه لایه نیکش
بۆ کیشه ی ناشوره کان به دۆزینه وه نه بی هه ندیک له به روه دخی میوووی کومه لگای ناشوری
به دین . . .

بینگومان ده سه لانی ئیمپراتوری عوسمانلی و فارسی و هه ول و ته قه لای به رده وای شیخ و

دوره‌بده‌گدگانی کورد بز حوکمرانی کردنی ناشوره‌کان، کارتیکردنیکي روونی له دواخستننی پدیره‌سندننی تاسایی کومه‌لگای ناشوری و بینه‌ش کردنی له توانایی پیشکوهنتی کزمه‌لایدتی سدره‌خز دا هه‌بووه. چونکه سیمای هه‌ر دوو نیم‌پراتوره‌که و نه‌و گه‌لانه‌ی دراوسینی گه‌لی ناشوری بوون، سیمایکی دوره‌بده‌گایدیان هه‌بوو، هه‌ر بزیه نه‌و کار و کرده‌وه‌ی پدیره‌خز به ناشورییه‌کان ده‌کرا (پد‌تایپه‌تی به‌رامبه‌ر نه‌و میرتشیته ناشوریانه‌ی سدره‌خز له هه‌کاری و وان) دا چ له لایهن ده‌سلاتی مه‌رکه‌زییه‌وه، یا خود ده‌سلاتی دوره‌بده‌گ و شینه‌خه کورده‌کان و لینه‌سندنه‌وی هه‌موو ده‌سلاتییک له شاکانی ناشوری و پد‌تره‌ریکه‌کان، نه‌م کار و کرده‌یه نه‌نجامیکي به‌راوه‌ژووی ده‌خولفاند، که‌وا بووه هژی نه‌وه‌ی ده‌سلاتی شاکانی ناشوری له نیو ناشورییه‌کاندا به هیز بی. هه‌ر بزیه نه‌و راپه‌رین و به‌رگرییه‌ی ناشورییه‌کان به‌سه‌رگره‌ایه‌تی شا و پد‌تره‌ریکه‌کان دژی حوکمرانه‌ی بینگانه‌کان، له ناوه‌رکدا دژی چه‌وسانه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و تانی بیوون. به شینه‌وه‌یکي راسته‌وخز ش دژی هه‌ر هه‌ول و کزوشینک بوون که ویستویه‌یه پدیره‌سندننی کزومه‌لگای ناشوری بشیوینن و له هه‌ل و مه‌رجی تاسایینا بز پدیره‌خستننی کومه‌لگای سدره‌خز، که په‌یوه‌ندی هژی به و دوره‌بده‌گایدتی و ده‌سلاتی تایینی له نیو ده‌با، بینه‌شی که‌ن. لیزه‌دا ده‌ترانین بلین له دوو تزی راپه‌رینه‌کانی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مدا ناوه‌رکینکی رزگاریخوازانه هه‌بوو، نه‌گه‌رچی سه‌ر کورده‌کانیان له سه‌رۆک عه‌شیره‌ت و پیاوانی تایینی پینکه‌تایبوون.

به‌م پینه‌ی پرۆسه‌ی پدیره‌سندننی په‌یوه‌ندییه‌کانی بۆرۆوا له کومه‌لگای ناشوریدا په‌یوه‌ست بووه به بارودۆخی سیاسی و تاپوری کزومه‌لگاکه، نه‌م بارودۆخه که زور زه‌حه‌مت بووه و چه‌وساندنه‌وه‌ی به‌رده‌وامی نه‌ته‌وه‌یی و تایینی به‌خزوه‌گرتبوو. بزیه پدیره‌سندننی په‌یوه‌ندییه‌کانی بۆرۆوا له سه‌ره‌خز بووه.

بۆرۆوازی ناشوری به لاوازی تاپوری و لیکداپچرانی سیاسی له دایک بووه. چونکه مه‌ترسی له نیو بردن به ده‌ورییه‌کاندا ده‌خولایه‌وه، نه‌مه‌ش له‌و هیزش و په‌لاماردانانه به‌رجه‌سته ده‌بوو، که حوکمرانانی تورک و فارس و دوره‌بده‌گه کورده‌کان به‌رپایان ده‌کرد. هه‌روه‌ها له‌وه‌ش ده‌ترسان که رکه‌به‌ری له گه‌ل بۆرۆوازی تورک و فارس و خاوه‌ن هیز و تواناکاندا بکه‌ن.

نه‌گه‌رچی نه‌و راپه‌رینه‌تانه، به نیازی سه‌په‌نه‌وه‌ی زۆنی نه‌ته‌وه‌یی و تایینی نه‌نجام ده‌دران، به‌لام روه‌تی روه‌په‌روو بوونه‌وه له گه‌ل بینگانه‌ی ده‌سلاتاره‌کاندا سیمای رزگاریخوازانه‌ی نه‌ته‌وه‌یی به‌خزوه‌ده‌گرت و تا له سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی بیسته‌مدا شینه‌و و ناوه‌رکینکی تری لی پیدای بوو، نه‌مچاره به تامانجی پینکه‌تانی ده‌وله‌تیکي سدره‌خزی ناشوری هاته مه‌بدان. (۱۷)

بزانی نه‌ته‌وه‌یی ناشوری، به شینه‌و پینکه‌یشتوه‌که‌ی، له سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی بیست سه‌ری هه‌لدا، که له بنچینه‌دا به پرۆسه‌ی پدیره‌سندننی تاپوری و کزومه‌لایدتی و رۆشنییری کزومه‌لگای ناشورییه‌وه

پدیوهست بووه و پشتی به خهبات دژی حوکمرانانی عوسمانلی و نیزانی و چهوسانهوه و زولسی دهره بهگ و شینخه گورده کان ده بهست.

به دزه کردنی سهرمایه ی نهورویایی و روسیایی (به تایبهتی روسیایی، دوی نهوی چند ناوچه یه کی پشتی قفقاس خرا نه سهر روسیا) له سهره تاکانی سده ی نوزدهم له ناوچه که دا، کارنکی زوری کرده سهر پترکردنی جموجزلی بازرگانی له نیوان ناشوریه کان و پدیوه ندرکردنی بازاره کانیا ن به بازاری سهرمایه داری جیهان، نهمهش به دوری خزی وای لهو تویره کومه لایه تیبیدی ناشوره کان کرد (به تایبهتی نهوانی ناوچه ی روسی و باکووری عیراق) که پهره گرتینکی چلزنیا به تی به خزوه بینین، لهو ناوه دا بازرگان و پیشی و گرینکارانی پاژر و بازرگانی ی سهره لیدن، نهم قسمه پیش له لایه ن نووسری سزقیه تی و پهره چه له ک ناشوری (ماتیف) دوه دوویات ده بیته وه کاتیک له کتینی (ناشوره کان له رزگاری هاوچهرخدا) له لاپهری ۴۱. ۴۵. دا ده لی:

" کهرتی نورومیه (روسی) که ناشوریه کی زوری لی کز بوونه ته وه، بو به ناوه ندیک، بز کیشی ناپوری و بازرگانی له نیوان روس و نینگلیزدا. بازرگانی ترانزیتی شت و مدکی نهورویایش هر بهم ناوچه یه دا تیلد پهری، ههروا شاده ماری بازرگانی ترانزیت له نورومیه به دهستی ناشوره کان و نهمه ن بوو. چاره نووسی سیاسی و نابوریش بز دهستیه سهره گرتنی نهو ناوچه یه له لایه ن روسیا و نینگلیزه وه، به ته واری پیروندی بهو (مذهب) هی که له ریندا ناشوریه کان، باوهرمان پی ده هینا، ناخز ده بوونه سهر سلاشاک روسی، یاخود کاتولیکی نینگلیزی."

ههروا «ماتیف» ی نووسر له بواری شیکردنه وه ی ههل و مهرچی نابوریدا ده لی: "دزه کردنی سهرمایه ی بنگانه و زیاتر بوونی قهواره که ی له ههفتاکانی سده ی نوزدهم دا، کارنکی روونی له سهر کومه لگای ناشوری دانا، له وانه لیکترانانی بنهوانی نابوری ناشوریه کان له عیراق، که له پنچینه دا له سهر پشت بهستن به کشتوگال و پدوره ده ی تاوه ل هاتپوره کاپه وه. نهمه و له لایه کی تروه زیاد بوونی چهوسانه وه و به هیز بوونی سهرمایه داری، له ناکامی پهره سندننن پیشه سازی له نیوانیاندا و گه لیکیش پیشی بازرگانی و کاری دهستیان گرت به بر و بازرگانی ی توتیش پهری سهند و هه ندریکیش بوونه خاوه ن که شتی و رنگه ی بازرگانیا ن رووه و نهورویا هه لیوازه، له م پواره شدا به کینک به نیوی «نه سفار» له نیوانیاندا هه لکه هوت.

بوژانه وه ی نابوری له ناوچه کانن ناشوریدا له نیوی دووه می سده ی رابردو، له گهل نه وه ی له سه ره خز بوو به لام بوژانه وه یه کی رۆشنیبری به دو اووه بوو. ههر لهو ماوه یه دا جولانه وه یه کی رۆشنیبری و زانیاری پر جموجزلی سهری هه لدا و زمانی ته ده بی نیوی ناشوریش له ناوچه ی رویندا پیی گرت و له سهر نهم پنچینه بهش ته ده بی تازه ی ناشوری دامه زرا.

هموو ئەمانه، نیشانهی بەرجاوی سەرەتاکانی رابوونی نەتەوهیی و سەرەتای بەکێشێ نەتەوهیی ناشوری بوون، که له وانهیه بۆ کامڵبوونی ئەو پروسە میژووپیە سەد سالی تر بگه زۆتریشی پینوست بی.

پرۆسە دزه کردنی پرۆیاگەندەچیانی مەسیحی له روس و ئینگلیز و ئەمریکایەکان له ناوچهی ناسوریەکاندا (له ئیزران و ئیسیراتۆری عوسمانلیدا) شونتهواری خرابی له چاکە ی پتر بوو. لایەنه باشەکهی تەنها ئەوه بوو که توانی پەپوهندی کوهەلگای ناسوری بە جیهانی دەرەوه پرهخسینی. بەلام شونتهواریه خرابەکانی ئەوەندە زۆر بوون که دەکرێ لەم دوو خالەدا گزیان بکەینەوه ؛ بەگەم: بۆ جاری دووم دا بەشپوونیکێ گەورە ی تاییش له نیوان ناسوریەکان، له سالی ۱۹۰۱ دا هینتایه کاپهوه و کلیسای کلدانی له نیوان زۆریه ناسوریەکان له ناوچهی نامبندی و دهۆک و موسل سەری هەلبا. ئەممو سەرەپای پەیدا بوونی چەندین پێچکە ی تاییش بچوکی دیکه له نیوانیاندا.

دووم ؛ کەلەکه بوونی رق و کێشێ دوژمنکارانه له لایەن کورد و هەر دوو دەسلەتەکه ی فارس و تورکوه دژی ناسوریەکان. بەرپابوونی زنجیرەدیک شۆپشی بۆرژوازی دیموکراسی هەر له سالی (۱۹۰۵) هوه له روسیا و بزوتنەوه ی مەشرووتیهت له ئیزران و وەرگرتنی دەسلەت له تورکیا له لایەن ئەندامانی (تورکیا الفتاه) هوه له سالی (۱۹۰۸) دا بزوتنەوه ی ئەرمەنیە کام. ئەمانه بە گشتی رۆشنا بیان بە قوناخی سەرهلدانی هەستی نەتەواپەتی له رۆهەلاتدا بەخشی. ئەو شۆرشانه ناسهواری خزیان بەسەر بزوتنەوه ی ناسوریەکاندا جینیللا. بەیاننامە ی ئورمیا، که دەرپاریه یەکیشێ و بەگگرتنی دەولەتی ناسوری تازاد که له لایەن سەرکردهپەتی بزاشی رزگاربخوازی نەتەواپەتی ناسوریەوه له ۲۸ حوزەیرانی ۱۹۱۷ دا دەرچوو. باشترین بەلگە ی ئاشکراپه که وا سەرکردهپەتی بزاشهکه له سەرۆی هەمویانەوه (فەرەیلون ئاتوری) کەوتە ژێرکارتینکردنی بیروباوه رەکانی حیزی سوسیال دیموکراتی روسیا، که شۆپشی ئۆکتۆبەری له روسیا بەرپا کرد. هەرۆا بەیاننامە ی ئورمیا چەندین پرگە ی گرینگی لەسەر مەسەلە ی دا بەشکردنی زهوی له سەر رێوشوونی بیری سوسیالیستی و پینوستی دامەزراندنی حیزی سوسیال دیموکراتی ناسوری بۆ سەرکردهپەتی کردنی کرێکاران له ئیستا و داها تۆودا به پێ بەرنامە ی مارکس و ئەنگلس، به خۆوه گرتبوو.

پەیدا بوونی رۆشنفکره ناسوریەکان له کەسانی مەدەنی و تاییش و عەسکەری له سالەکانی دوا ی سەده ی نۆزدهم، لهو عەسکەریانه ناغا بظرس رۆلێکی گەورە ی هەبوو بۆ بەرجهسته بوونی سیمای بزاشی رزگاربخوازانە ی ناسوریەکان و دەرکردنی رۆژنامە و دامەزراندنی کۆمەله و پەرتوکخانە ی ناسوری و هانەدرنگ بوو بۆ پینکەینانی ئەنجومەنی نەتەواپەتی ناسوری، بۆ سەرکردهپەتی کردنی بزوتنەوه ی ناسوریەکان که لایەنی عەسکەریش بگرتنەوه.

سهره‌لئانی رۆژنامه‌ی زاڤرا دو باره تیشکی خۆره‌ی ناسوری. له سهره‌تای چله‌کانی سهدی رابردودا رۆژنکی گه‌وره‌ی بیسی بز دامه‌زاندنی ئه‌ده‌یی هاوهرخی ناسوری له ته‌ک توژینه‌وهو شیکرده‌وه‌ی ره‌چه‌له‌کی ناسوریه‌کان و گزندانێ میژووێان به میژووی ناشور و باهل، هه‌روه رۆژنامه‌که داوای هاوکاری نیوان گه‌لی ناسور و گه‌لانی دیکه‌ی ده‌کرد، له پیناوی پینکهنانی په‌یوه‌ندییه‌کی براهانه و هاوکاری کردن له گه‌لێ په‌کتادا، بۆ نازادی و ناشتی. رۆژنامه‌که له کۆتایی سهدی نۆزده‌مدا هه‌زارانی له دژی ده‌وله‌مه‌نده‌کان ته‌یار ده‌کرد. په‌مه‌ش کارتینکردنی بیروباوه‌ری سوسیالیستی په‌سه‌ر رۆژنامه‌که‌دا ده‌رده‌خات.

به‌لام کۆمه‌له‌ی ناسوریه‌کان له ته‌بلیس که تینکۆشه‌ری ناسوری شه‌هید (قه‌ره‌یدون ناتوری) ده‌ریده‌کرد و له‌ته‌ک ته‌میشا گۆڤاری (زه‌نگ)ی به‌ زمانی ناسوری پلاو ده‌کرده‌وه و هه‌روه‌ها کتیبه‌خانه‌ی ناسوریشی له مۆسکۆ و ته‌بلیس دامه‌زاند، ئه‌مانه‌ خۆی له خۆیدا په‌لگه‌ی په‌رچاوان، که رۆشنیبه‌ره ناسوریه‌کان رۆژی مه‌زنیان له په‌رچه‌سته کردنی سیسای بزاتی نه‌ته‌وه‌یی ناسوریه‌کاندا بیسیره. (١٨)

هه‌روا ماموستا و تینکۆشه‌ری ناسوری (ناشور یوسف) گۆڤارنکی به‌ ناوی (المرشد) به‌ زمانی تورکی و به‌ پیشی ناسوری ده‌کرد، ئه‌م گۆڤاره‌ بیوه‌ مه‌کۆی گه‌شه‌سه‌ندنی هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تی و سیسای و بنکه‌ی گیانی په‌کینتی نیوان ناسوریه‌کانی ناو سنوری ئیمپراتوری گه‌وره‌ی عوسمانلی (١٩)

به‌ریا بوونی بزوتنه‌وه‌ی ناسوریه‌کان له ورمێ له سالی ١٩١٤دا به‌ سه‌رکرده‌په‌تی «خان بیرا» له دژی تورک و چلکاوخۆره‌کانی ناوچه‌که له عه‌شیره‌ته هه‌له‌سه‌له‌تاوه‌کانی کوورد (له وانه هۆزی شکاک) به‌ په‌که‌م پلێسه‌ی ناشکرا‌بوونی بزوتنه‌وه‌ی سه‌ره‌خۆیی ناسوریه‌کان دا‌ده‌نریت.

ساله‌کانی پیشی چه‌نگی په‌که‌می جیهان، ده‌کرێ به‌ سالانی په‌ر ته‌زموونی ده‌وله‌مه‌ند بۆ بزاتی نه‌ته‌وه‌یی ناسوریه‌کان بۆمه‌زدرین، که تیا‌باندای رینگه‌ی رزگاری بۆ گه‌لی ناسور و گه‌پشتن به‌ نامانجه‌کانی ده‌رده‌که‌وی. چه‌نگی په‌که‌می جیهان، خیزایی دا‌په‌ ئه‌و تاقیکردنه‌وانه و کۆمه‌کی به‌ پینگه‌یانندی بزاتی نه‌ته‌وه‌یی ناسوره‌کان کرد و ناقاری ئه‌و رینگه‌په‌ش زیاتر روون بزوه‌ به‌تایه‌په‌تی له‌سه‌ره‌تای به‌ریابوونی چه‌نگ. به‌لام په‌ داخه‌وه هه‌ر ئه‌و چه‌نگه‌ وای کرد ناسوریه‌کان له میرنشینه‌کانیان له هه‌کاری و وان و ته‌رگه‌وه‌ر و شه‌مه‌دینان په‌راگه‌نده‌ بن، ئه‌مه‌ش له ناکامی پیلانی هاو‌په‌سه‌نه‌کان و به‌تایه‌په‌تی ئینگلیزه‌کان و سازشیان له دا‌په‌شکردنی ناوچه‌که، به‌ تایه‌په‌تی ئه‌و ناوچه‌په‌ی ژێرده‌سه‌لانی ئیمپراتۆری هه‌لاتوودا بوو روویدا. لێزه‌دا بوو، که گه‌لی ناسور په‌سه‌ر چوار ولات (عیراق، سوریا، نیران و تورکیای ئیستا) دا‌په‌شکرا.

په راویزه گان:

۱. سه پری کتیښی د الاشوریون، هی نووسر عمیز عمیز بکه، سالی ۱۹۸۵ له سوید له چاپ دراره.
۲. له ناکامی نو هیزشه د پندانه پدی رژی فاشستی عیزاق له کزتابه گانی حافتادا دژی گدلی ناسور، پزاشی نه توهی ناسور له عیزاقلا به پاری شه پری چه گدارانهی له سالی ۱۹۸۹ د راگه باند. هر لمو ریگایه دا چندان شه هیدیان کرده قوربانی نامالجه پیروزه گانی گدلی ناسور. له وانه یوسف هرمز، پورت شلیسون، یوجنا حجیو هتد.
۳. وهک چن نووسری په کړنگیرو (نعمه سوسه) که په رچه له ک جروه و له لایمن رژی عیزاقوه داوی نووسینه وی میژوی عیزاقی لیکرا، نه میس به دوری خری به پی پی بیروراکانی جزی به عس دهستی کرد به میژو نووسینه و شیراندنی میژو. نووسر وی ده پوهه که شارستانیه تی کون، توهی هه زاران سال پیش زاین، له مسرخاکی دور یو باردا (بین النهرین) عیزاقی نیستا سری هه لداوه، سه رچاوه که یز رچه له کی عفره یی ده گن توه توه شارستانیه ش (پدسه ی نووسر) له چند قزناخنکی جزوا جزوی قزناخه گانی و جودی نه توه یی گدلی عدر ب پینکها توه. به گزیه ی تم قسه به، پاشای ناسوری (مرگونی دووم) شایه کی عفره به به و نه موش له هه مو کتیښکی میژوی قوتابخانه گانی ناوه ندی و دواناوه ندیه گان و هه سو بلاژکراوه و نامیلکه گانی سر به وه زارتهی راگه باندن ده خرنندن توه.
۴. له رژی ۱۳۸۴/۱۱/۲۲ د رژنامه ی (صوت الراهدین) وتارنکی (عبدالحمیم زنون) ای بلاژ کرده که تیاپدا هیزش ده بانه سر لیسراوی حیزی دیموکراتی عیزاق (بین النهرین) و لانی توه لیددا که بزوتوه وی ناسوری و داخوازیه گانی ناسوریه گان شتیکی ده مستکرده و به لیتی نیسپه الیزم هاتوته کایوه و ده پوی نیسرا نیلنکی تر له ولاتیکی تری عفره یی (عیزاق) داچه ژینتی.
۵. ده گهرچی دکتور ماجد عبدالرضا ناوی تم که ده نه توه یه تیا نه ی نه تیاوه له وتاره که پدا، په لأم دپاره که سه بهستی ناسوریه کاته.
۶. نه گهرچی بلاژکراوه ی (الشعله) زمانه حالی په کیتی دیموکراتی کوردستانه، وتارنکی له بابه تی ناسوریه گان بلاژ کرده و تیاپدا حقیقه تی رچه له کی ناسوریه گان ده شیرینی و ده بیاتوه سر کورده گان، په لأم نیمه (نوسری نو وتاره ش) لمو باوره داین که بزوتوه وی پیشکه مورتخوازی گدلی کورد، لم جزوه بیروچی و ونانه دور و دژایه تیش دکات. نو وتاره ش که له رژنامه ی (په رهی کوردستان) ژماره ۲۲ ی سالی سنیم. تشریح دووم .. ۱۹۹۰ له ژیر ناوی (کورد) کیشی عاده لاهی گدلی ناسور) دا هاتوه، که نووسر و تده پ چلکی نووسریه تی، به لنگه به کی روونی توه هه لونیسته راست و دوستی یزاقی کورده و ولاتیکی پوختی لاف و گزانی رژنامه ی (الشعله) به.
۷. کوردستان او المرت، رنید مورس، مطبوعات کوردولریجا، رقم ۳، ۱۹۸۶، ترجمه جرجیس فتح الله، لاپه ری ۹۱، له په راویزی تم لاپه په ده و پرگیز گومانی خزی ده باری رچه له کی ناسوریه گان، ده خاته روو، که بزنی « به کورده پوتی» ناسوریه گانی لی دی و بز زانینیش خودی وه رگیز ناسوریه و له سر زوشوتی کلیسای کلانی ده روا.

۸. نینگمار کارلسون، نیستا سه فیری سوبه له چین، تم پیاوه به ناویانگه به دژا بهتی کردتی میژوی ناسور و رهچه له کی ناسور به کان و چند جارنک قسه و گفنگزی له راگه باندن و رۆژنامه و گزقاری سوبدی کردوه و له ههصوراننا هه لۆنستنیکی نازانستی و بیز مهالات ده رهق به ناسورده کان ده رده پری.

۹. گزقاری (بهرو سورویو) جگه له پرۆیاگه تده و زوینا به کی بیز له زوت ههچی تر نه لهام نادا و به شیزوی راستهوخ و ناراستهوخ دژی گه لی ناسوری ده روستی، نه گهرچی تم گزقاره زمانحالی به کیتی سرهانییه گانه له سوید.

۱۰. سهیری کتیبی (الاشوریون فی الازمنه المعاصره) بکه. نووسهری سۆقه تسی و به رهچه له ک ناسوری ماتقیف، وه رگنر بنیامین بنیامین، ئوسترالیا.

۱۱. سهرچاودی پیشوو

۱۲. سهرچاودی پیشوو

۱۳. سهرچاودی ۱ و ۱

۱۴. سهرچاودی ۱

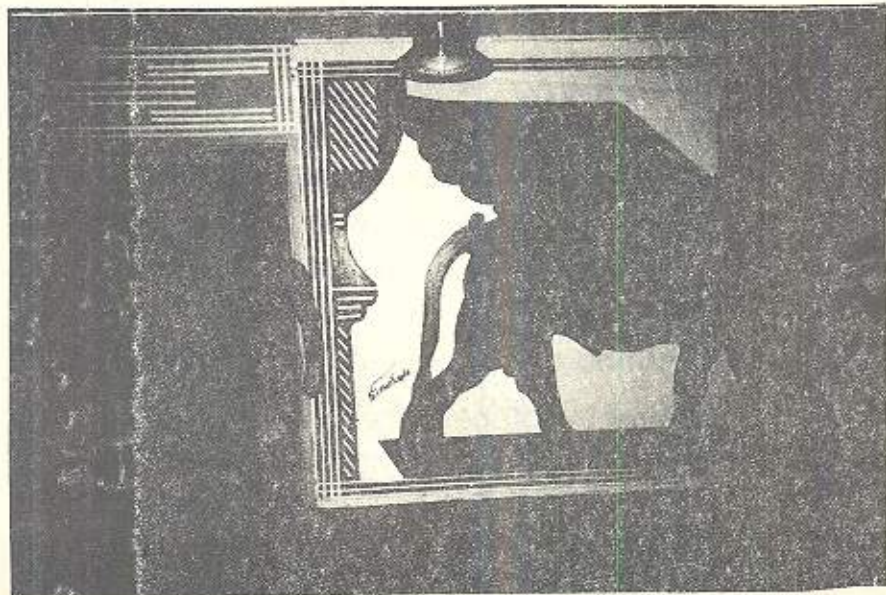
۱۵. سهرچاودی ۱

۱۶. سهرچاودی ۱

۱۷. سهیری بهشی سۆیه سی ئو وتاره بکه. (راپه ریشه گاتی ناسوری)

۱۸. سهیری رتاری (به پاننامه ی نورویا بیز به کیتی و به کترتی ده وله تی نازادانه ی ناسور) له گزقاری سویدوی

ژماردی حوزه پراتی ۱۹۸۸ بکه.

کۆماری دیموکراتی کوردستان
 کۆرئۆلۆژی رودارهکان

پیشه‌وا له سه‌رده‌می سه‌رۆک کۆماریدا

مه‌حسود مه‌لا عیزه‌ت

(به‌شی دووه‌م)

* ۲۲-۲-۱۹۶۶ هاتنه‌وه‌ی پیشه‌وا: (۲۱)

شه‌ری ۱۳۲۴/۱۲/۳ ساتی ۸ پاش نیوه‌پۆ جه‌نابی پیشه‌وای کوردستان که ته‌شریفی به‌سه‌فه‌ر چوریو موراجعه‌تی فه‌رموو.

* ۲۳-۲- پشه‌وا له سالۆنی ته‌له‌فۆنمه‌نی فه‌رهنگیدا: (۲۲)

رۆژی ۱۳۲۴/۱۲/۴ جه‌نابی پشه‌وای کوردستان له ساتی به‌یانی بۆ په‌زیرایی له تاغایانی که به‌هوزووری شه‌ره‌فیاب ده‌بون تا ساتی ۱۲ له سالۆنی ته‌له‌فۆنمه‌نی فه‌رهنگی حازر بوو. نه‌ندامانی کۆمپه‌تی مه‌رکزی و هه‌بسته‌تی ره‌ئیسیه‌ی میلی روخانیان و توجار و موخته‌ره‌مین و نوینه‌رانی لکه‌کانی حیزبی دیموکرات به‌هوزور موخته‌ره‌ف بوون. پشه‌وا له مزگه‌وتی جامیعه‌ی مه‌هاهاد وتاری ده‌دا.

* ۲۳-۲- پشه‌وا له مزگه‌وتی جامیعه له مه‌هاهاد پاش نوێی له باهت ته‌هه‌مییه‌تی یه‌کیه‌تی کورد و نازربایجان و قیسه‌تی نه‌زافه‌تی عومومی و ته‌ئمینی ژبانی هه‌زاران و خوێندنی پیاو و ژن، کوپ و کچی کوردستان نوتقی فه‌رمو له نوتقه‌که‌یدا زۆر له باهت فه‌رهنگه‌وه‌ دوا وه‌له‌لایه‌ن خه‌لکیه‌وه ده‌گه‌ل ئیحه‌ساساتی نه‌بشته‌مانه‌په‌رستی فه‌رمایشی وه‌رگێزا وه‌قه‌ولیان دا که هه‌مویو مرطیحه‌نه‌ بۆ به‌جیه‌نێتانی ته‌وامیری پیشه‌وای خۆشه‌ویست ناماده‌ن وه‌گه‌وره و چکۆله بۆ خوێندن و پیشکه‌وتنی فه‌رهنگ هه‌ول به‌دن.

* ۲۵-۱- پشه‌وا له جه‌ژنی ۲۸ ساله‌ی هه‌ردوی سوور وتاری ده‌دا: (۲۴)

رۆژی ۱۶ ره‌شه‌مه‌ی ته‌و سال له ساتی ۸ به‌یانی را کانه‌گی حیزبی دیموکراتی کوردستان چۆن جوان و رازابۆوه و وینه‌ی پیشه‌وای خۆشه‌ویست بیه‌و ته‌قینه‌کی گه‌وه‌ه‌رین. نزیکي ده‌هه‌زار که‌س خه‌لکی شار و لاو و کچ و ژن و منال و پیر وه‌ک کوله ده‌وری وان کۆپونه‌وه.

پیشه‌وای خۆشه‌وێست له نینه‌راستدا وه‌ک مانگ له نینه‌سه‌تیره‌کاندا ده‌بنواند رووی کرده خه‌لکه‌که و له‌باره‌ی نرخه‌ی نه‌و رۆژه و چۆنیه‌تی شوهره‌ی له‌په‌ش هه‌رای تۆکتزبه‌ردا و له به‌رده‌مهاتنی هۆردوی سوور..... هتد.

* ۲۸-۲- پێشه‌وا به‌خه‌رهاتنی بارزانی ده‌گات: (۲۵)

جه‌نابی ناغای مه‌لا مسته‌فا قانیدی کوردی بارزان رۆژی ۲۴/۱۲/۹ ساتی ۵ی پاش نیوه‌رۆ واریدی مه‌هاباد بوو. وه‌ختی گه‌یشته نینه‌ باغان نه‌نامه‌کانی کۆمیتیه‌ی مه‌رکزی پێشواریان لیکرد وه‌ختی جه‌نابی مه‌لا مسته‌فا له چۆمی په‌ربه‌وه به ئیحتیرامی نه‌نامه‌کانی کۆمیتیه‌ی مه‌رکزی هه‌نگاویان توند کرد و له قه‌راخ چۆمی پینکه‌یه‌شتن.

برای خۆشه‌وێست صدیق حه‌ده‌ری مه‌راسیمی به‌خه‌رهاتنی به‌ جه‌نابا و هه‌موو نه‌نامه‌کانی کۆمیتیه‌ی مه‌رکزی به‌ مه‌لا مسته‌فا ناساند و نه‌وش ده‌ستی له‌ناوده‌ستی هه‌مووان ناو له نیه‌یه‌تی خۆشیدا بۆ کانگای حه‌زهی دیموکرات هاتن و له سالۆنی نه‌نجوومه‌نی قه‌ره‌نگ دانیه‌شتن و له ساتی ۶ هه‌زه‌تی پێشه‌وای کوردستان به‌په‌ی (القادم یزار) ته‌شریفی بۆ کانگه‌ هاتوو و مولاقاتی ده‌گه‌ل مه‌لا مسته‌فا فه‌رموو. له‌و وه‌ختدا محه‌مه‌د نه‌فه‌ندی خه‌تایی به‌ هه‌زه‌تی پێشه‌وا، خه‌تاییک که وینه‌ی ئیحساساتی قه‌لبی مه‌لا مسته‌فا بوو له خوسوس خۆ ده‌پێشوانانی کوردی بارزان و ده‌ربه‌ده‌ری ئه‌م قه‌ومه نه‌جیبه له رۆی سه‌ربه‌ستی کوردستاندا، خۆنده‌وه. وه‌جه‌نابی پێشه‌واش وه‌لامی دانه‌وه و نه‌وانی بی نه‌نازه به‌ حکومه‌تی کوردستان و حه‌زهی دیموکرات ئومیده‌وارکرد.

پاشان هه‌زه‌تی پێشه‌وا ته‌شریفی برده سالۆنی تابه‌تی خۆی ئینجا مه‌لا مسته‌فا به‌ خۆرویی شه‌ره‌فیاب بر وه‌ ماوه‌ی دوو سه‌عات پینکه‌وه خه‌ریکی گه‌توگۆز بوون.

* ۴-۳-۱۹۴۶- بارزانی ده‌ده‌تی پێشه‌وا ده‌گات:

زه‌عیم مه‌لا مسته‌فا و نه‌فسه‌رانی محه‌مه‌د مه‌حمود، عبدالرحمن ته‌هب مفتی ته‌شریفیان برده خۆمه‌ت پێشه‌وای موعه‌زه‌می کوردستان... هتد (۲۶)

* ۶-۳- پێشه‌وا هاوه‌ش چۆنی سه‌ربه‌خۆیی و ناساندنی پێشه‌وای کوردستان ده‌گات که شه‌ریکه‌تی ته‌ره‌قی کوردستان پێی هه‌ستاوه: (۲۷)

به‌ برونه‌ی چۆنیه‌کی که له لایه‌ن نه‌عزای شه‌ریکه‌تی ته‌ره‌قی کوردستان و طه‌به‌قه‌ی به‌زازی مه‌هاباد به‌ بزنه‌ی نازادی و سه‌ربه‌خۆیی کوردستان کرابوو ساتی ۳ پاش نیوه‌رۆ مه‌جلیس جه‌زهی دایر بوو وه‌هه‌زه‌تی پێشه‌وا و جه‌نابی حاجی سه‌ید عه‌بدوللا شه‌مزینی و جه‌نابی حاجی سه‌ید بابه شیخ سیاده‌ت و حاجی بایز ناغا و مه‌حمود ناغای ئیله‌خانیزه‌ده و طه‌به‌قاتی عوله‌ما و ناغایانی عه‌شایر و توچار و موخته‌ره‌مینی شاری مه‌هاباد و ته‌شریفیان بوو.....

له پاشان ههزرهتی پێشه‌وای بهرز خطاب به حضار قه‌رموی:

یه‌گانه هه‌لمه‌ی دوژمنان هه‌لمه‌ی ئیقتیسادیه و هه‌میشه خه‌ریک ده‌بن که له‌و رینگایه‌وه ئینقیلاب ده‌خه‌نه نینو میله‌تی هه‌سه‌له‌ن مه‌سه‌له‌ی توتن که ده‌وله‌تی نیران خه‌ریکه به‌وه‌سانایی نیفاق و دو‌به‌ره‌کی له‌نینو کوردانیا پینگ پینن. لازمه که نینه رینگایه‌کی ئیقتیسادیه بز خزمان بکه‌پنه‌وه.

شه‌ریکه‌تی ته‌ره‌قی ده‌بن و ته‌وسه‌عه‌ی پین پیری وه‌ ره‌وایی تیجاره‌تی له‌ هه‌موو کورده‌ستاندا به‌رقه‌رار بکری حکومه‌تی کورده‌ستان ئیحتیاجاتی زوره‌ ده‌بن وه‌زعی خۆی وه‌گره‌ دینیای ته‌ورۆ ته‌غییر پدا... هتد.

* ۲۱-۳-۱۹۴۶ پێشه‌وا هاو‌به‌شی چه‌ژنی نه‌ورۆژ ده‌کات: (۲۸)

رۆژی ۵ شه‌مه‌ هه‌وله‌ی ساڵی ۱۳۲۵ کاتیک که هه‌تا وه‌پشتی کینو جوانه‌گانی کورده‌ستان گه‌ردنی به‌رزگره‌ و به‌ تیشکی تینداری خۆی مزگینن به‌هاری ته‌رو‌تازه و رویشتی سه‌رماسولی زمستانی به‌ آفریده‌گانی خۆی پین هاوتا ده‌دا، مه‌ها‌بادیش له‌گه‌ل میوانه‌ نازیزه‌گانی (پارزانی) و دانیشترانی خۆی.....

له‌م کاته‌دا که قوتایی و سار‌بازه‌کان و خه‌لکی شار مه‌ستی ته‌به‌یی نازادی و چیژنی نه‌ورۆژ و هاتنی فه‌سلی به‌هار برون فه‌رمانی خه‌به‌ردار و ده‌نگی سه‌لامی ره‌سی موزیک که ته‌شرفه‌ینانی سه‌رده‌اری مه‌حبوب و پێشه‌وای مه‌زنی ئیسلام ده‌کرد وه‌خه‌به‌ره‌اتن. زاتی موقه‌ده‌سه‌ی پێشه‌وا له‌ پاش گریانی گزارشات که به‌ره‌سه‌یله‌ی فه‌رمانه‌ی هیزدرا داخلی ناو کۆمه‌لی مه‌دره‌سه‌گان بوو: هه‌وله‌ به‌ کچه‌گان و کوره‌گانی فه‌رمو شاده‌بن کچه‌گانم. شاده‌بن کوره‌گانم (خه‌لک به‌ گوێ لیبونی) نه‌و دوو وته‌یه‌ له‌به‌ر شادی فرمیسکیان ده‌پژاند) هه‌ر به‌م جوزه‌ش بازید و شاده‌باشی له‌ پێشه‌ره‌گه‌گانی هیزێ کورده‌ستان و پارزان فه‌رمو. پاش چیپیرۆزه و رۆژ‌باشی رۆژی ته‌ئریخی نه‌ورۆژی کره‌ و فه‌رموی:

نه‌و رۆژانه‌ تورکیا و نیران و عیراق خه‌ریکی گه‌تگۆن و ده‌پانه‌وی پهیانی مه‌نه‌وسی ده‌سه‌د تابه‌ که ماده‌یه‌کی به‌ زبانی کورده‌نه‌ ئیشتاش هه‌ر بز دوژمنایه‌تی کورده‌ان تازه‌ی بکه‌نه‌وه.....هتد.

* ۲۱-۳- پێشه‌وا فه‌رماتی له‌لاچو‌گره‌تی نه‌خوینده‌واری ده‌ره‌کات: (۲۹)

برایانی خو‌شه‌ویست و نه‌خوینده‌وار که‌تا ونستا له‌به‌ر نه‌بوونی وه‌یان زولم به‌هه‌زه‌گان نه‌یانتوانیوه‌ له‌ نیحه‌تی زانست و فه‌ره‌نگ به‌هه‌ره‌وه‌ر بن نه‌وا بینا به‌ ته‌میری مه‌باره‌ک پێشه‌وای به‌رز قه‌راری کۆمیتیه‌ی مه‌رکه‌زی حیزبی دیموکراتی کورده‌ستان له‌ هه‌وله‌ی ساڵی تازه‌ ۱-۱-۱۳۲۵ چه‌ند پۆل له‌ مه‌دره‌سه‌ی کورده‌ستان شه‌وانه‌ ب‌خوینده‌واره‌گان گراوه‌ته‌وه‌ به‌ هۆی نه‌و نووسراوه‌ به‌

تیوه راده‌گه‌بەندرنیت که شەوانە مۆردەتەب هازرین تا لە مۆددە بەکی کهمدا زمانی دایکی خز فێرین هیوادارم که لە بۆونی ئەم نەعمەتە پێشەستی بەکن و ئەگەر خودای نەخواستە بە پێچەوانەی ئەو دەستۆرە رەفتار بەکرنیت فەرەنگ مەجبور دەبێ که بە وەسبەلی شارەوانی نەخۆیندەواران بۆ خۆیندن جەلب کات.

* ۲۷-۳ پێشەوا و وتاری ئافره‌تێکی کورد: (پای حەلب سەمەیل فرجی وتاریکی لە رۆژنامەی کوردستاندا بەو سەریاسە تۆسپۆه و پێشەواش سوپاسی دەکات و رۆژنامە‌گەش بەم جۆرە پەلۆدە کاتەوه) (۲۰)

راگرتنی نازادی لە گیان و مال بوردنی دەوی

پای حەلب سەمەیل فرجی

ماوە بەکی دۆزۆداریز بۆو که کورد زنجیری دیلی لەمل و لە سیاچالی بەدەبەختی و پەرشانیدا گزفتار و سەرنوشتی بە دەس بەنگانەوه بازی پێندە کرا... هتد.

پایەدار پێت پێشەواي بەرزی کورد

سەرکەون ژنانی کورد

کوردستان: ئەم وتارە بە نەزەری پێشەواي بەرزی کوردستان گەشت و لەو نەحەساتە خاوەنێ که نمونەي جۆلانەوه و وشیار بۆنەوهي ژنانی کوردە. سوپاسی دەکەین.....

* ۲۳-۶-۱۹۶۶ مەتنی پەیمانێ بەکەتێ و بڕایەتی حکومەتی میلی کوردستان و

نازریایەجان: (۳۱)

چونکه میلیتی نازریایەجان و کوردستان هەموو کات لە قازانج و زیاندا پێکەوه شەریک بۆون و لە عەینی حالییدا تا ویست بە دەست ئیستیعمار و ئیستیلایەجوانەوه بۆ ئەو دوو میلیتە بەدەک ئەندازە فشار و لەطمە وارید کراوه...جا لەبەر ئەوه لە رۆژی ۵ شەمەر ۳ بانەمەری ۱۳۲۵ ساتی ۵ تیارەئێ لە شاری تەوریز لە عەمارەتی میلی نازریایەجان بە جزۆری سەرانی حکومەتی میلی کوردستان رەئیسێ حکومەتی میلی کوردستان جەنابی قازی مەحمەد ناغای سەید عەبدوللا گەیلانی عەزۆی کۆمیتەي مەرکەزی حیزبی دیموکراتی کوردستان، ناغای عومەرخانێ شەرفی عەزۆی کۆمیتەي مەرکەزی حیزبی دیموکراتی کوردستان و رەئیسێ عیلي شاکاک. ناغای مەحمەد حوسین سەینی قازی وەزیری حیزبی حکومەتی میلی کوردستان، ناغای رەشید بەگ جەهانگیری عەزۆی کۆمیتەي مەرکەزی حیزبی دیموکرات و رەئیسێ عیلي مەرکی.....هتد.

* ۲۵-۶ پێشەوا و سەرۆک وەزیرانی نازریایەجان: (۳۲)

رۆژی ۵ شەمەر ۵-۲-۱۳۲۵ مەزۆه پێشەواي کوردستان دەگەڵ جەنابی سەرۆک وەزیر و باقی وەزیرانی نازریایەجان و سەرانی فیرقەي دیموکرات چۆنە شارگلی و حیزبی نازریایەجانیان

سەرکەش کرد.

* ۲-۵-۱۹۴۶ تەشریف هێنانەوی پێشەوا: (۳۳)

شەوی ۱۲-۲-۱۳۲۵ ساتی ۹ حەزرتی پێشەوای کوردستان کە ماوە بەک بوو تەشریفیان بۆ بەستنی موعاهداتی سیاسی و نیتقێسادی دەگەڵ حکومەتی موحەرمی میلیلی نازربایجان برەبەرە تەوریز لە کاتی کێکا کە ژمارە بەکی زۆر لە ئەندامەکانی کۆمیتەیی مەرکەزی و کارگەرانێ حیزبێ دیموکراتی کوردستان تا گۆگتە بە لە پینچ ماشیندا بە پێشوازەو چەرپون بە موفەقیبەت و شانازی بەکی تەواو موراجەعەتی فەرموو..... هتد.

* ۲-۵ نوتقی حەزرتی پێشەوا لە پێش رادبەر: (۳۴)

رۆژی ۱۲-۲-۱۳۲۵ ساتی ۶ پاش نیورۆ حەزرتی محەمەدی قازی پێشەوای موعەزەمی کوردستان نوتقی ژبەرەوی بە هزی رادبەر بە گۆنی دانیشتوانی کوردستان گەباند و بە پلیندگۆر پلاؤکرایەو: برابانی خۆشەویست، لە دامەزراندنی دەستگای رادبۆر و ئەم موفەقیبەتە کە دەستان خستەرە تەبریکتان لێدەکەم چونکە لەوەختی کردنەوی دەزگای رادبۆر لێرە نەبووم. نیتستان نیتساستی خۆم..... هتد.

* ۵-۵ حەزرتی پێشەوای کوردستان دەچی بۆ تەوریز: (۳۵)

لە رۆژی بەک شەمو ۱۵-۲-۲۵ حەزرتی پێشەوای موعەزەمی کوردستان لە کاتی تەشریف بردنی بۆ تەوریز لە نیوان تەواوی سەرانێ عەشایری مەنگۆر و مامەش و زەرزا و گەرەک و دیموکۆری و قەرەباق و ئەفسەرانێ بێباکی هیزی دیموکراتی کوردستان فەرموی: برابانی خۆشەویست، لە کاتی کێکا کە ئوردووی سوور لە نیوماندا بوو دوژمنانی نیتە هەمیشە وایان پلاؤدە کردەو، کە داوا و نیتعای کوردان هەموو بە هزی سیاسەتیکێ خارچبە کە مەقسوودیان ئوردووی سوور برۆ، بەلام تەوریز بە ناشکرا... هتد.

* ۱-۵-۱۹۴۶ هاتنەوی حەزرتی پێشەوا: (۳۶)

رۆژی ۲/۲-۱۳۲۵ ساتی ۶ پاش نیورۆ حەزرتی پێشەوای کوردستان و چەنایی ناغای حاجی سەید بابە شینگ رەئیسێ هەبەتی رەئیسێ میلیلی کوردستان لە تەوریز گەراندە و لە کانگای حیزبێ دیموکراتی کوردستان دا بەزین.

حەزرتی پێشەوا لە سالتۆنی ئەنجومەتی فەرھەنگی کاربەدەستانی حیزبێ دیموکرات و سەرکردانی کوردستان لە کاتی کێکا کە ناکاری خۆشحالی و موفەقیبەت لە نیوچاوانی حەزرتی پێشەوا دا دەبێرا شەرەفیا بپون و پاش نیر سەعات حەسانەو نوتقی ژبەرەوی لە بەرامبەر نیراد فەرموو: دوژمنانی کورد وایان بە شورەت دەدا کە دەولەتی کوردستان ئەساسیکێ نیتە و بە پوینی هیزی سوور تیکدەچی. دۆبۆنی ئەو نیتبەابە و..... هتد.

* ۱۸-۵-۱۹۶۶ پلاژکردنه‌وهی فەرمانی جمهوری له‌سەر قه‌ده‌خه‌کردنی هاوردنی توتن و تریاک‌بی‌ناگاداری حکومه‌تی کوردستان: (۳۷)

* ۱۸-۵-۱۹۶۶ له‌سەر بربار و موافقه‌تی سه‌رژگی موعه‌زه‌می چه‌مه‌ور له‌سەر قه‌ده‌خه‌کردنی چنسی مه‌له‌وه‌ر سه‌پاره‌ت په‌وه‌ که له کوردستاندا هه‌په. (۲۸)

* ۲۱-۵-۱۹۶۶ نوقتی چه‌زه‌تی پێشه‌وای کوردستان له میتنگی رۆژی ۳۱-۲-۱۳۲۵: (۳۹)

چه‌زه‌تی پێشه‌وا و ره‌هه‌ری کوردستان رۆژی ۳۱-۲-۱۳۲۵ له میتنگی ئه‌و رۆژه‌دا که ته‌واوی سه‌ران و سه‌رکردان و ژه‌نرالان و مه‌زنانی کوردستان و چه‌ند هه‌زار که‌سی پیا و ژن و قه‌له‌خه‌وێر چه‌وێر حوزووێران بوونم نوتقه‌ی ژه‌رووی خه‌تاب په‌ حازران ئه‌براه قه‌رمو. برا خۆشه‌ویسته‌کانم هتد.

* ۲۷-۵-۱۹۶۶ له‌سەر ته‌میری مه‌پاره‌گی چه‌زه‌تی پێشه‌وای موعه‌زه‌می کوردستان وه‌زاره‌تی پۆست و قه‌له‌گراف و ته‌له‌فون هتد. (۴۰)

* ۸-۶-۱۹۶۶ په‌خه‌شنامه: (۴۱)

له‌سەر فەرمانی ژماره ۲۹۴ / ۱۸-۳-۱۳۲۵ پێشه‌وای موعه‌زه‌م په‌ ته‌واوی پێشه‌رگان و ئه‌فسه‌رانی هه‌زی کوردستان راده‌گه‌یه‌ندرت که له‌مه‌ودا ئه‌ختیراماتی نێزای نێسه‌ت په‌ ئه‌فسه‌رانی نازرانیجان وه‌کو ئه‌فسه‌ران و ده‌ره‌چه‌دارانی حکومه‌تی میللی کوردستان په‌ عمه‌ل به‌په‌ندری و موواعاتی به‌کری.

* ۱. ۶. عه‌زه‌تی پێشه‌وا: هتد (۴۲)

رۆژی ۲-۳-۱۳۲۵ ساتی ۱. ی به‌پانی چه‌زه‌تی پێشه‌وای کوردستان عه‌زه‌تی فەرمو.

* ۱۳-۶ پێشه‌وا و هه‌له‌پاردن له‌ بېمارستان: (۴۳)

له وه‌زاره‌تی بیه‌داری ئه‌تیلاج ده‌دری که چه‌ند رۆژ له‌وه‌په‌ش له بېمارستان هه‌له‌پاردن به‌جی هاتوه و ئه‌م پیاوانه‌ی نێونووسراوی ژه‌روه په‌ هه‌په‌ته‌ی ره‌ئێسه هه‌له‌پاردان.

۱- چه‌زه‌تی پێشه‌وا موعه‌زه‌م.
۲- ناغای مه‌لا عه‌به‌ولای مرده‌ره‌یسی.
۳- ناغای عه‌زیز خه‌سه‌روی هتد.

* ۱۶-۶ چونی چه‌زه‌تی پێشه‌وا پۆ سه‌را: (۴۴)

رۆژی ۲۶-۳-۱۳۲۵ راده‌بیزی کوردستان وه‌لامی دا که چه‌زه‌تی پێشه‌وای کوردستان له ته‌ورێزه‌وه چۆته دینی سه‌را ده‌گه‌ل سه‌رتیپ ره‌زم آرا گفتوگۆیان بووه وه‌ئێستا خه‌ریکه پۆ چه‌به‌ه‌کانی رابگا و ده‌ستوراتی پێرستیان پۆ صادیر به‌فرموی.

* ۱۶-۶ پښهوا مه‌دالیای قاره‌مانی دابه‌ش ده‌کات: (۴۵)

پښهوا مه‌دالیای قاره‌مانی ددها په (۱۱) کس له پالنه‌وانانی شمېرې مامه‌ش که په سرکرده‌ی مسته‌فا خزشناو کرا..... هتد.

* ۲۰-۶ نوتلی هه‌زرتی پښهوا راجیح په جه‌نگی مامه‌شای سه‌قز: (۴۶)

شوری ۳-۳-۱۳۲۵ هه‌زرتی پښه‌وای کورده‌ستان که له ته‌وریز را بز پپراگه‌بشخ په مه‌لېنده‌کانی جه‌بیه ته‌شریفی چورویو گه‌راپه‌وه و په‌یانی ساتی ۸ له عه‌ماره‌تی پښه‌وا حازر بوو.....

له پښدا هه‌زرتی پښه‌وا له باهت په‌یمانیکه‌وه که له نیوان نازربایجان و تاراندا به‌ستراوه گه‌لنک دواو..... هتد.

* ۱۲-۷-۱۹۴۶ پښه‌وا ده‌چی بز تاران، گوزارشې هه‌فقه‌یی:

ده‌نگ و باسی هره‌ه مره‌بسی عه‌فته‌ی راپه‌روو ته‌شریف بره‌تی پښه‌وای سه‌جیرمان بز تاران. پښه‌وا رژی دوه‌می شو رژی که لیره مسافره‌تی نه‌رموو له ته‌وریزه‌وه په ته‌یاره بز تاران. مسافره‌تی نه‌رموو له ماوه‌ی دوو سع‌عات و نیودا گه‌بشته فرودگه‌ی تاران. له فرودگا له‌لایه‌ن ناینده‌ی آغای قوام السلطه نخست وه‌زیر و عوده‌په‌کی زوز له کوردانی ناشته‌جینی تاران و ناسیاوان له پښه‌وا پښواز کراوه له میرانخانه‌ی ده‌په‌تد هتد.

* ۱۲-۷ پښه‌وا ده‌گاه‌وه ته‌وریز: (۴۸)

پښه‌وای مه‌زنی کورده‌ستان په فرژکه له تاران دوینی سع‌عات ۸ی په‌یانی له کاتینکا عوده‌په‌کی زوز له رجال و مره‌تیره‌مین و شاگردانی مه‌دارسی نازربایجان په پښوازیبه‌وه چون ته‌شریفی گه‌بشته‌وه ته‌وریز.

* ۱۷-۷ پښه‌وای مه‌زنی کورده‌ستان، کورده و کورده‌ستانې په دیداری مویاره‌کی شاد کرد و

بیانده‌وه: (۴۹)

هه‌زرتی پښه‌وا که له سه‌فهری تاران گه‌راپه‌وه چند رژی‌نک ته‌شریفی له ته‌وریز ماوه و رژی ۱۳۲۵/۴/۲۶ که خه‌په‌ری هاتنه‌وه‌ی په مه‌هاباد گه‌بشت هه‌په‌تی کوزمیته‌ی مه‌رکه‌زی و سه‌رانی حکومتی میلی و سرکرده‌ی کورده‌ستان و مره‌تیره‌مین..... هتد.

* ۱۷-۷ مرصاحه‌به‌ی نرینه‌ری رژی‌تاصه‌ی ده‌په‌وه له گه‌ل پښه‌وای مه‌زنی کورده‌ستان: (۵۰)

پیره‌که سع‌عات ۶ دواي نیوره‌ژ ناغای قرشی نه‌تلامی هه‌په‌تی نویسه‌رانی ره‌هه‌ر..... له گه‌ل جه‌نابی قازی محمدده ره‌هه‌ری خیزی دیوکراتی کورده‌ستان که دوو رژی پشه بز گفتوگو له گه‌ل ده‌ولته‌ی مه‌رکه‌زی هاتوته تاران مرصاحه‌به‌ی کرد و شه‌رحی شو مرصاحه‌به‌ی له خواره‌وه په نه‌زه‌ری خرنده‌واران ده‌گاه..... هتد.

* ۷-۲۶ عهدیهتی پشه‌وای مه‌زنی کوردستان بۆ ورمی: (۵۱)

رۆژی جوممه ۴-۵-۱۳۲۵ پشه‌وای مه‌زنی کوردستان بۆ هندی کاری ئیصلاحهتی تشریفی فەرمو بۆ ورمی بۆ لای برادەر کورد کانی شمالی رۆیشت و له‌وه‌ختی هه‌ره‌که‌تدا هتد.

* ۷-۳ پشه‌واز له پشه‌وای به‌رۆی کوردستان له ورمی: (۵۲)

ئاغای میرزا غه‌نی خه‌سه‌روی شارداری مه‌هاباد به‌ ته‌لگراف خه‌به‌ری گه‌بشتنی پشه‌وای مه‌زنی به‌ ئاغای ژه‌نرال هه‌مه‌ حه‌سین خانی سه‌یفی قازی داو..... تو‌سپوتی..... هتد.

* ۷-۳ نوتقی هه‌زۆه‌تی پشه‌وای مو‌عه‌زۆه‌می کوردستان. جه‌نابی قازی محه‌مه‌د له

کاتی گه‌بشتنی بۆ ورمی: (۵۳)

۴-۵-۱۳۲۵ سه‌عاتی ۱۱.....

هه‌زۆه‌تی پشه‌وای مو‌عه‌زۆه‌م له سه‌ره‌تای نوتقه‌که‌ینا ئه‌م ئایه‌ته مو‌باره‌که‌ی خو‌ینده‌وه: (کتب علیکم القتال وهو کره لکم وعسی ان تکرهه و هو خیر لکم... الخ) له دوا‌ی خو‌ینده‌وه‌ی ئایه‌ته‌که نوتقی به‌ ته‌رتیبی خواره‌وه ده‌ستپنکرد:

ئیه هه‌مووتان ئاگادارن که کورد له رینگای ئازادیدا زۆری به‌خت کردوه و له مقابل ئیستیعماردا مله و مو‌باره‌زهی ده‌وام پیناوه..... هتد.

* ۹-۸-۱۹۴۶ گه‌رانده‌وی هه‌زۆه‌تی پشه‌وای مو‌عه‌زۆه‌می کوردستان: (۵۴)

رۆژی ۱۸-۵-۱۳۲۵ سه‌عاتی ۱۲ خه‌به‌ری هاتنه‌وه‌ی هه‌زۆه‌تی پشه‌وای مه‌زنی کوردستان که چه‌ند رۆژ له‌وی پش ده‌گه‌ل جه‌نابی حاجی سه‌ید بابه شینخ سیاده‌ت بۆ دیتنی شارانی ورمی، شاپور، خزی، ما‌کو و... کوردستانی شمال ته‌شریفیان چوو‌بو به مه‌هاباد گه‌بشت..... هتد

وه‌له‌سه‌عاتی ۲و۲ هه‌زۆه‌تی پشه‌وا نوتقی راجیع به ته‌شه‌کور له خه‌لکی گوزاریشی مو‌سافه‌رتی خزی ده‌به‌رانه‌ر میکۆفۆن ئیراد فەرموو که له ژماره‌ی دوا‌یدا بۆ ئاگاداری خو‌ینده‌وارانی خۆشه‌ویست چاپ ده‌کری.

* ۹-۸ ئوتاپخانه‌ی تینکه‌لی کوردی و عیبری: (۵۵)

..... له‌ژێر عیماه‌تی هه‌زۆه‌تی پشه‌وای مو‌عه‌زۆه‌م و مه‌جربیی کوردستان و نه‌زاره‌تی ئیداره‌ی مو‌خته‌رمی فه‌ره‌نگ مه‌قاماتی به‌رزی کوردستان مه‌دره‌سه‌به‌ک به‌ نیوی تینکه‌لی کوردی و عیبری ده‌که‌ینه‌وه پینوسته له به‌رواری ئه‌و ئاگادارییه‌وه مندلانی خۆتان چ کوپ و چ کچ به ده‌فته‌ری ئه‌و مه‌دره‌سه که رو‌به‌رووی عه‌ماره‌تی داودزاده‌یه مو‌خه‌ریفی..... هتد.

* ۹-۸ نوتقی هه‌زۆه‌تی پشه‌وای کوردستان: (۵۶)

برایانی خۆشه‌ویست ئه‌و سه‌فهرانه‌ی که من ده‌یانکه‌م و له وه‌ختی هاتنه‌وه‌دا ته‌وا‌ی نه‌هالی له

رووی ئیجساساتی نیشتمان پدستییهوه ئیجساساتی خۆیان ده‌نوێنن و گه‌وره و چکوله دین به پیشوازوه هم‌وو ماندیرون و زه‌حه‌تینکی سه‌فه‌رم له‌بیر ده‌باته‌وه. ئه‌وه‌ی که عه‌رزو ده‌که‌م، زه‌حه‌تی سه‌فه‌ر له‌بهر ئه‌وه‌یه که مه‌شه‌وره زه‌حه‌تی هه‌یه ده‌نا ئه‌من هه‌ر سه‌فه‌ری که کردینتم یابیکه‌م هه‌ر چونکه به‌ رینگای میله‌تی دایه به‌ مونه‌های سه‌عاده‌ت و خوشبه‌ختی ده‌زانم. به‌لێ زه‌حه‌ت نییه به‌لکو له‌زه‌ته ئه‌و سه‌فه‌ری دوا‌پش که‌من کردم له‌ زه‌ندا شاره‌کانی ورمی، شاپور، خۆی، ماکو‌م دیون. کورد و مه‌لێنه‌کانی کوردستان گه‌رام بۆ ئه‌وه بوو که برا کورده‌کانی خۆم له‌ نزیکه‌وه بیه‌نم و ناشای روحیه‌ی ئه‌وان ناشنایم وه‌په‌سگرتن ئه‌وه بو‌خزتان ده‌زانن که ئینه نه‌ه‌زه‌تینکی گه‌وره‌مان کردوه و له‌م رینگه‌به‌دا زۆرمان زه‌حه‌ت کیشاوه و گه‌لێکیان فیدا‌کاری نواندوه نیشتا‌ش نیزه ئه‌گه‌ر ئه‌م کاره‌تان له‌بهر گرانه هیچ مانیمینکی نییه مومکینه کورده‌ی هه‌ر مه‌لێنه‌دینک ده‌گه‌ل ئه‌و شارانه‌ی تازریابجان که‌لێیان نزیکه هاو‌کاری به‌کن..... هه‌تد.....

* ۱۵-۸ له‌سه‌ر ده‌ستووری هه‌زه‌تی پیشه‌وای موعه‌ززه‌می کوردستان، چه‌نایی ناغای مه‌لا عه‌بدوللای موده‌ریسی (مزگه‌وتی روستم به‌گه) به‌ خه‌تیبه‌ی رۆژانی چیژن له‌ مزگه‌وتی جامیعه دیاریکراوه.....هه‌تد. (۵۷)

* ۱۸-۸ له‌سه‌ر سوونه‌تی هه‌زه‌تی رساله‌ت (صلی الله علیه وسلم) و ده‌ستووری هه‌زه‌تی پیشه‌وای موعه‌ززه‌می کوردستان، پهنیسته بۆ نوێزی چیژنه..... له‌ مزگه‌وتی جامیعه..... نوێزی چیژن به‌چی چیژن..... هه‌تد. (۵۸)

* ۲-۸ له‌سه‌ر ئه‌مری هه‌زه‌تی پیشه‌وای موعه‌ززه‌می کوردستان و ده‌ستووری ئه‌داری ئه‌وقاف و ئه‌راره‌دارکراوه که ده‌بێ بۆ نوێزی چیژنان وه‌کو نوێزی جو‌مه‌ له‌ مزگه‌وتی جامیعه‌وه خه‌ین و به‌م ته‌رتیبه‌ شه‌وه‌گانی چیژنه خه‌لکی هه‌ر گه‌ره‌گه‌نک له‌ مزگه‌وتی مه‌روته‌ی خۆی..... هه‌تد. (۵۹)

* ۳-۸ گه‌رانه‌وه‌ی هه‌زه‌تی پیشه‌وا: (۶۰)
شه‌ری ۹-۶-۱۳۲۵ دوا‌ی نیره‌شه‌و هه‌زه‌تی پیشه‌وای موعه‌ززه‌می کوردستان که ۸ رۆژ بوو ته‌شریفی چووبوه ته‌وریز گه‌راپه‌وه و واریدی مه‌هاهاد بوو.

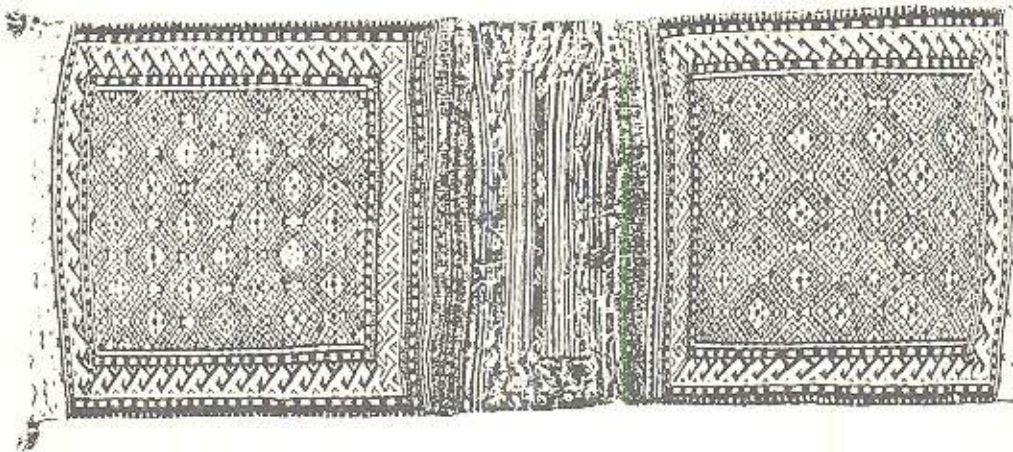
* ۲-۹-۱۹۴۶ پیشه‌وا ناماده‌یی حیزبی دیموکراتی کوردستان بۆ ئه‌شتیلاک واده‌گه‌یه‌تی: (۶۱)

ته‌لگرافینک به‌ مزمومنی ژیره‌وه له‌لایه‌ن چه‌نایی ناغای قازی محمه‌د پیشه‌وا و ره‌به‌ری حیزبی دیموکراتی کوردستان موخابه‌ره‌ کراوه:
تاران- چه‌نایی ئه‌شه‌رف ناغای قوام ره‌به‌ری حیزبی دیموکراتی ئێران.

- ۲۵- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۲۱، ۲-۳-۱۹۴۶ ل. ۴۰.
- * هه‌وآله‌که له‌ئێر سه‌رباسی (ته‌خباری نێوخزمان، مه‌لا مسته‌فای بارزانی) پلازکراوه‌توه. له‌ دوا‌یی باسه‌کاندا دینچه سه‌ر باسی بارزانی خۆی.
- * مه‌حمه‌د نه‌قنه‌ندی (مه‌حمه‌د مه‌حموود)، مه‌حمه‌د قورده‌سی-یه.
- * ته‌واوکردنی وتاره‌که له‌ ژماره‌ی ۲۳ ی رۆژنامه‌ی کوردستان‌بایه.
- ۲۶- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۲۶، ۱۸-۳-۱۹۴۶ ل. ۳۱.
- * دهبه‌تبه‌کانی بارزانی له‌ رۆژانی ۱، ۱۱ و ۱۲ و ۱۳. له‌ ژماره‌کانی ۲۶ و ۲۷ ی رۆژنامه‌ی کوردستاندا به‌ درێژی پلازکراوه‌توه.
- ۲۷- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۲۳، ۶-۳-۱۹۴۶ ل. ۱۰.
- * عه‌لی خه‌سه‌ری کۆمونه‌وه‌که‌ی ده‌ستپێکردوه، هه‌ژار، هه‌ین سه‌رو پارچه‌ شهمه‌یان خۆ‌ننۆته‌وه؛ قادر مه‌حموود زاده چهند هه‌لبه‌شنگی خۆ‌ننۆته‌وه، دوا‌ی پشهورا حاجی باهه‌ شیخ هه‌مش خۆی به‌یان کرد، ئینجا مه‌حمه‌د ئه‌لبخانی زاده، پیرۆت ناغا، حاجی مه‌ستفا داودی، قسه‌بان کرد و ساتی. ۳ و ۵ پاش نیوه‌رۆ جه‌ژنه‌که‌ دوا‌یی پشهوراوه‌.....
- ۲۸- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۲۷، ۲۵-۳-۱۹۴۶ ل. ۱ و ۳.
- * له‌ ژماره‌ی ۲۸ پشدا درێژی هه‌به‌..... جگه‌ له‌ پشهورا له‌و جه‌ژنه‌دا گه‌لێ که‌س وتار و هه‌لبه‌شمان خۆ‌ننۆته‌وه.
- ۲۹- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۲۹، ۳-۳-۱۹۴۶ ل. ۳.
- * ته‌م هه‌وآله‌ له‌ئێر سه‌رباسی (ناگاداری) داوه‌ به‌ ئیمزای «پشکنی فره‌هنگ کوردستان، عه‌لی خه‌سه‌ری» پلازکراوه‌توه.
- ۳۰- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۲۸، ۲۷-۳-۱۹۴۶ ل. ۱.
- ۳۱- هه‌لآله‌ ژماره ۳ با‌نه‌مه‌ری ۱۳۲۵ (نه‌په‌ڕیل و ما‌یه‌سی ۱۹۴۶).
- * له‌ پشدا پشکه‌که‌ک، ئینجا تاوی ته‌ندامانی هه‌ردوو وه‌فد نووسراوه. دوا به‌ دوا‌یان هه‌ر جه‌وت به‌پاره‌کانی ناو پدیا‌نه‌که‌ نووسراوه. له‌ ۴-۷.
- ۳۲- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۴۴، ۲۵-۴-۱۹۴۶.
- ۳۳- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۴۶، ۱۱-۵-۱۹۴۶ ل. ۲.
- ۳۴- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۴۶، ۱۱-۵-۱۹۴۶.
- ۳۵- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۴۶، ۱۱-۵-۱۹۴۶.
- ۳۶- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۴۷، ۱۵-۵-۱۹۴۶.
- ۳۷- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۴۸، ۱۸-۵-۱۹۴۶.
- ۳۸- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۴۸، ۱۸-۵-۱۹۴۶. ته‌م به‌پاره‌ له‌ئێر سه‌رباسی ناگاداری کۆمیته‌ی مه‌رکزی حه‌یزیی دیموکراتی کوردستاندا پلازکراوه‌توه.
- ۳۹- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۵، ۲۷-۵-۱۹۴۶ ل. ۱ و ۳.
- ۴۰- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۵، ۲۷-۵-۱۹۴۶ ل. ۴.

- ۴۱- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۵۹. ۱۸-۶-۱۹۴۶.
- * نەو بەخشنامە بە بە ئىزمای مەواىنى وەزىرى جەنگى كوردستان، جەغفەر كەزىمى پلاژكراوە تەو.
- ۴۲- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۵۷. ۱۳-۶-۱۹۴۶ ل. ۴.
- ۴۳- ھەمان رۇژنامە و ھەمان ژمارە ل. ۴.
- * ژمارەى ھەبەتەكە ۹ كەس بوو وەك لەر ژمارە بەدا پلاژكراوە تەو.
- * رۇژى ھەلبۇاردەكە ۵ پارنە كراوە. بۇرە رۇژى پلاژكردنەوەى ھەوالەكە لە رۇژنامەى كوردستاننا كراوە بە مېژوو بەزى.
- ۴۴- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۶. ۲-۶-۱۹۴۶ ل. ۴.
- * رەزىم آرا سەرلەشكەرى سوپاى ئىزان بوو.
- ۴۵- ھەمان رۇژنامە و ھەمان ژمارە.
- * دېسان لەسەشنا رۇژى داھەشكردنەكە ۵ پارنە كراوە بۇرە ھەر زىھبەرى مېژوو پلاژكردنەوەى رۇژنامەكەى بۇ دانراو.
- ۴۶- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۶۲. ۲۷-۶-۱۹۴۶ ل. ۲ و ۱.
- ۴۷- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۶۷. ۱۲-۷-۱۹۴۶ ل. ۱.
- * رۇژى سەفەرەكە تەنوسراو بۇرە رۇژى پلاژكردنەكەى كراوە بە زىھبەرى مېژوو كەى.
- ۴۸- ھەمان رۇژنامە و ھەمان ژمارە ل. ۲.
- * دېسان مېژوو سەفەرەكەنەكەى ۵ پارنە كراوە بۇرە ھەر ھەمان مېژوو پلاژكردنەوەى رۇژنامەكەى بۇ دانراو... ۵ پارە رۇژى سەفەر و رۇژى گەپانەوە لەپەك دور ئىن و زور زەجەتى پىناوئى ئەگەر بەكەنك بەمەى پەگاتە سەرئەھاسى رۇژەكە كە پا ئەكەك لىئى. ئەگەر سەرچاوەى تر دەستتەكەوى.
- ۴۹- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۶۹. ۳. پۆشپەرى ۱۳۲۵ ل. ۱.
- * تىببىتى: لە ژمارەى پىشوردا (۶۸) رۇژنامەى كوردستان توسىوتى كە گزغارى نازو پەجانتى شووەوى وئە و وتارى لەسەر پىشەوا و گەلى لە رابەرانى كورد پلاژكردتەو.
- ۵۰- رۇژنامە كوردستان ژمارە ۶۹. ۳. پۆشپەرى ۱۳۲۵ ل. ۲ و ۱.
- ۵۱- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۷۱. ۶. گەلاوئى ۱۳۲۵ ل. ۱.
- ۵۲- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۷۲. ۸. گەلاوئى ۱۳۲۵ ل. ۱.
- ۵۳- ھەمان رۇژنامە و ھەمان ژمارە ل. ۲ و ۱.
- ۵۴- رۇژنامەى كوردستان ژمارە ۷۵. ۲. گەلاوئى ۱۲۳۵.
- ۵۵- ھەمان رۇژنامە و ھەمان ژمارە ل. ۴.
- * ئەم ھەوالە لەژىر باسى ناگادارى و بە ئىزمای سەرپەرشتى و مودىرى مەدرەسەى عىبرى (دارد زاو) پلاژكراوە تەو.
- ۵۶- رۇژنامە كوردستان ژمارە ۷۶. ۲۲. گەلاوئى ۱۳۲۵ ل. ۲.

- ۵۷- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۷۹، ۲۹ گه‌لاریزی ۱۳۲۵ ل. ۲.
- ۵۸- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۷۸، ۲۷ گه‌لاریزی ۱۳۳۵ ل.
- * ئەو هه‌واله له‌ژێر سدریاسی (ناگاداری) هه‌موو سه‌لاکان و پێشترۆزه‌کانی شاری مه‌هاباد و به‌ئیمزای ئیمباری کل ئه‌رقاشی کوردستان- مه‌مه‌د لاهمیانی، به‌لۆکراره‌تیره.
- ۵۹- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۷۹، ۲۹ گه‌لاریزی ۱۳۲۵ ل.
- * میژوی به‌پارده‌که نه‌نووسراوه، بۆه هه‌ر رۆژی به‌لۆکرانه‌ی رۆژنامه‌که‌ی بۆ داتراوه.
- ۶- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۸، ۱۱ خه‌رماتان ۱۳۲۵ ل.
- * له رۆژنامه‌که‌دا ۱۹-۶-۱۳۲۵ به رۆژی گه‌رانه‌وه نووسراوه. واده‌پاره بان هه‌له‌ی چاپه، یاخه‌ر ه‌زی خراب کۆپ کردنه.
- ۶۱- رۆژنامه‌ی کوردستان ژماره ۸، ۱۱ خه‌رماتانی ۱۳۲۵ ل.

کۆماری دیموکراتی کوردستان

نامه و دۆکومینت

مه‌حموود مه‌لا عه‌زه‌ت

به‌شی به‌که‌م- له‌ژێر چاپدا به

دۆكۆمېنتى مېژدۆسى

بزووتنه‌وه‌ى كورد له تۆمارى ئه‌رمه‌نىيه‌كاندا
ئاماده‌كردن و وه‌رگيرانى له فه‌ره‌نسيه‌وه:
فه‌ره‌اد پېريال

ئه‌رمه‌نىيه‌كان به درىزايى سده‌ى نۆزده‌هه‌م، چه‌ندىن هه‌ول و كۆششيان نواندوه
بۆ بلاوكردنه‌وه‌ى خوينده‌وارى و رووناكبيرى له كوردستاندا، هه‌وليان داوه كه
هه‌ستى نه‌ته‌وايەتى كورده‌كان به جۆش به‌يىن و تامى كولتور و روشنبيرى
له‌سه‌ر زمانيان شيرينتر بكهن.

Bulletin Armenien,
N.(18-19-20), P.4, 1920, Paris

گوندېكى ئه‌رمه‌نى له كوردستاندا

Henry Binder: Au Kurdistan, Paris 1887, p. 158

بىزوتنەۋەي گورد لە تۆمارى ئەرمەنىيەگان دا

سەردەمى پاش جەنگى بەگەمى جىيەنى (۱۹۱۴-۱۹۱۸) بىز ھەموو گەلانى رۇژھەلانى ناوہ راست، بە عەرەب و فارس و ئەرمەن و تورک و كورد پشەۋە، بە سەردەمىنى ھەتا پلىنى گىرنگ و مېژۈۈپى لە قەلەم دەدرى: نەمازە بۇ گەلى كوردى ژىر دەست، كە ولانەكەي، كوردەستان لەو سەردەمەدا بە قۇناغىنىكى ھەژەندە و راچەنىۋى ھەتا پلىنى پەر لە تراژىدىا و كارەساتى جىزاو جۆر تىپەر دەبوو، ھەر لەو سەردەمەش دا بوو، واتە لە دوۋاي كۆتايى ھاتنى جەنگى بەگەمى جىيەنى، كە كوردەستان سەر لەنۆي بە شىۋەيەكى تازە داھەش كراپەو، نەخشەبەكى سىياسى-جۇگرافىي تازەي بەسەردا سەپنرا.

گەلانى تورك، عەرەب، ئەرمەن، فارس، لەو سەردەمەدا ھەرىكەيان، چ لە ناوہ و چ لە دەرەۋەي ولانەكەي خۇياندا (لە ئامرىكا، لە لەندەن، لە پارىس، لە ژنىڭ...) ھەرىكەيان چەندىن بولتەن و تۆمار و پلاۋكراۋەي تايبەتى نەتەۋەيىي خۇيان ھەبوو، ھەموو دەنگىياس و دۆكيومەنت و راستىيە مېژۈۈپەگانىان لە بارەي جىمۇچۇلى كۆلتۇورى و سىياسىي ولانەكەي خۇيان لەو تۆمارانەدا پاراستون، كەچى گەلى كورد، بە پىنچەۋانەي ئەو مىللەتانە، لە چەند رۇژنامەبەكى پەرىپوت بەلاۋە كە لەو سەردەمەدا تاك و تورك لە ژىر سانسۇرى ئەو دەۋلەتانەدا دەريان كوردون- كە ئەوانىش ئەمىرۇ نوسخەگانىان زۇر بە دەگمەن دەست دەگەون- ھىچ تۆمار و پلاۋكراۋەبەكى سەردەخۇي ئەوتۇزى نەبوو كە ئەمىرۇ مېژۈۈنوس و تۆۋەرەي كورد پتوانى بۇ لىكۆلنەۋەي ژيانى كۆلتۇورى و سىياسىي ئەو سەردەمەي گەلى كورد پشەتيان پى بەستى: (۱)

بەكېك لە سەرچاۋە گىرنگ و بايەخۇنارەگان بۇ لىكۆلنەۋەي لە بىزوتنەۋەي سىياسىي كورد، ھەرەھا بۇ ساغكردنەۋەي ژيانى رۇشنىبرى و كۆمەلەيتىي گەلى كورد لەو سەردەمەدا، تۆمار و بولتەن و پلاۋكراۋەي گەلە دراۋسىنكەنى كوردن، بە تايبەتى تۆمار و پلاۋكراۋە ئەرمەنى و توركەگان، لەبەر تەۋەي ئەم دوو مىللەتە لەو سەردەمەدا پەيوەندىبەكى سىياسىي و كۆمەلەبەتى و رۇشنىبرى راستەخۇيان بەمىللەتى كورد ھەبوو. لىنرەۋە، قىزىپونى زمانى ئەرمەنى و ۋەرگىران لە زمانى ئەرمەنىيەۋە، خزمەتىكى گەۋرە بە مېژۈۈي نەتەۋەكەمان دەگەبەنىت. (۲)

تۆمارى ئەرمەنىيەگان Bulletin Armenien، كە تۆمارىكى سىياسىي- كۆمەلەيتى ئەرمەنىيەگان بوو و بە شىۋەي گۇڧار، چەند جارىك لە ماۋەي سالانى ۱۹۱۹-۱۹۲۴ لە پارىس بە زمانى فەرنەسى پلاۋكراۋەتەۋە: بە بەكېك لەو سەرچاۋە ھەرە گىرنگە دەۋمىردىنت، كە تۆۋەرى كورد پتوانى زانبارى و بەلگە و راستىيە مېژۈۈپەگان لە بارەي ژيان و بىزوتنەۋەي

گەلى كورد لەو سەردەمەدا ھەلبەتتە ئىشلىتىلگەن.

لاپەرە دروھەشاھەكانى ئەم تۆمارە ئەرەمەنەببە Bulletin Armenien چەند تېشكىكى تازە لە دېدىكى ئەرەمەنەببە، واتە لە گۆشەنىگايدەكى تاپىدەتى ئەرەمەنەببە دەخەندە سەر ژيانى تارىكى پزوتتەھەي سىياسى و كۆمەلەيدەتى و كۆلتۇورى گەلى كورد لەو سەردەمەدا. لېزەدا ھەول دەدەين، بە زنجېرە، ھەر جارەي بەشىنگ لەو دۆكۆمەنتە دانستەيە پز گۆفارى (رابوون) لە زمانى ئەرەمەنەببە ھەرگېزىنە سەر زمانى كوردى، بە ھىواي ئەھەي سوودى خۇيان پگەين.

پنويستە پەنجەنەھەي ئەھە پگەين، كە ئەرەمەنەببەكان لە ھەموو دۆكۆمەنت و سەرچاھەكانى ئەو سەردەمەدا، بە شىنەيدەكى زۆر فراوان، زۆر بېرىندارانە، ناوھەزىكى كارەساتى قەتلەھەمەكەي خۇيان بە دەستى كوردە بەكرى گېراھەكانى سولتان ھەبەدولخەمىد دروھات دەكەنەھە، پزە لېزەدا- لەم ھەرگېزانەدا- خۇمان لە ھەرگېزىنە پەرەگرافەكانى ئەم مەسەلەيە بە دوور راگرتوھ، ھەولمان داوھ زياتر ئەو بەشە سوود بەخشانە ھەرگېزىنە كە لە شونى دېكەدا باس نەكرەين.

* * *

بەشى يەكەم:

تورکەكان لە ئەرەمەنەستان دا پلان دەئىنەھە

بە پىنى تازەترىن ھەوالەكان، كە لە سەرچاھەيدەكى باوھېرىنگراوھە پىنمان گەبىشتوون، كوردەكان لەسەر داخووزى سەرگەردەكانى «تورکە لاوھەكان» لەم ماوھەيدا لەسەر سنوورى ولاتى فارس و قەوقاز دا لە جەموجۆلىكى زۆر گەرم و بەتاو دان پز چوونەناو ئەرەمەنەستانەھە. (۳) ئاھالىگى ئەم كۆچكەردە ئەھەيە كە ژمارەي كوردەكان لەسەر خاكى ئەرەمەنەستان دا زۆرتر بېين و، ئەھەش لە رىنگاي بىنەگەردەنى ھەشېرەتە كوردەكانى دەورەيدى مەلئەندەكە لە ئەرەمەنەستان دا، ئاھالىگى دېكەش ئەھەيە كە زەھەتتى و ئەستەم بەخىرتە بەردەم ئەو ئەرەمەنەيانەي كە ئەھەز لە ولاتى فارس و قەوقاز دا پەناھەندەن و دەيانەھەي بەگەرنەھە ولاتى خۇيان (...)

ئەم پلانە گلازە ھەلئەتا بە مشورى كۆمىتەي تورکە لاوھەكانەھە بەرئوھ دەبىرت، كە لە ناوچەكانى باشووردا دەسلەتايان يەكچار زۆر دەروا (...)

دوو سەرۆك ھەشېرەتتى كورد، سەرتىزى ئەم جەموجۆلەن: (مەھەمەد سەدى ئاھا) و (سەيد تەھا)، كە جەھەي ھەشېرەتەكانيان بە دەستەھ گرتوھ و زۆريان لى دەكەن كە بچنە ئەرەمەنەستان،

لهوی بژین. عهشیرهتی جدلالیهکان، که ژمارهیان(۱۰۰۰) خیزانیکه و له ناوچهکانی ولاتی فارسده هاتوون، ههر له ئیستاهه هاتوون له ههندی گونده ئهرمهنبیه چۆلکراوهکانی قهراغ شاری وان، بنکهو بارگهی خویان ههلهخستوه.

عهشیرهتی عهرووسانلی، سهر به ناوچهی ئالان له ولاتی فارس، که له ژیز دهسهلاتی خانی ماکو، بنهوبارگهی خویان هیناوهته گوندهکانی ناوچهی ئارژاک و قهرهگزیس له دهرووبهری شاری (وان)دا

سماکو، سهرۆک عهشیرهتیکی ۳۰۰ مالی، که بهدریژایی ماوهی (۱۹۱۴-۱۹۱۸) قهتلرعامی ئهرمهنی و نهستزیهکانی له مهلهپهندی (دیلمان)دا بهریوه دهدرد، ماوهیهک بوو خزی له ناوچهی سهلماستی ولاتی فارس کشاندهبزه، ئهرموش خهریکه به خزی و به (۱۰۰۰) خیزانی عهشیرهتی گهردالیهوه پهی دهنیته خاکی ئهرمهنستانهوه و خزی رینگ دهخا که بههرو (وان) بهری پکهوی.(۴)

عهشیرهتیکی دیکهی کورد، عوسمان بهگ، کزنه یاوهری(چهودهت)، و ئهو پیاوهی بهههزاران ئهرمهنی و نهستزری له شاری سهرای دا له خزین گهوزاند، ئهرمۆ له لایهن رژیسی تورکهکانهوه دهسهلاتی دراوهتی که عهشیرهتهکهی له شاری قونیاوه راپینچینه ناوچهی (وان)

ههلهتا رژیسی نهستهمیۆله که ئهم پلانه بهریوه دهها، ههسو ئامرازکی جی بهجی کوردی بژ سهرۆک عهشیرهته کوردهکان ئاردوه تا پلانهکه له ولاتی ئهرمهنستاندا به ساخته زۆتر ببیت و له ههمان کاتدا رینگا لهو سهدان هزار ئهرمهنبیه ئاوارانهی ولاتی قهوقاز بگیری و نه توانن بگهزینهوه زیدی خویان.

Bulletin Armenien ,N.1: 15 juillet 1919, P.4, paris

رژیسی تورکیا یاسای بههرواوانینی کۆچکردنی تورک و کوردهکان بههرو
ئهرمهنستان بلاو دهکاتهوه

جموجۆلی کۆچکردنی کورد و تورکهکان بههرو ئهرمهنستان، به شیوهیهکی نهخشه بژ کینشراو بهردهوامه.

گهراوتهوهی ئهرمهنبیه پهراگهندهکانی ولاتی فارس و قهوقاز بههرو زیدی خویان، له لایهن هیزه چهکدارهکانی تورکیا که ویزاویزای سنوریان گرتوه، قهدهغهکراوه (...) له لایهکی دیکهشهوه، رژیسی تورکیا له پلان نانهوهی خزی بهردهوامه بژ کۆچ پینکردنی به کۆمهلی کوردهکانی نازهوایجانی ولاتی فارس و قهوقاز بژ ئهوهی بین زیدی چۆلکراوی ئهرمهنبیهکان داگیر پکهن (...)

Bulletin Armenien, N.1, P.4. - 1919, Paris.

كۆچكردنى كورد و توركه كان

به پىنى رۇژنامەكانى ئەستەمبول، رەوكردنى كوردەكان بەرەو ئەرمىنيا، به شىۋەيدكى زۇر توند و تىژ ھەر بەردەوامە. ئەو دوو كەسەي كە به شىۋەيدكى سەرەكى ئەم كۆچ پىنكردنە بەرنوہ دەپەن، برىتىن لە دوو سەرۇك عەشیرەتى كورد: سدىقى تاغا و سەيد تەھا (. . .)
 سىمكۇ سەرۇك عەشیرەتىكى ۳۰۰ خىزانىبە، كە پىنشىر چەندىن جار قەتلوعامى ئەرمەنى و ئاسورىيەكانى كوردپو لە مەلپەندى دىلمانلى Dilmanli دا، ئىستا بە خوى و بە عەشیرەتى گەردانلى يەوہ ھاتونەتە ئەرمەنىستان و بەرەو وان دەچەن (. . .)
 ھەموو ئەم كاروبارانە بە دەستى (چەودەت بەگ)، نوڭشەرى والىي شارى وان و ھەيدەرەيدكى ھاورىيەوہ ئەنجىام دەدرىن (. . .)

Bulletin Armenien, N.6, 30 sept. 1919, P.3, paris.

كۆرتە ھەوال

كۆمىتە كوردىيەكە Le Comite Kurde رايگە ياندوہ كە كوردەكان ھىچ پەيوەندىيەكەيان بە ھىزە ناسىونالىستەكانەوہ نىہ (۶) ئەم رىكخراوہ كوردىيە دان بە مافە نەتەوہ يەيدەكانى گەلاتى دىكە لە توركيا ناھىتىن (. . .)

كوردەكان ھىچ ئامانچىكى دىكەيان نىہ جگە لەوہى رىز لە فەرمانەكانى رۇم بەگرن تا ئەو رۇژى كە ئىتر كۆنفرانسى ئاشتى بىرارىنك لە بارەى مەسەلەكە ياندەوہ دەدات (. . .)

Bulletin Armenien, N.9, 1919, P.8, Paris

كۆرتە ھەوال

دەنگوباس لە دەوروىەرى شارەكانى كوردستانەوہ گەبىشتۆتە رۇنى توركيا: رۇنىيان ئاگادار كوردۆتەوہ كە كوردەكان ئىستا خەرىكن خىيان پەرچەك دەكەن و زۇر توند و تىژانە بە جىرش كەوتوون. ئەم ھەلسۆكەوتەي كوردەكان دەسلەلتارانى توركى خىشتۆتە مەترسىبەوہ.

Bulletin Armenien, N.14, 30 Janv. 1920, P.8, paris

کیشدهی نیوان نمرهمن و کورد

نمر نامدهی که ژرنال شهریف پاشا له رژژنامهی Le matin له رژژی A ی مارس دا پلاوی کردوتهوه، هدرهها شو وتارهی که له رژژنامهی Temps له رژژی ۱۰ ی مارس دا پلاوی کردوتهوه (۷)، هدرهوکیان به سههو چوونیکی له لایهن نووسهروه تیندایه که نیمه به نهرکی خزمانی ده زانین لیره دا نهشته رقه له منیکیان بکدین.

ژنه پال نووسیه تی که له دووای شهر رادوستان له گدل نیمپراتزیه تی عوسمانی و ولای کوردان به تهوادی بژته نیچیریک. هم ریکخه ره سیاسیه نمرهمنیه کان و هم هندنیک له هیزه هارویه مانه کان مرخی خویان لوی خوش کردوه....»

شم گازانده به هیچ بنه مایه کی راستی نه. شو وه فقه نمرهمنیه کی که له کونفراسی ناشتیدا به ناوی گدلی نمرهمنه ره به شداری کردبو، له یاداشتنامه کی خزیدا داوای هیچ زوی و زارنکی نهوتزی نه کردبو که سر به «کوردستان» بینه. (A)

نمرهمنیه کان هرگیز ریکه بان به خویان ندادوه که بلین «کوردستان تهنیا زاروایه کی جوگرافی تازه دروست کراوه ۱»، به لکو همیشه دانیان به ودا ناوه که نیشتمانیکی کورد به راستی له تهنیت نمرمینیا بوئی هدی. شو نیشتمان چندن سده به نته ویه کی له سر دهوی که ره کو نیمه نمرهمن له ره گزی نارین و نیمه ش همت ده کهین که شو نته ویه زیاتر له نیمه وه نزدیک له تورک، به لام هینده که به شیکی شو نیشتمانیه بان - خو هر به دهستی نمرهمنیه کانی چاخه کونه کانش ناوه دان کراوه تهوه - نه مرز به زوری به نیسلام کراوه به کورد کراوه.

شو نیشتمانیه کورده کان، هر له سرده می ننگزه نه فوتوه که به کوردستان و نمرمینیا دا تیه پ بو، به داخه وه نه یترانیوه پین به پین شارستانیه ت پروات، همیشه له سر داب و نمرته کبویه سرده تاییه کانی خزی ماوه تهوه. نمرمینیه کان، به درژایی سده ی نوزده هم، چندن هون و کوشیمان نواندوه بز پلاوگرده وهی خوننده واری و رونا کبیری له کوردهستان دا، هونلیان داوه که همتی نته وایه تی کورده کان به جوش بهینن و تامی کولتور و روشنیری له سر زمانیان شیرینتر بکن. به لام همرو شم کوشمانیه نیمه، به داخه وه، به فبر چوره، چونکه دام و ده زگای رژیمی تورک همیشه کوسپ و تده ره ی خستزته نیوانان و همیشه و مستویه تی کورده کان سه ریغ بهات و له ناو زه لکاوای کلژی روشنیری و نابوریدا بیانیه نیلته وه. تده ش به تاییه تی له ژیر فرمانروایه تی سولتان عهده ولعه مید دا، که چوره ژیر کلنشه ی کورده کانه وه و دژی نمرهمنیه کان به گری خستن (...).

(...) وه فدی نیمه له وه لامدانه وهی پانده نته ویه یی کورده کانیا Club National

Kurde له ئەستەمبۆل، (٩) رازی بوونی خزی پیشان داوه بۆ ئەزاکردنی رنکهوتننامە بەک لە گەل شەریف پاشا له پێتوا بەجی گەپاندنی داخوارییه رهواکانی گەلی کورد: بۆ ئەوی گەلی کورد پتوانیت به نازادییهوه له سەر خاکی نیشتمانە گەمی خزییدا خزی پینکەوه بنیت. ئەمە شتیکی سەرە که شەریف پاشا هاتوو ئەرمەنییهکانی تاوانبار کردوو بەوی که گوايه بوونی گەلی کورد و نیشتمانی کوردیان پینشیل کردوو (...)

(...) ئەگەر ئەنجوو مەنی کۆنفراس پریار بدات، وهک ئەوی ژەنەرالی شەریف پاشا بیری لێ دەکاتوه، که کوردستان داهش بکریته سەر دوو ژۆن و هەر ژۆنیگ له ژێر نیشتمانی هیزی هاویهسانیکدا بێت، لهو کاتەدا نابێ ئەم کاره به زبانی ئەرمەنییهکان بشکێتەوه (...).

(...) هاو نایین بوونی کورد و تورکهکان به هیچ شێوه بەک رهوایی ناداته ئەوی که شەریف پاشا ئۆتۆنۆمی کوردهکان له ژێر سەرپرشتی تورکیادا به باشتەر بزانی، چرکە ناشکرايه جزوه ئۆتۆنۆمییهکی لهم باهته له «تەله بەک» زیاتر هیچی تر نابێ. عەرهبەکان، ئەلبانییهکان، خەباتیان کرد بۆ سەرپهخۆیی سیاسیان، واته بۆ جیاپهروهی تهواری خزیان لهدهست نیشپرانزیهتی عوسمانی.

مەسەله‌ی نایین په‌یوه‌ندییه‌کی په‌کجار ژۆر که‌می به‌ سەرپه‌خۆیی

نەتەوه‌یی و نازادییه‌وه‌ هه‌یه

خه‌باتی گەلی ئەرمەن خه‌باتیکی نایینی نییه، بەلکەر تاقه‌ نامانجینکی ئەوه‌یه که نینه، نینه‌ی گەلی ئەرمەن، به‌ سەرپه‌خۆیی نەتەوه‌یی خۆمان بگه‌ین. له‌ سۆنگه‌ی هه‌مان شتدا، دووای ئەوی پیرۆزباییمان له‌ سەرپه‌خۆیی گه‌له‌ موسلمانه‌کانی وه‌کو ئەلبانیه‌کان و عەرهبه‌کان کرد، به‌ هه‌مان شێوه‌ و به‌ دلگه‌رمییه‌وه‌ به‌ تەنگ‌ بانگه‌وازی کورده‌کانیشه‌وه‌ چوین بۆ ئەوی هاوکاریان بکەین که ئەوانیش سەرپه‌خۆیی خزیان وه‌ده‌ست بێن (...)

نینه‌ واهه‌ست ده‌که‌ین که ئەم دوو وتاره‌ی شەریف پاشا، ته‌عبیر له‌ بیره‌وه‌ری ئەو نیشتمانپه‌روه‌ره‌ کورده‌انه‌ ناکات که له‌ ئەستەمبۆل «پانه‌ی نەتەوه‌یی کوردیان» له‌ پێتوا وه‌ده‌سته‌پێتانی سەرپه‌خۆیی کوردستان دامه‌زراندوو، هەر له‌بەر هه‌مان هۆش، ئەم نیشتمانپه‌روه‌ره‌ کورده‌انه‌ی «پانه‌ی نەتەوه‌یی کورد» رینگه‌یه‌کی داپه‌یان گرتۆته‌ به‌ر و هەر ته‌تیا ماوه‌یه‌کی که‌م له‌مه‌وپه‌ر ره‌فزی ئەوه‌یان کردبۆوه‌ که له‌ هه‌ڵپه‌اردنه‌کانی (نیشتمانی) په‌رله‌مانی تورکیادا په‌شداری بکەن (١١). نینه‌ هیوادارین که گەلی کورد له‌ رینگای خه‌باتی جیاپه‌روه‌ه‌-

نازادپه‌روازانه‌ی خزییدا هەر چه‌سور و په‌رده‌وام بێت. (١٢)

پەراۋىزە كانى ۋە رېڭىپ

۱) بەشىنك لەر تۇمار و پلاۋكراۋاند، ۋەكو (تىنگەپشتى راسىسى) (۱۹۱۸)، (پىشكەۋىتن) (۱۹۲۱-۱۹۲۰) ... ھىند، سەر بە دام و دەزگاي تىنگەيزەكان بونىتە، واتە ديارەدە و رووداۋەكانىيان لە گۆشەنىگاي ئايدېزۋىتە، و بە پىرى بەرژەۋەندى سىياسى خىزان ەلەسەنگاننەۋە. پلاۋكراۋە و رۇۋنامەكانى زىمانى ھالى شۇرۇشى شىنخەمەۋودېش، ۋەكو (امپەد استقلال)، (بانگى كوردستان)، نەپانترانېۋە لە سنوۋرى سىلئىمانى پىچنە دەروە و كوردستانى دەروەۋى سىلئىمانى بەخەنە ۋىر تىشكى لىنكۆلېنەۋە رۇۋنامەنۋوسىپانە.

۲) نەرمەنىيەكان بەكىنك لەر گەلە دراۋسىيەنى، كە سەبارت بە ھاۋۋىيانى و نىزىكەپەتتىيان لە نىمە، لە ەمرەبەكان زۇر زىاتەر باسى ۋىيان و مېژۋى نەتەۋەپى نىسەپان كوردەۋە، كەچى بە داخىرە، نەم كەئالى سەرىچاۋەبە تاكو نىستا خامۇش مارەتمەۋە و قەرامۇش كراۋە.

۳) لە تىكستەكەدا ۋەشى نەرمىنيا Armenic بەكار ھاتە، كە نەرمەنىستانى توركيە دەگىزىتە.

۴) نەستورىيەكان Nestoriens . مەبەسسى لە ناۋچەۋى سەلماست لەۋانەبە (شەلماش) پىت لە كوردستانى نىزانى نەمۇزا.

۵) لە ۋمارە(۲)ى تۇمارەكەدا ھىچ شىنك لە بارەى كورد پلاۋنەكراۋەتمەۋە. لە ۋمارە (۳) دا لە لاپەرە(۲)، ۋتارىنك باسى چارپىنكەرتى كورد و تەتمەرەكان دەكات لە كۇمارى نەرمىنيادا، كە بە سەرىپشتى دام و دەزگاي توركەكان نەلھام دراۋە. لە ۋمارە (۴) و (۵) پىشدا شىنكى نەۋتۇز لە بارەى كورد بەدى ناكرى.

۶) گەلى كورد لە سالى ۱۹۱۹ دا زىاتەر لە سىن كۆمىتەۋى ھەبەۋە، بە داخىرە لىزەدا پىشانى تەداۋە كە باس لە كام كۆمىتەۋى كوردى دەكات؟ بەلۇم لەگەل نەۋەش، لەۋانەبە نەم كۆمىتەۋە(جەمەبەتى تەعالى) پىت كە سەرزۇكەكى(جەمىل پاشازادەۋى نەكرەم بەگ/ Djemil Pachazade Ekrem bey) بۋە. چۈنكە، بە پىنى ھەمان سەرىچاۋە: ۋمارە (۱۹/۱۸)، ۳مارس-، ۳ئەفرىل، ۱۹۲۰، لاپەرە(۴)

۷) رۇۋنامەۋى Le Matin و Temps دوۋ رۇۋنامەۋى قەۋەنسىن كە لە سەرىتاي سالىنى بىستەكاندا بە زىمانى قەۋەنسى پلاۋدەكرانەۋە، ۋنەدرال شەرىف پاشاۋى كورد، بەرەدەۋام، لەم دوۋ رۇۋنامەبەدا ۋتارى لە پىنار بە نىزۋەۋەتەۋى كوردنى كىشەۋى كورد ھەروەھا لە بارەى مافە نەتەۋەبىيەكانى گەلى كورد و پىرۋىست بۋونى سەرىخىزى كوردستان پلاۋ كوردتەۋە

نەم ۋتارە جۇرۋاجۇزانەۋى ۋنەدرال شەرىف پاشا كە بەزىمانى قەۋەنسى لە بارەى سەرىخىزى كوردستان لە نىزان سالىنى ۱۹۱۹-۱۹۲۵ دا لە كۇتار و رۇۋنامە قەۋەنسىيەكاندا پلاۋ كراۋەتمەۋە، باپىخىكى تا پىلى گىزىگ و دانسەپان بۇ لىنكۆلېنەۋە مېژۋىسى و سىياسىيەكان لە بارەى (بىزۋىتەۋەۋى ناسىۋنالىستى كورد لە سەرىتاي نەم سەدەبەدا) ھەبە. نىمە نەم دوۋ ۋتارە تاۋىراۋە و چەند ۋتارىنكى دىكەشمان كوردۋنەتە كوردى و لە داھاتۋودا پىنشاۋ خىزىتەرانى دەدەپىن. شاينى باسە، كە نەم تۇمارە نەرمەنىيەۋى بەرەدەست، رەختە لە بىچۈۋىن و بىرۋا پىياسىيەكانى دوۋ لەم ۋتارانەۋى شەرف پاشا دەگىزى.

۸) نەم پەراۋىزەۋى خاۋرەۋە ھى سەرىچاۋەۋى نەسلىيە نەرمەنىيەكەبە، دەلى(ھەسۇمان دەۋانېن كە سەرزۇك ۋەقەۋى

گوردان، شەریف پاشا، ھەروەھا وەفدی نەرمەتیەکانیش. پێنگۆر، ھەریگە و یاداشتنامە بەکی خۆیان پێشکەش بە کۆنفرانسی ناشتی کردبوو لە پاریس. بڵاوبوونەوی ئەم یاداشتنامە بەی شەریف پاشا ھەراپەکی بێ ئەندازەیی خستە نەر وژنامە تورکییەکانە. ئەو وژنامە تورکییەکانە شەریف پاشا بە گەراپەکی ھێچ، لە قەلەم دەدەن و دەڵێن کە ئەو بە ھێچ شینو بەک نۆنەری نەتەوێی گورد تێ. ھەروەھا گواپە شەریف پاشا ئەو یاداشتنامە بەی لە سەر داخواری نەرمەتەکان پێشکەش کردوو، بۆ ئەوێی لە ھەمان کاتدا بێتە ھاتەر و داخواری بەکاتی نەرمەتیەکانیش دانیان پێدا بێت. وژنامە تورکییەکان دەڵێن کە گواپە نەتەوێی گورد، بە شینو بەکی ئۆفیسێال رابگەیاندروو کە ناگای لە تێمرا کردنی ئەو یاداشتنامە بە تێ و شەریف پاشا تەنیا لە پێنار بەرۆو نەتەبیەکانی خزی ئەم کارەیی کردوو، بۆ ئەوێی لە داھاتوودا بێتە سەرۆک دەوڵەتی گوردان].

بەروانە ھەمان بۆلەتی نەرمەتی، ژمارە (۲. / ۱۹ / ۱۸)، لاپەرە (۳)، رۆژی ۱۹۲۰ / ۴ / ۳.

۱۹۱۹-۱۹۲۰ دا لە نەستەمبۆل ھەبوو. لە گۆتایی ئەم دۆگیوومەتەدا، کەمێکی دیکەش پاسی ئەم پانە گوردیە کراو. بەروانە پەراوێزی (۱۱)، گامەپە و تاوەرۆک و نەندامەکانیان چۆن و کێ بوونە ۱۲

۱. لێرە بەولایە لە سین پەرەگرافی دێژۆدا رەختە لە بیروباوەرەکانی شەریف پاشا دەگرن کە لە وژنامەیی LC matin و Temps دا بڵاوی کردوونەتەرە لە پارەیی مەسەلەیی دیارکردنی ستووری جوگرافی- سیاسی بۆ ئەو دوو دەوڵەتی کە لە داھاتوودا بۆ گەلی نەرمەن و گورد دروست دەگرن، دەڵێ: ھێچ مەلەتدێک لە چێھاندا بەقەد مەلەتەندەکانی وان و بەتلیس نەرمەتی تێن ۱۱

۱۱) دەری نەکرارە سەرۆک و نەندامەکانی ئەم پانەپە کێ بوونە. بێنگومان دەستەیی نووسەرانی ئەم بۆلەتە نەرمەتیە ویستوویانە کە وا تیشانی رای گشتی نەرمەتی بەدەن کە گواپە ناگۆکی و ناتەپایی لە نێزان رای گشتی خەلکی گورد و شەریف پاشا دا ھەبوو. ھەروەھا گواپە رووناگیەرە گوردەکانی نەندامەکانی (پانەیی نەتەوێی گورد) دژی بیروباوەر و ھەلوێستەکانی شەریف پاشا بوونە لە پاریس.

۱۲) سەرچاوەیی تێکرای بەشدەکانی ئەم دۆگیوومەتە، ئەمەپە:

Bulletin Armenien, N.1 (Juill. 1919--- N.25 (Juillet 1920), Paris.

دواوەمین کۆلتۆنیای سەدەى بیستەم سەرەخۆزى خۆى بە دەستدەهینیت

چاپینکەوتن لە گەڵ رۆژنامەنوسى بە ناویانگى روس

دیستری زگنوسكى

تارام عەلى نامادەى کردووه

* دیستری قیئالزنجیچا تێوه که وهکو عەرەبناس ناسراون، چۆن له پڕینکنا کهوتنه بایه خدان به کێشەى کرد؟ ئەگەر به هەڵدا نەچۆم، بەگەم بایه تستان لەسەر پرسى کوردی دواى تراجیدى بای هەڵبەجە نووسراوه... ئایا ئەو تراجیدى بایه پالى پێردنان لەسەر کورد بنووسن، یاخود هۆى تر له تارادا هەیه؟

- دیستری زگنوسكى؛ بەشى زۆرى ژبانی رۆژنامەگەرم لەسەر ئەو بایه تانەم نووسیه که رینگەى پێوه خەریک بوونى دەدرا. له ساڵى ۱۹۶۵ هه وهک رۆژنامەنوس له (تاس) دەستم به کارکردووه. ئەو کاتە ئازانسى (تاس) ههوالنامەى رۆژانەو پلاکراوهى نەهێنى دەنگوباسى سیاسى دەردەکرد بێگومان ئەمۆش رینگەى خۆیندەوهى به هەموو کەس نەدەدرا. بۆ نمونە جارنیکیان به دزیه وه بەکێک لهو ههوالنامانەم دەخۆیندەوه. له پڕ لێپسراوى ئەو بەشەى که من کارم تیا دەکرد بەسەر داهاات، بەگەر له دەستى سەند و قیژاندی بەسەرمدا و هەپهشەى ئەوهى لێکردم که ئەگەر جارنیکى تر توخى بکەوم، ئەوا سزام دەدەن. دەرنگانیکیش بۆم دەرکەوت که تەنانەت ئەو دەنگوباسە نەهێنانهى دەست بۆیرنیکى کورتکراوهى چاپەمەتیه بیاپهکان بوون نەیانده توانى نەخشەى تەواوهتى روداوهکانى جیهان بختە روو، چونکه سانسۆرى ناوهخۆى ئازانسه که رینگەى نەدەدا ئەو وتارانە پلاویکریتمە که به زەقى دژمان نوسرايون تەتیا دواى ۱۰ سال رینگەى خۆیندەوهى ئەو وتارانەم پندرا. رۆژنامە، له پێش هەموو یانەوه (پراڤده)، سەرچاوهى سەرەكى ههوالمان بوو. تێمەش دەپه پەردوى هینى سیاسى رۆژنامەى (پراڤده) بکەین و به پێچهوانەى ئەوه وه نەنوسین. هەر بۆیه کاتێک دەلێن کى له ئابرووردن و ناو زپاندنى ولانەکهماندا گوناهاپاره. من پێم وایه که هەموو سۆفیەتییه که... جگه له کەسانیکى کەمى وهکو ساخەرۆف و لایهنگرهکانى... بەشى خۆى گوناهاى هەیه. منیش لەهه بەدەر تېم، چونکه پڕۆیاگەندەم بۆ ئەو رۆژمه کردووه. له سەردهمى (گلاسئۆست-سراشکاوى)دا، دەتوانریت دەستمان به راستى بگات و بواى نووسینى ئەو شتانهش که بیری لێدەکرێتەوه دەدریت. هەرچەندە زۆریهى زۆرى

چاپه مەنبه‌یه‌کان هەر له ژێر دەستی پارتی کۆمۆنیستدا ماپۆنەوه. پارتی کۆمۆنیست رینگه‌ی نووسینی هه‌مو راستیه‌کانی له‌سه‌ر کورد نەدەدا، چونکه نەیده‌ویست په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ رۆژنه‌کانی ئیراق، ئێران، تورکیا تینکبچینت. له‌ ده‌پراڤده‌ به‌شدا ته‌نیا کورته‌ هه‌موانیک له‌سه‌ر قهرکردنی به‌ کۆمه‌ڵی خه‌لکی بینگونه‌ی (هه‌له‌به‌جه) و ناوچه‌کانی تری ئیراق نوسراوه‌بوو. به‌مه‌ زۆر نیگه‌ران بووم، هەر بۆیه‌ به‌به‌تینکم له‌سه‌ر ئهو درنده‌یه‌ی رۆژی سه‌ده‌دام نووسی. هه‌رچه‌نده‌ ساتنۆز کورتی کرده‌په‌وه، به‌لام هەر باش بوو پلاؤ کرایه‌وه. دوا‌ی ئه‌مه‌ وتاریکی ترم له‌سه‌ر کێشه‌ی کورد نووسی، به‌لام کۆمیته‌ی ناوه‌ندی قه‌ده‌غه‌ی کرد وازم نه‌هیناو چووم بۆ لای ئه‌لکسه‌نده‌ر زوتۆف-لینبرسراوی په‌کینک له‌ به‌شه‌کانی کۆمیته‌ی ناوه‌ندی پارتی کۆمۆنیستی سوڤیتی-که‌ به‌ نازایه‌تی بیرکردنه‌وه‌ی ناسرا بوو. زوتۆف (که‌ ئیستا به‌لویزی سوڤیته‌ له‌ سووریا) دوا‌ی خۆیندنه‌وه‌ی وتاره‌که‌ نیگه‌رانی خۆی به‌رامبه‌ر بۆ پرنسیپی سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌مان ده‌په‌ری ووتی:

بۆ ئێمه‌ شه‌رمه‌، له‌ کاتینکا هه‌موو جیهان پشتیوانی له‌ کورده‌کان ده‌کات و هاویه‌شی خه‌میانه‌، که‌چی و خۆمان پێشان ده‌ده‌ین که‌ گوايه‌ هیچ روینه‌داوه‌. ئینجا ووتی: به‌ داخه‌وه‌ ناتوانم یارمه‌تیت به‌دم له‌ پلاؤکردنه‌وه‌یدا له‌ گۆڤاری (نۆڤه‌ ئه‌رمیا) (١) دا، چونکه‌ ئه‌م گۆڤاره‌ به‌ زۆر زمان له‌ ده‌روه‌ پلاؤ ده‌کریته‌وه‌، به‌لام چیم له‌ توانادا بێت بۆ پلاؤکردنه‌وه‌ی ده‌یکه‌م. دوا‌ی ئه‌وه‌ی ته‌له‌فونی بۆ گۆڤاری (نازیاتا ئافریکا سیفۆدنا، کرد له‌ویندا وتاره‌که‌م پلاؤ کرایه‌وه. سه‌یر ئه‌وه‌یه‌ هه‌مو ئه‌مانه‌ له‌سه‌ر ده‌می پرسترویکا و گلاسزۆستدا رویداوه‌.

* هینده‌ی من بزانم رۆژی ئیراقی له‌و وتارانه‌ت بێتاگا نه‌په‌وه‌ هەر بۆیه‌ ئیوه‌یان بۆ ئه‌وی بانگ کردبوو تا به‌ چاوی خۆتان ببینن که‌ کورد له‌ کورده‌ستانی ئیراقدا چهند «باش» ده‌ژین. نایا توانیتان مه‌به‌سته‌که‌یان به‌هیننه‌ دی؟ چونکه‌ تان بۆ ئیراق چۆن بوو؟

- له‌ به‌غدا زۆر به‌ گه‌رمی پێشوازیان کردم و له‌ باشترین ئوتیل (ئه‌له‌رشید) پینچ رۆژ به‌ی ئه‌وه‌ی هیچ به‌که‌م هه‌وانه‌میانه‌وه‌، جارچار دکتۆز عه‌باس ناوینک فه‌رمانبه‌ریکی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌یان ده‌هات بۆ لام و باسی سیاسه‌تی له‌گه‌ڵمانا ده‌کرد هەر بۆ ئه‌وه‌ی راو بۆچوونی بۆ ئاشکرا بێت. جارچاره‌ش به‌ شانۆ پالی سه‌ده‌دامدا ده‌هاتو باسی دانایی و ساده‌یی ئه‌وی بۆ ده‌کردم. پێش گه‌رانه‌وه‌م برده‌میان بۆ هه‌ولێر بۆ ئاماده‌بوون له‌ ئاهه‌نگی ١٦ ساڵه‌ی ئۆتۆنۆمی. خه‌لکینکی زۆر له‌ ناو گۆره‌پانی به‌رده‌م ده‌زگایه‌کی حکومه‌تیدا خه‌ر په‌ننه‌وه‌، به‌لام ئهو ناوه‌یان به‌ چه‌کدار ته‌نبوو، چونکه‌ سه‌دام حوسین ئاماده‌ بو خه‌لکه‌که‌شیان زۆر به‌ وردی ده‌پشکنی. بینگومان رۆژنامه‌نۆسه‌ بیانییه‌کانیش له‌مه‌ بێبه‌ش نه‌بوون. په‌که‌مه‌چاره‌ له‌ ژیاڤندا بیه‌نم به‌شداریکه‌رانی کۆپه‌نه‌وه‌ی ئاهه‌نگ به‌و شیوه‌یه‌ له‌ نوکی پێوه‌ تا ته‌پلی سه‌ر په‌شکرتن. نزیککی ٢٠ هه‌زار که‌سینک له‌و گۆره‌پانه‌که‌دا بوو، به‌لام به‌ ئاشکرا دیار بوو که‌ هەر کۆمه‌له‌ی له‌ لایه‌ن ده‌سته‌یه‌ک چه‌کداره‌وه‌

چاۋدىرى دەكرىت. لە بەردەم بىناكەشدا چەند كەسنىڭ لە شوتىنكى بەرزەۋە دروشى بە كىشى قاقىبەيان دەوت و بە شان و بەلى «سەزۈك» دا ھەلىيان دەدا و خەلكەكەش لە دواپانەۋە ئەيان وتەۋە. لە دوايشدا - پىرس - كۆنفراسىنكىان بۇ رۇۋنامە نووسەكان ساز كورد، كە تىپايدا جەعفەر بەرزىجى و بەھاددىن ئەھمەد و لىپىسراۋى پارتى بەعس لە ھەولپىز دەدوان. ھەوالى بۇردومانكردنى كىمباۋى ھەلەبجە و دەنگەبەسى ئازانسە رۇۋناۋايىبەكانىيان سەپارەت بە « ناۋچە مردوۋەكان» و ناۋچەى ئابلقەدراۋەكانى پىشمەرگە و وىرانكردنى بە كۆمەلى گوندە كوردىبەكان و راگاستنى خەلكەكەى بۇ ناۋچەى تر بە درۇ و دەلەسە و بوختان ھەلەبەستەن دادەنا و رۇۋنامە نووسەكانىيان بەدە تاۋانبار دەكرد كە گواپە تەنبا بە دواى لايەنى نىنگەتقى نىراقدا دەگەپن و پىزىياگاندى رۇۋناۋا زلدەكەنەۋە. لە ھەمى پىشمەرمانەتر ئەۋە بو كە جەعفەر بەرزىجى سەزۈكى كوردستان دەپوت: بۇمى ھەروەكو كوردىك، دواى خراۋ پىشمەبەر خۇشەۋىستىن كەس لەلام سەزۈك سەددام حوسىن و پارتى بەعسە. دواى ئەمە بە تەۋاۋەتى ناۋەزۈكى ئەۋ (ئۆتۈنۈمى) بە كوردى بەى نىراقم بۇ دەركەوت. تەنبا ئەۋە بەس بو كە ئەۋ شانۇگەرىبە بۇگەنەى ژىر ساپەى تەنگ و خىنپىتى خۇزۇش بىبىم، كە زۇردارىكى ۋا دېندەى لەزارۈكى خۇى خۇشتەر بویت. رۇۋنىكىش پىش گەرانەۋەم دەزىرى رۇشنىبىرى و راگەياندىن و چىڭگىرى دەزىرى دەروەم بىنى.

* دىمىرى قىتالزىچ: نىۋە ماۋەيدكى زۇر بە كىشەى قەلەستىنەۋە خەرىك بوون و شارەزاىبەكى باشتان تىپايدا ھەبە. نىستاش كىشەى كوردى. بە بۇچۇنى نىۋە چ جىاۋازىبەك و ھەروەھا چ شتىكى ھاۋىش لە نىۋان ئەم دوو كىشەبەدا ھەبە؟

- شتى ھاۋەشىيان بە بەرچارەۋەبە: ھەردو گەل لە دەۋلەت بىنەشەن و بە ھۇى چەندەن ھەلمەرجى مېۋىبەۋە ئازادىيان لىزەوتكراره. خەۋن و ئاۋاتىشيان- بە دەست ھىنانى سەبەخۇى نەتەۋەبە. پىندەچىنت شتى ھاۋەش بەمە كۆتايى بىت. دەمىنەتەۋە جىاۋازى نىۋانىان، كە زۇر گەۋرەن. لە بىرارى زمان و كولتورە- قەلەستىنەكان بەشىكن لە جىھان و كولتورى عەرەب. ژىانى نەتەۋەبىيان زۇر بە توندى بە سورىا و ئەردەن و لوپنانەۋە بەستراۋە. كوردەكان زۇرتەر تايەتەندى خۇيان ھەبە: كولتورى نەتەۋەبىيان ھەر زۇر بى ھاۋتايە و رەگى بۇ رابوردەۋەكى زۇر دوور دەگەرىتەۋە. ۋاتە كورد بەشىكى جىا نەكرارەى نەتەۋەبەكى تر نىبە- چ خۇيان چ نىشتامانىان لە مېۋودا ئاسراون و سنورى زوق و دىاركرارەى خۇيان ھەبە ھەرچەندە لە نىۋان نىۋان و نىۋان توركىا سورىا ئەرمىنبا و ئازەرىنجان لەكرارون. بەشىكىان لەبۇ كۆمارە سۇقىتەكەنى ئاسىياى ناۋەراست راگۆزىراون. بەلام قەلەستىن بە بەكگرتوۋى لە نىۋان نىسرائىل و ۋلاتە عەرەبىبەكاندا ماۋتەۋە. چارەسەرى كىشەى قەلەستىن بە تواناى پىنكەۋە ژىانى ئاسايش لە لايەن ھەردو گەلى نىسرائىل و قەلەستىنى (عەرەبى) پەۋە بەستراۋە. بەلام بۇ كورد ئەمە زۇر ئالۇزترە، چونكە

نیشتمان‌ه‌کدی‌بان له لایه‌ن چه‌ند ولاتی‌نگه‌وه داگیر کراوه که‌سی وایان تێدابه به بزچوونی هاوچه‌رخ و شارستانبانه‌ی پرسی نه‌ته‌وه‌یی، تووشی رق و کینه‌ی فه‌ل‌ستینی خونی‌زی‌ژانه ده‌بیت.

«له وتاریکی ته‌مدوا‌یه‌تاندا سه‌باره‌ت به کێشه‌ی فه‌ل‌ستین با‌سی بزچوونی په‌کێ‌نک له سه‌رکرده‌کانی رێ‌ک‌خرا‌وی رزگاری‌خوا‌زی فه‌ل‌ستینی له‌مه‌ر پرسی کوردی له تێراقدا ده‌که‌ن (۲).
 نه‌گه‌ر بێ‌ته‌ بێ‌رتان له په‌هاری ته‌مسالدا با‌سی به‌شداری‌بوونی چه‌که‌رانی فه‌ل‌ستینی له هێرشه‌ درێ‌دانه‌ی رژی‌سی تێراقدا بز کوردستانم بز کردن. به‌لام نه‌و کاته با‌وه‌رتان نه‌ده‌کرد و هه‌تا‌وه‌کو پرسیار‌تان له فه‌ل‌ستینه‌کان کردبو وایانم ئێ‌وه نه‌ندامی کۆمه‌له‌ی دو‌ستایه‌تی سو‌قێ‌تی - فه‌ل‌ستینی - ئایا دوا‌ی ده‌رکه‌وتنی به‌لگه‌نامه له‌سه‌ر فاکتی به‌شداری‌بوونیان، واتان له‌سه‌ر رێ‌ک‌خرا‌وی رزگاری‌خوا‌زی فه‌ل‌ستینی نه‌گه‌ژاوه‌؟

- راسته‌ من نه‌ندامی نه‌و کۆمه‌له‌یه‌م. به‌لام دو‌ستایه‌تی نه‌وه ناگه‌یه‌نیت که به‌ شانویالی په‌کترا ده‌لێ‌دین و به‌س، به‌لکو له کاتی پێ‌وستدا ره‌خنده‌ی ها‌وریانه‌ش له په‌کتیری بگه‌رن. بز من ناسان نه‌بوو پروا به‌و یاداشته‌نه‌ بکه‌م که سه‌رکرده‌ کورده‌کان سه‌باره‌ت به‌ به‌شداری‌کردنی فه‌ل‌ستینه‌کان له هێرشه‌ درێ‌دانه‌یه‌یه‌کانی تێراقدا بز پاسر عه‌ره‌فاتیان توستیوو. فه‌راوه‌شکردنی کێشه‌ی کوردی له لایه‌ن سه‌رکرده‌کانی رێ‌ک‌خرا‌وی رزگاری‌خوا‌زی فه‌ل‌ستینی‌م هه‌چ به‌ دل نییه‌. هه‌ندیکیان خۆ‌یانی لێ‌ده‌ته‌کێ‌ننه‌وه و ده‌لێ‌ن گوایه‌ هه‌چ کاتێ‌ک کورد ناتوانیت سه‌ره‌خۆ‌یی خۆ‌ی به‌ ده‌ست به‌ینیت، به‌شیکێ‌ تریان له‌گه‌ل ته‌وه‌دان که کورد له ژێر رکیفی نامرۆ‌فانه‌ی سه‌ددام حوسین دا بێ‌نیته‌وه. رێ‌ک‌خرا‌وی رزگاری‌خوا‌زی فه‌ل‌ستین به‌ پشتگیرکردنی داگیرکردن و دزی و جه‌رده‌یی و زو‌لم و زۆری سه‌دام له ها‌ولاتی‌انی کۆیت، که هه‌مو لایه‌ک زۆتر پارمه‌تی فه‌ل‌ستینه‌کانی‌یان داوه، ناوی خۆ‌ی زرانده‌وه. هه‌لو‌ئستی به‌رامبه‌ر کورد و ها‌وکارکردن له‌گه‌ل پکۆزانی گه‌لی کوردا و ده‌کات گومان نه‌خاته سه‌ر ره‌وایی هه‌لو‌ئستی ئه‌م رێ‌ک‌خرا‌وه، وه‌کو ته‌نیا راهه‌ری گه‌لی عه‌ره‌یی فه‌ل‌ستینی. تۆ به‌لێ‌ی گه‌لی فه‌ل‌ستینی هه‌لو‌ئستی به‌و شێ‌وه‌یه‌ی به‌رامبه‌ر گه‌لێ‌ک هه‌بیت، که خه‌بات بز سه‌ره‌خۆ‌یی خۆ‌ی ده‌کات؟

«ته‌ی باشه به‌رای ئێ‌وه ده‌توانیت، کێشه‌ی رۆژه‌لاتی نا‌وه‌راست به‌ بێ‌ چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌ی کورد چاره‌ بکێ‌یت؟ به‌ بزچوونی من پرسی کوردی زۆتر له‌ هه‌ی فه‌ل‌ستینی شایه‌نی با‌یه‌خپێ‌دانه، چونکه‌ گه‌لی کورد به‌راستی دو‌چاری مه‌ترسی قه‌رکردنی به‌ کۆمه‌ل هاتوه‌ و هه‌ره‌شه له‌ بونی ده‌کێ‌یت... خۆ له‌وانه‌شه‌ من وا ده‌لێ‌م چونکه‌ خۆ‌م کوردم... ته‌ی ئێ‌وه چۆ‌ن ته‌ماشای ته‌مه‌ ده‌که‌ن؟

- چاریکیان کوردی‌کی ناسی‌اوم ده‌بووت: «نه‌گه‌ر ئێ‌مه‌ دو‌رژمی وه‌کو ئیسرایه‌لمان هه‌بوا‌یه‌ زۆر ده‌مێ‌ک بو له‌ وولاتی سه‌ره‌خۆ‌دا ده‌ژیان و ده‌بۆ‌ین په‌ ها‌وسێ‌ی باش» له‌وانه‌یه‌ په‌ راستیش وا

پښت، خوتان چاکتري ده زانن. په لأم سهارهت به کښه ی فله ستین دمه ویت نه وه بلنم که عمره پښکی زور توشی فدناتیزمی رق و کینه به رامیهر نیسرائیل بووه و هر له پښکوهه نه وه ی کزن به ی نوی ده گه پښت. دروشمی له ناوردنی ته اووتی نیسرائیل تا نیستا هر له سر زاړه. نه مه به یز چونی ناشارستانیه به رامیهر بونی نه ته و په که و بهرقه رارپونی ناشتی و ناسایش له نارچه که دا. نه وه ی که نیسرائیل له همدو کات و شونښکبا گوناویه- له یز زوری به عروب به لگه نه ویسته. زور جار له چاپه مه نیدا هوالی وا ده بیستین له پاتی نه وه ی نیسرائیله داگیر که ره کان ژه هریان کرده ته . ۵ پیری ناوی گوندد عه ره به کانه وه . ۲۰۰ قوتایان دهرمان خوارد کردوه و هر له خورا ده سترپویان له مندانان کردوه و.. هتد له دوایشدا دهرده گه وی که همدوی دروی روته. دمه وی بلنم که دوزی رها هیچ پنیوستی به درو و هه لیه ستی نه. من چومه ته نیسرائیل و خاکی داگیر کراویش. پښگومان ناتوانیت ژبانی کرده کانی نیراق به هیچ شینه به که له گدل هی نه واندا به راووه به کړیت. کرده کان بی سنور له وان خراپتر ده ژین. به پنچه وانده ی فله ستینه کانه وه هیچ یاسایه کی دادگایی دا کوزکی له کورد ناکات و قهر کورنی فیزیکی شیان له میزه بی سزا ماوه ته وه و بزه به شینک له سیاسه تی ناوخزی نیراق. خز ونه به یت تورکیاش له مان باشر رهفتار له گدل کوردا پکات. به لأم چیه نیستا ناچاره ورده ده ستکار به که له سیاسه تی ناوخزدا به رامیهر به کوره پکات نه گینا له کوزی ولاته نه وروپه مرؤفدوسته کاندایه جینگه ی نایبته وه. من پښ وایه چاره سر کرده ی کښه ی فله ستین به راده کی زور له سر خزیان وه ستاوه. به لأم کښه ی کورد له مه نالوزتره. به لأم له بیرمان نه چیت که کورد به لانی که موهه پښ هینده ی فله ستینه کانی، هر بویه ده توانن صرحی خزیان به پښتن. به لانی، له داهاتوه کی زور نریکنا پرسی کوردی له همدو کښه کانی روزه لانی ناوه راست و ، له وانده به ناستی جیهانیشدا، له پښتر ده پښت. کور دیک نیراقی ده ویوت که گواپه له کوردستان دروشمی توتونومی له چورچیره ی نیراقنا پره ویکمی زوری هیده. نیستا سهدام حوسین هاتو هاواری رفورمی دیموکراتی ده کات. نه مه یه که مجاریش نه. بهش به خوم باور به وه ناکم. ههروه ها باوریش به وه ناکم که کورد همدی پکات له سایه ی دیموکراسیه کنا بزی که که سینک پیاده ی پکات ده ستی به خزیانی کورد سوور پښت، پنی وایه چاکتره به رفورنندوم (پرسکردن) چاره سر به کړیت. نه گهر میلله توتونومی ده ویت. نه وه کاری خزیه تی. خز نه گهر سر به خزیش ده خوازی نه وا ده بی نه م خواسته به هینترته دی. سر به خزیی ناوا به هزی فدناتیزمی نه ته وه په رستانه ی نه و ولانانه ی کوردستانیان داگیر کرده به رننگه یه کی سهفتدا ده روات. تاقیکرده وه ی تازه رایجانی سؤفتنی پیشانمان ده دات که نه م کزماره به ناسانی ده سپرداری نه و به شه داگیر کراوی خاکی کورد نایبیت. همدان شتیش له لایمن نه رمیتاوه هیده. نه هر هه لوست به رامیهر که سایه تی نه ته وه بزه پنوانه ی شارستانیه تی

ولانتان، ولانتیک که شوقینیزم تیایدا بۇزاوره بیت و ماقی نەتەوہ کانی تر پینشیل بکات ناتوانریت بە خاوەن شارستانی داہنریت. بەلام ئەمرۆ جیہان بەرەو مرۆفدوستی مل دەنیت. من زۆر دلنیام کہ کاتیک دینت ھەمو ئەو ولانتانەوی کوردستانی بەشکردوہ لە سەرەتادا ناچارین ئۆتۆنۆمی بە گەلی کورد بەدەن و لە دواییدا ھەمو پینکەوہ بریاری دامەزواندن کوردستانی سەرەخیز بەدەن. ئەگینا زینگە بۇ ناو کۆمەڵی ولانتانی خاوەن شارستانی لە بەر دەمیاندا دادەخریت. ئەم پرۆسە بە خەریکە دەست پیندەکات. دوایەمین کۆلۆنیای سەدەوی بیستەم سەرەخیزی خزی بەدەست دەھننیت.

*کورد لە میژوہ دراوسێیەکی باشی ئیمپراتۆری روسی و یەکییتی سۆفیدەتە و ھەر کاتیک لێی قەوما بیت پەنای بردۆتە بەریان. جگە لەوہی پتر لە ۲۰. ھزار کورد ھاوڵاتی سۆفیدەت. بەلام ئەوہی جزی داخە تا ئیستا زۆر جار کورد لەو پشیمانیا بە ئۆسید بروہ... تۆ بلیی ھەتا سەر ھەر وابیت...

- من بەشی زۆری ولانمی پرسباری یەکەم لەسەر بی پرنسیپی سیاسەتی دەردوہمان بوہ، ھەرچەندە ھەمو کاتیک دەوترا گوایە لەسەر بناغەدی پرنسیپی تیز نەتەویبە تەنیا ئەوہ بەسە لە بیرمان بیت کہ دیکتاتۆری کەمبۆچیا- یۆل پۆت، ھاوینی نزیک و دامەزرینەری سۆسیالیزم بوہ، بەلام لە ماوہی ھەفتە بەگدا بو بە بکوژی خوینریژ و قەرکەری سێ یەکی دانیشتوانی ولانکە. ئەویش تەنیا لەبەر ئەوہی لە پرنیکا بۆ بە دۆستی چین. ئیندە لە ترسی رەنجاندنی دلی رۆنمە کۆتەپەرستەکان گەلی کوردمان فرۆشت. سەبارەت بە گەلی روسی ھیچ فاکتیکم لەسەر رق و کینەدی روس و پەيوەندی خرابی بەرامبەر گەلی کورد نەبیستوہ. ئیستا روسیا بەراپەری سەرەک کۆماری ھەلبۆاردەوی گەل(یلتسن) دەبیتە نمونە پەيوەندی شارستانیانە بەرامبەر کەماپەتیبە نەتەویبەکان. ھەمو ئەو گەلاتەدی لە چوارچێوہی روسیادا دەژین، ئەگەر سەرەخیزیان خواستبیت، ئەوا بی چەند و چون وەرمانگرتوہ و ھیچ دۆژمانیەتیەکیش لە ئەنجامی ئەوہا دوست نەبوہ.

ئەیلوول ۱۹۹۱ مۆسکۆ

پەراویزەکان:

۱ سەر ئەوہی زگەرسکی خزی لەم گۆنارەدا کاردەکات.

۲ رابوون- ژمارە دوو

له دیدارنکی

حوسین عارف دا

ناماده کردنی: گوزان مهربوانی

له میژوی هاوچهرخی ندهه بی کوردیدا، «حوسین عارف» وه فیشه کی برنه وی دهستی کورده کۆچهریک ده چیت، گهر ریم بدن و بشوانین باسی کۆچهری بکه بین ده رۆژگاری نه ورؤماندا. بهورن.

* کن ههید «چای شیرین» ی نه خویند بینه وه و نه تدریق بینه وه.

- له ههفتاکاندا ژهنه ره یشونی- جیلی من، تازه نه وده مدهی ده رازدی ته مهنی مندالیمان ده شکاند و که وتبووینه باله فره. نه و جا له کۆینده وی گیرمان به خواردا، میوانی که بی مال بوونایه، ده موده ست سدرنجی کاپان و خافی مالمان ده دا، بهوانین چ له شه کر و نقلی مال ده کا. چهند دتک نقل، چهند که وچک شه کر ده چای میوانان ده نی! که «ره وانگه ش» دروست بهور، «نیمه له بهردهرکی هزی» که له میزدان دا، دهسته و خه خه و هه ستا بهورین.

ده کرا جار جار گریان بز رادیرین، وه لی نده بهور ده کنیان رۆچینا هه نه وان بهورن نه و ده مدهی گوتیان: «نهمه هه بیت و نه بیت ده ستیکی» (حوسین عارف) ی تیندایه!، نیمه ش گری چه پله مان بز له قاندا نیستاش له یادمه له چ لاپه ره یه کی «هاوکاری» جارندا، به چ وینه و تابلۆیک و، ده ستخه تی «زاده» ی خو شووس و کهنگی و «رایسز له خو نیم دا» په خشکرایه وه. نیمه بز خومان چستی تینه ده ده گه یشتین، دانیشوانی «هزی» ش گوتیان: «چارکه، حوسین عارف بز خزی شیت بهور». هه ندیک دیان بیژایان که گویه نه و «نه خوزه»! نیمه ی مندالکار و بی نه زمون زنده تر نم «نه خوزیه مان» وه بهر دلان گرت. به شینی حوسین! هیچ که بیمان نه ده هات.....

* کن ههید له شهوانی بی نه ستیره و خه مناکمی کوردستاندا، له ته که داپیره ی «چالی» جهرگی پیره ژن دا نه گریابیت؟ کام له نیمه «رکشه ستوره» تر نه بهور به خویند نه وه ی «رووی کرده وه شاخ» و، ده ست بهرداری گشت فده لسه فده و پرینسیپیکی- مده ده ی- خزی نه بهوریتا و، سوندی نه خواردی که نه ویش نه گهر له جینگه ی قاره مانی چیرۆکه که بهرایه هه نه وه دی

نوه شدا به دواييدا هەر رنگاي ناساييم بۆ گه شه کردن و پيشکهوتن که وت بهر و پيدا جرونه و په ده کي خيزاي بهر هه مه کانم له (چاي شيرين) وه تا (نه ندينشه مرؤنک) به رووني نم راستيه دهرده خا.

يا نه گهر وه کي تری بلين: من په کينکم له و نووسه راندي که عدم بهر ده و ام بووم له سر بهر هه مهينان و هم له بهر وه پيشه و چونيش نه که وتووم. ئينجا نه گهر بووتري: ناي نهي نييه که له چيدا په؟! نموا ده ليم: بۆ بهر ده و امييه که له سر بهر هه مهينان، تينکه له بووني تاره زوه که په له گه ل خونمدا، يا باوه کي تری بلين: به ديهيناني راسته قريته ي خودي خومي له ژياندا تيدا ده بينم و ام له مينشک چه سپيوه که له م رنگه پوهه (رنگه ي نه ده ب)، بووني خوم... بووني خيز خويي و چاکه کاري و شدرافه قندي و خزده تگوزاري خوم له ناست که ساني تر له ژياندا ده سه ليم که نمه له و تا و تهش بهر نيه که دواي مردنم (خاسم بين بووتري و خراوم بين نووتري). واته ژيانکي تر... چاکتر و ايه بلين: مانينک زيندو وييه که... نهمريه که بۆ خوم دا بين بگم. نه گهر گه لگام شه که ي دزين، خه يال پلاوه که ي خوي بۆ به دي نه هينراي که به جهسته بۆ هه تا هه تا بيني، خوم نم خه يال پلاوه ي خوم بۆ به دي ده هينري که به ناو، که به جي په هجه بينم.

ئينجا بۆ هه رده م بهر وه پيشه و هه چونه که ش، نموا سي هزي سه ره کي له لام به نه هچاميان گه ياندوو. په که ميان نه وه که ي پيشه و... تاره زوه تينکه له به خونه که. دووه ميان تاقيرک دته وه پرچه که ي ژيانه. سنيه ميان راهاته بهر ده و امه که په که به دريژاي نمر ساله هابه، هه زاره ها لاپهري سپيم ره ش کردونه توه تا نه و بهر ده مانه يان لينک هاتوون. من به شانازييه وه ده ليم: له وه ده جي ته نيا نووسه ري کوره، يا په کينک بم له چه ندانينکي زور که م که له و سالاتي پيشه و ده (له دواي ۱۹۷۵ هه)، وه ک نووسه رينکي خاوه ن پيشه شه واندم بۆ نووسين ته رخان کردوه. واته به تايه تي بۆ داده نيشم و قه ليمي ليند گرم به ده ستوه و ده بي و هه ر ده بي بتووسم. هه ر له بهر نه وه شه که نم سالاته، به پينزين سالاتي بهر هه مهينانم بووه.

رايوون: ده کز تاي شهسته کان و، سه ره تاي هه فتاگاندا، هونەر و نه ده بي کوردي، بوژاننده و په کي گهرمي به خزیده دي، دروانگه هه هه له و سالاتي دا سه ري هه لدا. داخه هيزاتان نيه و راستي هه فتاگان تا ئينستا چون ده بين؟

هوسين: ئيمه له وه ختي خزیدا که بزوتنه وه ي (روانگه) مان ده ستپينکرد، و تان باري ته ده بيمان و ده بينين که تروشي سستی و هه نگیيه که بووه و ئيمه بهر دينک ده هاوينه ناو گوومه مه نکه که په وه، به و نياز ه ي پيشله قينين و بهيرزينين. راما نکرد و وه هاش که وتوه و نه هچامه که ش ناشکرا به که ده ک بزوتنه و په کي ته خسه بۆ کيشراو، تا ناوه راستي هه فتاگاني خاياند.

به لام بۆ له وه دوا و تا ئينستا، من وايداده نيم که هه ر چينه و په ک به دواي په کلا خراوته سه ر

نهو پناغدهی روانگه بانگی بز هه‌لدا و داچه‌زاند. گومانیشی تیندا نیبه که چینه‌کان گه‌لی ره‌نگاوره‌نگ و همه‌جزر و کۆکتر و تۆکمه‌ترین وه‌ک له پناغده، ههر ده‌شپو و وه‌هایی. به واتابه‌کی تر، نه‌وی له ناوه‌راستی هه‌فتا‌کانه‌وه بهره‌مه‌ینراوه و هاتۆته‌دی، به زیاده‌وه هیوا و ناواته‌کانی (روانگه) ی رده‌ست هیناوه که چینگای گه‌لی خۆشحالی و شانازییه.

نیستا نه‌ده‌ب و هونه‌ری کوردی له راده‌یه‌کی نه‌وتۆی گه‌شه‌سه‌ندن و پینشکه‌وتنه‌ای (چ له روی چه‌نده‌کی و چ به باری چه‌نده‌کیدا) که نیسه له رۆژگاری (روانگه) دا خه‌ومان پینوه ده‌بینی.

راهوون: وه‌کی ده‌زانین، لهم چند سالانه‌ی داویندا، روتکر دۆته رۆمان نووسین. «شار» و «نه‌ندیشه» گه‌واهی قسه‌مانن، داخۆ ناستی رۆمانی کوردی چۆن ده‌بینن؟ تۆ بلینی نه‌و قه‌وله دیرینه راست بێت که ده‌لین: شاعیر که چه‌روه ته‌مه‌نه‌وه، ده‌بیشه رۆمانتوس؟

هوسین: تۆ وه‌ره بپرسه: له بواری نه‌ده‌یی نووسراوماندا، یه‌که‌ه‌جار شیه‌ر سه‌ربه‌لدا. دوا‌ی ماوه‌یه‌کی زۆر نینجا په‌خشان و چه‌یرۆکی کورت و دوا‌ی ماوه‌یه‌کی تر نینجا نۆقل و رۆمان... بزچی؟! چه‌نده هۆیه‌کی خۆیی و ده‌ره‌کی (زاتی و مه‌وزووعی) هه‌ن که لیره‌دا ماوه‌ی ده‌رختیان به دوور دۆژی نیبه. به‌لام ده‌توانین بلین نمونه‌ی خۆیه‌کان سه‌ختی و گرانی نووسینی رۆمانه له‌چاو باهه‌ته‌کانی تر. نمونه‌ی ده‌ره‌کیه‌کانیش، راده‌ی پینشکه‌وتنی کۆمه‌لگایه له روی شارستانیه‌وه.

من به‌ش به‌ حالی خۆم، دوا‌ی نه‌زموونینکی دوور دۆژی له بواری چه‌یرۆک نووسیندا، نه‌وسا توانیم زه‌فه‌ر به رۆمانتوسین به‌رم. له کاتینکا ههر له رۆژانینکی زووه‌وی ده‌ستدانه نووسینم، به ناواتیه‌وه بووم و هه‌ولم تیندا ده‌دا.

سه‌باره‌تیش به ناستی رۆمانی کوردی له نیستادا، ده‌پرسم: رۆمانه‌کان تا نه‌مه‌ز به ژماره‌ چه‌ندن تا بتوانین بیروای به فراوانی وه‌ک هونه‌رنک له باره‌یه‌وه ده‌به‌ریت؟! هیشتا له ژماره‌ی هه‌ردوو ده‌ست و ره‌نگه‌ که‌می زیاتر تپه‌ر ناکه‌ن!

له‌گه‌ل ته‌مه‌شدا نه‌وی دلخۆش ده‌کا، ژماره‌ی رۆمانه‌کانی پینچ شه‌ش سالی پینشوکه به چاپ گه‌یه‌تران و چاوی خۆنه‌رانیان پینگه‌ش بوونه‌وه، زۆر له‌و ژماره‌یه‌ زیاترن که به درێزایی سالانی پینشووتر هینراوته به‌ره‌م. ته‌مه‌ش مانای زیاتر پینگه‌بیشتی هه‌ردوو مه‌رجه‌که‌ی نووسینی رۆمان ده‌به‌خشی.

راهوون: ده‌باره‌ی ته‌کنیک.

ته‌کنیکی هونه‌ری «شار» تان، ته‌کنیکینکه که به قه‌ولی سویدیان: «ئه‌م دیو نه‌و دیو دیاره» genomskinlig، شه‌فاف- ره‌پوره‌وان، گنپانه‌وه- سه‌رد- زمانی حالیه‌تی. به‌لام «گه‌له‌گورگ» زیده‌تر نه‌سالت و کولتور و هونه‌ری نا‌روپایی گرتۆته خۆ. بیری دنیای فیلم و- بز نمونه

هیشکوک و- نووسره ریا لیزمه نوییبه کائمان ده خاتره. چون فلهسه فهی: «تاک» Individ، «هاونیشتمانییبهک» یاخی ده بی و، چون صل داده نوینتی یان ناپنه وینتی- جاگ لژندن ، هیمنگوای. ده «نهندیشه» دا همدیسان ته کنیکینی دی. مسده لای ته کنیک لای کاک حوسین چونه؟

داخو رووده دا لای ئیوه که ته کنیکینی، Struktur ی بلژونه وه و، دوا بی گیان بکن وه بهر کراس و پانتولنه دوراوه که بیدا- گه له گورگ؟ من وای بز ده چم که ته کنیک، لای کاک حوسین، مسده لای هوشیاری و ناهوشیاریه؟؟ له دوا بی شدا تمم جینگه گورگی و باز دانه له ته کنیکدا بز و له بهرچی؟

حوسین: بامن له تو بیرسم: نایا تو وات له من ده وی که پینچ یا ده رومان بنوسم وه هر هه موویان به ده ک جزوه ته کنیک بنوسم؟؟ بزچی؟؟ بز ده ست و پینم ده به ستیتنه... یا با بلین بز له سنووی به ک جزو ته کنیکدا کورت و پینو ندیم ده که بیت؟؟ نایا چاکتر وای نییه جزو او جزو ته کنیک به کار بینم؟؟

به ئی راسته که (شار) به ته کنیکینی (تمم دیوونه و دیو دیار) نووسراوه. به لام یا پینت بلینم (که هیچ نه بی به رای خوم) رومانی (شار) هه رده بهو بهو جزوه ته کنیکه بنوسرایه و با به ته ته کنیکینی تری به خو نه ده گرت.

ئینجا سه ره له نوی من لیت ده پرسم و خوشت ناماژه ت بز کره وه: نایا ته کنیکینی (گه له گورگ) وه ک (شاره)؟ یا (نهندیشی سرؤفینک) وه ک (شار و گه له گورگ) ه؟. یا چیرۆکه کورت دکان هه موو به ده ک شینوه ته کنیک نووسراون؟؟ هه رگیز نه... نه وهی به دوا بی شینوه جزوه جزوه گانی ته کنیکدا بگه بی له به ره هه مدکانی حوسین عارفدا (چ چیرۆکی کورت و چ رومان)، گه لینی هه مه رهنگه یان تیندا ده بی. واتینده گم که هیچ ره خه گر و لیکولمه وه به کی به ئینسافیش، نکوولی له وه ناکا که من ئه رکی سه رشانی خوم له براری داهینانی ته کنیکینی نویندا بز چیرۆک و رومانی کوردی جینه جینگر ده وه.

وایوون: ره خه دی کوردی، شان به شانی چیرۆک و چیرۆکنووسه دکان ده روا؟ حوسین: نه... که ده شلینم نه... هه به ستیم نه وه نییه بلینم ره خه و ره خه گرمان هه ره نه به وه و نییه. هه رگیز نه... به لام ده لینم نه میش هه مان ده ستوور ده یگرته وه... ده ستووری هه لکه وتنی هه لومهرچی خوی، واته هه لکه وتنی هه لومهرچی پینگه یشتن و گه شه سه ندنی نه وه به ره هه می ره خه و لیکولینه وه که ی ناراسته ده کری. من ته گه ر رومان و رومانی سه رکه وتووم نه بی، ره خه گر ره خه له چی بگری؟. واته به پینی ده ستووره که، ناسایی گه شه سه ندنی تمم ده که وینته پاش گه شه سه ندنی نه وه.

راپوړن: پرژوی پاشه روژتان؟

حوسین: ښه، ښه، نو دوی نه منوسو، په ناوایه وروم بېنوسم. ښه شې به ناوایه وروم بېنوسم، زور لاهه له پېشتر و بهر لاهه تره که نو سوسومه. به لاهم تر بلنیت مرگ ښو مردایه تیبه له گه لدا بکا و هیندهم ماوه پدا، ناوات به دی بېنم؟. خړ مرگیش وای لېناتوه که کهس نازانی له ژر رگینی چی و کیندا په ۱۱.

راپوړن: «گه له گورگ» کراوه به فیلم، یان راست تر نامه ی دهرچونی- تخرج- کاک «مهده ی نو میند گهرمیانی» په. له په کینک له ښه کادیمیایی هونره جوانه کانی سزایه تی له مهده ییش، هیچ ده زانی له و باره په و؟

حوسین: هه والی ده ست په کارکردنم له فیلمه که دا هر زور له روژنامه په کی خوزمانه دا خوزنده وه. دوا یی به ده می ته و او کردنی و نیشاندانیم له نه وروپا پینگه یشت. به لاهم دوا هه والی که پینم گه یشت له براده رنکی دیرنمه وه بو که فیلمه که ی دیوه و وتی: (په داخوه که هر به تاو و به هندی کاره سات چیرزه که ی تویه، ده نا زور له ویان دورخستو ته وه و ده سکار په کی زوری نه و تو یان کردوه که له ما کی مه به سته که ی تو یان داپروه).

په هر حال ده ی خوم بېینم و نه وسه قسه ی تیدا بکه م.

راپوړن: داخو ده کرفت به روژتان، به پینی توانا، پیناسیکی دهره وه و ناوه و ی ماموستا «حوسین عارف» مان به دیتی؟

حوسین: له دهره وه و ناوه وروم دهرسیت؟... ښه هروا..... ښه گهر به پینی ناوه وروم بو وایه، له دیر زه مانه وه دهره یو یا ښه تا ښه گزی زه مینه و هروچی له سهر پشبتی، ښکی به ده ورو و سرله نوی به پینی خواستی خوم... خواستی ته دیبانه ی خوم دروستی بکه موه. یا ښه تا هر زور خوم توونا دهر کرد و چی تر یوارم نه ده دا چاوم به دیری دهره وروم له ه لېنم و بېینم و داخ و خدفت به خوم و چه خار بکیشم (گه له گورگ).

به لاهم به پینی دهره وروم، ښه تا هینستا ده ژیم و روژان و مانگان و سالان به دوا ی خومدا راده کیشم. شام داوه ته بهر و ملم پینه ناوه و وه کو تو و ښه و ښه، رنگا که دهرم و هه نگاهی پیندا هه لېنم (شار).

خو پینکیش ده که وی، ښه میان و ښه ویان له لا ښکه لاهه دهن. ناوه وروم به ق ده دا توه بو دهره وه و به له سه ده ی. دهره وروم هوار ده پاته بهر ناوه وروم و تیندا کر ده ی و کر ده که وی. په ک جینگه گزوی په په کتری ده که من و سهر... دل و دهره ورو... هه ست و نه ست... ښه شکچه و نازار ښکه له په په کتر دهن و لیبان ده شوی و لیبان جه نجال ده ی و نازان کامیان کامیانه؟ کینیان کینیانه؟ دواجار حاله ښکی ناشوناس و نادیار و ناده سگیر پیدا ده ی که چ ناوه وه و چ دهره وه

له ناستیدا سهراسیمه دهبن و تهنیا رنکهورتنیک دهپیشه ناوژی گدر (نهندنشدهی مرۆڤنیک).
 دهپینیت کاکێ برا..... دهپینیت ناوهوه و دهروهوی من له چ به پدکنادان و له چ عمزاینکی
 دۆزهخ ئاسادان؟! ناوهوه و آی دهوی و دهروهوه ئهوه حالبتی و تا ئهم ساتهش دهروهوه ناوهوه
 ئابلزوه و حول دهدا و ئینجا وهه لینی دهوچو!!
 رابوون: سوپاستان دهکهم.

ئینستاش ههر هینده ماوه پلنیم:-

بریار بوو لهتدک ماموستا حوسین عارف دا چهند دیدارنکی دیشمان بیت. لهوانه ههندی
 بهردهمی نونی خزی پیشککش به کوردانی دووره کوردستانمان بکات، نۆڤیلنکی لهبهردهم
 کامیجری سینهماییدا بهخوئینتهوه، دواجاریش ههندی ونه بگرین.
 ههلهوههرجی کوردستان نالهباره. ده نان و ساتدایه. رووداوهکان به خیرایی دهگۆرین. یان به
 قهولی باب و باپیرانمان دهکهم خاوهنی خزی نییه کهسیش بهتدهمای سهپینی نییه! دواجار له
 کۆنگرهی پدکیشی نووسهرانی کوردادا، ۱۵-۱۶ ئۆکتۆبەر، له شهقلاره، پدیجان بوو پدکدی
 بیینین. گفتوگۆمان درێژه پین بدهین. وهلی داخی داخان، ههر له دووهم رۆژی کۆنگره دا
 نووسهرنیک دلی ماموستای دهخۆرا رههچاند و حوسین دیار نهما. پدکاره ناشیاوهیشی، لهتدک
 ریزمدا بز نووسهرهکه رسدکهی منیشی کردهوه به خوری و، به سهدان کوردی پدروازهی له
 ناکیسل، له بیروپرو، ههز و ئارهزوو، خواست و ناخواستی، تیو پیر و فیکری ماموستا حوسین
 عارف کرد. چ جینی داخه و، داخ بوو.

گۆزان مهروانی

شهقلاره- ئۆکتۆبهری ۱۹۹۱

* گهلهک له ئارهلی و دلسوزان دهپانهرسی: بزچی کارمهند و، دهههینهری فیلم، کاک ئومید، فیلمهکهی نهئاردۆته
 کوردستان، تا ده هپی تلهفزیونی کوردستانهوه. یان له سینهما و هژلی و مهلهتدی رۆشنبیرییه ئازادهکاندا، نیشان
 پهرین. جینی داخه که ههلینکی ئارها به لهرۆ پچیت.

چه پله ریزان!

مارف عومەر گۆل

له ههرده گه‌ی ئه‌وه‌ر ئاوايیه ویزانه‌که‌وه ته‌پوتۆزێک دياربوو
هیزش، هیزش نه‌بووا پان و به‌رین
دیسانه‌وه ئۆردووه شوومه‌که‌ی ته‌تار بوو.
هه‌ر له چارتروکانی‌کدا،
ده‌غل و دانی که‌وتووی بی که‌س، بووه چه‌ره دووکه‌ئێک
به تاوه‌ندی ئاسمانه‌وه

هه‌ر له چاو تروکانی‌کدا،
به هه‌زاران ناله و هاوار بلند بژوه له قوولایی زیندانه‌وه.
پۆله پینشمه‌رگه‌یه‌کی خه‌مناک
پۆله پینشمه‌رگه‌یه‌کی دل‌پرووزاو
له ده‌رگای ماله به‌رده‌ینه‌که‌ی خۆبانه‌وه، گزی قولاغ بوون
ئه‌وه کاری کرده نه‌بووا ئه‌وان مه‌فره‌زه‌یه‌ک و
هیزش، هیزش نه‌بوو ئۆرده‌وویه‌کی پان و به‌رین، بی ئامان بووا
ئیتتر ئه‌و چه‌ند دله پر له په‌ژاره‌یه چرنووکیان لی رووا
پرچی وێژدانیان ده‌رنی!
پرچی وێژدان، چاوی گریان
ولانیکی سه‌رجه‌م ویزان..
با بروخی ئه‌نجومه‌نی ناشتی جیهان...

چه پله ریزان!

ئەو برىنەي لە كوردستان لە دلم بۆوه
نە كچى شەنگ،

نە شەوى سەرمەستى و رەنگا و رەنگ، بزبان تىمار ناكرى!

نە گەر هەتاوى ئازادىم لى هەلنەينى

ئەوا هەر خوين بە دوامدا دەكشى!

سەر بە رەشەباوه دەتەنم... وا كۆنرايىم دا هات

ئيتەر ئەم بىبابانى لماويەدى تەمەن

هەژگى تىندا نىبە بپاريزى

دارستانم، هەر لە خەونى لمتاندا سەوزه

وہى وہى وہى وہى وہى وہى وہى وہى وہى

دەرك گەمارزى داوم

تف لە كورسى دەسەلاتى گەورەى دونيا

حەسەرىنكەم پى رەوا نابىنن لەسەرى بەخەوم!!

* * *

ئىنە بەھارى رەشتان دىوہ؟

ئەي پىنج ھزار دەرختى قەرەبروتى ھەلەبجە چى بوون

ئەي سى ھزار كۆلەوژى گەلى بازى چى بوون؟

لە تىنوانا چورنە سەر چەم و روبرانكى ئەو كوردستانە

سەل كەن، ئاوەكەي رەوان نىە!

تەماشاكەن:

لە سەرۆوى خۆتانەوہ كۆمەلە مەيتىكى تى فەرى دراوہ!

ئيتەر ولانكى ئاودامان رەشپۆش، ئەوہ ھەر ولانكى ئىبەبە

ئەگەر كچۆلەبەك دەرياز بووى

سەيرى كراسە رەشەكەي بکەن

نگه‌دار داپیره‌یک ده‌ریاز بویی
 نه‌وا هه‌ناوی زوخالینکه له کراسه‌کمی به‌ری ره‌شتر
 نگه‌دار باپیره‌یک ده‌ریاز بویی
 نه‌وا ریشه‌په‌موره‌کمی، ده‌لی‌ی سه‌رده‌می هه‌رزه‌کاری‌په‌تی
 ره‌ش ره‌شه!

ئاوه‌دان‌ی نه‌ماوه!
 نه‌وا سه‌گ و پشیل‌ه‌ش کین‌ی بوونه
 نه‌وا مریشک و مه‌ر و به‌رخ و کاره‌ کوز‌په‌ش کین‌ی بوونه!!
 قه‌یدی چیه‌ی؟
 خۆ قه‌چیه‌خانه‌کان‌ی به‌غدا ئاوه‌دان
 خۆ گارگه‌ی چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی ولاتانی دنیا ئاوه‌دان
 بی‌کته‌ه‌ چه‌پله‌ ریزان
 بۆ نه‌نجومه‌نی به‌رزی ناشتی جیهان!!!!!!

ئۆکرانیا. کیف

۱۹۹۰/۲

مارف تاغایی

وه سیهت

شاعیر نیکیان

- به تاوانی شیمر گوتن-

له دار ئه‌دا

وتیان: وه سیهت

بۆ دوایین چار

شاعیر لیوی لینگ هه‌لهری

بانه‌ده‌ی شیمر نیکی تازه

له شه‌قده‌ی بانێ داو

فهری

زستانی ۱۳۶۸

توانه‌وه

تۆ وه‌ک گهری شه‌مینک ده‌چی

ئه‌منیش وه‌ک به‌ژنی ئه‌م شه‌مه‌م

دُنیا به

هه‌ر کاتینکی

هه‌مه‌رو گیانم

له‌ عیشتتا به‌تۆ ئه‌وه

هه‌ر ئه‌و کاته

گهری ژینت ئه‌کوژ ئه‌وه

۱۳۶۸/۴/۲۹

ته‌نیایی

له‌و دیوی په‌نجه‌ره‌که‌دا:

چنار نیکی گه‌لا وه‌ریو

هه‌لنده‌له‌رزنی و

بایه‌کی سه‌ری پاییزی

له‌ پینش چاوی

گه‌لانگانی

نوقمی گه‌رده‌لوولنی ده‌کا

له‌م دیوی په‌نجه‌ره‌که‌دا:

که‌سێ دپاره

دوایین ده‌سته‌چیله‌ی یادی

به‌ ناگردانی ته‌نیایی خۆی ده‌سه‌پهرنی و

ورده

ورده

خامی سه‌پی

به‌ سه‌رخزیدا هه‌لنده‌ کیشنی

کوچ

مانگی چاره‌

تا نیوه‌ شه‌و

چاوه‌روانی ته‌رمی تۆ بوو

.....

من ته‌رسی دوا رۆژم هه‌بووا

گه‌وره‌یی تۆ

کوا به هیلال هه‌لنده‌گیری؟

۱۳۷. / ۱ / ۳. ی هه‌تاوی

مه‌ودا

بۆ شکرۆقه‌ی گه‌شی به‌هار

باسی خه‌زان

له‌ باوه‌شی گه‌رمی ژینا

توانه‌وه‌یه

بۆ گه‌لای زه‌ردی پایزی

باسی به‌هار:

نه‌فسانه‌یه

ئا... ی سروشت ده‌س به‌ داوینتم

مه‌ودای وه‌رزه‌کانت کورته

۱۳۷. / ۱ / ۳. ی هه‌تاوی

توفان

هه‌تا شنه‌هات شینت نه‌کردوه و

نه‌بوه به‌ توفان

لینچه‌که‌کوت لاده

با له‌ ره‌شمالی بسکه‌کانتدا بگه‌رسینه‌وه

نه‌که‌ی جله‌وی بسکی ره‌ش شل‌که‌ی

که‌ من زۆر ترسم له‌ ره‌شه‌بایه

۱۳۷. / ۱ / ۳. ی هه‌تاوی

زیندان

ئا له‌و رۆژه‌وه

چاوم له‌ به‌ندو

زیندان ترساوه

ده‌رگای زیندانی نهم ترسم له‌سه‌ر

گانه‌ دراوه

۱۳۷. / ۲ / ۲. ی هه‌تاوی

ئاواره‌یی

دوی شه‌و خه‌ون

بارگه‌ی ئاواره‌یی منی پینکه‌وه‌نا و

به‌ره‌و ولاتینکی نامۆ هه‌لیگه‌رتم

گیانی تینووم

به‌ کانیاری ئاواره‌یی رانه‌هات و

جه‌سته‌ی مانه‌ووم

به‌ هه‌ورازی نامۆبیا

وه‌سه‌ر نه‌که‌وت

چه‌په‌کینک تیشکی هه‌تاوم گه‌رت

به‌ره‌و خۆر پیندا هه‌لگه‌رام

ولاته‌کان به‌ به‌رچاوما تینه‌په‌ین و

منیش چاوه‌په‌وان مامه‌وه

تا له‌ نه‌کار

دهستی خهزان

که پایزهات
 هه موو شهوی
 وه ک گلفی
 بهسه لکی داره کانا شوێ ده بهوه
 ده به چاوی نهو گه لایه
 دهستی خهزان
 نه ده فتهری نه م دارستانه ده پلهری
 با کۆزانه
 به ره و مردن
 رینگه نه پهری
 ۱۳۶۹/۴/۳ ی هه تاوی

ئاویلکه

گۆپستانی ولانی
 من سه دان گۆپی
 چاوه روانی تهرمی لایه
 زینشو بوونتان به سه لمینان
 لایه
 وه نه و زیش
 هه ر ئاویلکه به

۱۳۶۹/۵/۵

گۆرم له تهریدی دلای خاکی کوردستان بوو
 دهستی دار و
 دهنگی رووبار
 بانگیان کردم.... گه برامهوه
 * * *
 کاتینک له خهری راجله کیم
 ته ماشام کرد
 جینگار بانم جی هینشتوره و
 چه سهی زه ویم

زستانی ۱۳۶۹

بروسک

شیرین نهی کیژی تهشی رفس
 ئیمرۆ ده بی بروسکه به ک دهسته مزکدی
 هه موو هه وه گه پۆکه کان کۆکه به وه
 زۆر له میژه
 نه م ولاته بی به هاره
 بهرگی سهوز ناکاته بهر
 تهشی باده
 بروسکه کت له رانی ناسمان بهخشینه و
 ریز.... ریز باران
 وه ک داوه به نی بادر او
 له که لاقی نه ر هه ورانه بهاریته
 با کیژی تۆریاوی سهروشت
 بۆ به هاری سالی تازه
 بهرگی سهوز
 بۆ به ژنی نه م خاکه به چنی

به‌ستهی پدنا به‌رنگ

هیندی

ده‌لین سه‌رووی هم‌مرو ره‌نگان
ره‌نگی ره‌شه،

که‌چی لیزه

زه‌رده، زاله

ته‌وی زه‌رد و زه‌رد‌باو نه‌بی

خونیی تاله.

قو زه‌ردی زال

پرچی ره‌شی ره‌شته‌آله‌کان

ده‌رنیشه‌وه،

پاش هوندنه‌وه

ده‌یکا به‌ملوانک‌کی کتک و گه‌مال.

خده‌ت خونیی ده‌به‌ده‌ره

خده‌ت به‌ستهی پدنا به‌ره:

ژنی سه‌گی تم ولاته

بژ نیمه‌مانان خده‌لانه

گه‌مال به‌نرخ و هیژایه

ژنی هه‌روه‌ک ژنی شایه

هاوینی ۱۹۹۱ نالمان

نازم حکمت

- نه نوری سولتانی - له تور کینه وه گردو و په به گوردی

کورپه که مان نه خوشه

کورمان نه خوش،

باب له زیندان،

نه توش گولم!

سهره سهریشه داره کت

له تاو دهستی مانلو و تاپه

مالمان، وه ک حالی دونیایه...

تینسان، تینسانان هان نه دا

بژ دوا رښنکی روونا کتر

کورپ، حالی خوش ده بیته وه

بابی له زیندان دپته دهر

نه توش گولم!

شه پزلی سهوزی پینکه تین

زه ریای زیننی چاره کت

نه بزونی

حالمان، وه کو حالی دونیا!

نيشتمانيان چؤن به قورگرت

پياو ولاتى خوى تفرؤشى؟
 نانه كه يتان، ناوه كه يتان خوارد و نوشى
 له جيهانا شتىك هديه له نيشتمان نازيزتر بى؟
 ندرى گه وره م،
 نيشتمانانتان چؤن به قورگرت؟

لهت لهت، نه نچين نه نچ. بن كرد
 پرچيان گرت و به زوى دا رايان كيشا
 هديان گرت و به كافرانيان گوت: فدرمووا
 ندرى گه وره م،
 نيشتمانانتان چؤن به قورگرت؟

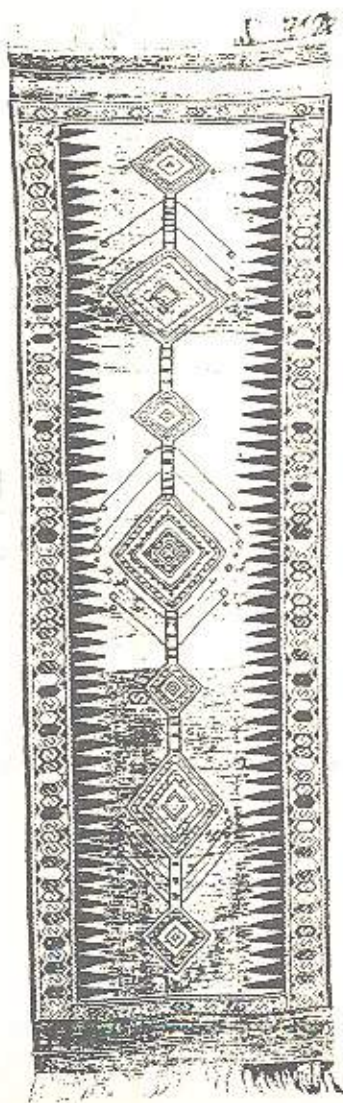
دهست و قوليان خسته زنجير
 له نير قزراويان ههلكيشا
 پاسه وانينكى تيكساسى
 چؤكى نايه ده فدى سينگى
 ندرى گه وره م،
 نيشتمانانتان چؤن به قورگرت؟

رؤژنك دى نهم چدرخه چهوته
 به بارى خويا بگهبرى
 رؤژنك دادى
 عيسايتان ودر بگيرى
 رؤژنك داديت و بهرسى
 ندرى گه وره م،
 نيشتمانانتان چؤن به قورگرت؟

پیش هوزاره

ک. کماکه

پدیکه‌ری نسکو

له دامینی دوا شاخی
 نهم ناخه ناخ گرتووه‌دا،
 تهمی چری تاسانی
 بالامی داگرتووه.

لوزه لوز

رووه و رووباری سنور

دا نه‌کیشم....

هیزی بهره‌بازی رامده‌کیشی...

هدر دوو پینم تا ژوور ره‌گ و

خزم له خوما ده‌پوینم.

ده‌نگه‌کان گه‌بیشتم!

چرنووک له مزخم ده‌نین و

ههلونستم راده‌چن...

کدناریش، له تووریهی شه‌پولاً

را ده‌چله‌کی و

قورسایی بنار دینی،

له درزی، مه‌چه‌کمی ده‌تالینی.

تهی شه‌پولاً!

ها خوزنده‌کم

با سپاردهی تو بی

لاشدي ره قه لآتروشم
له سينهري نهم دوتده سهرکزه
با پدیکهري نسکزی بی.

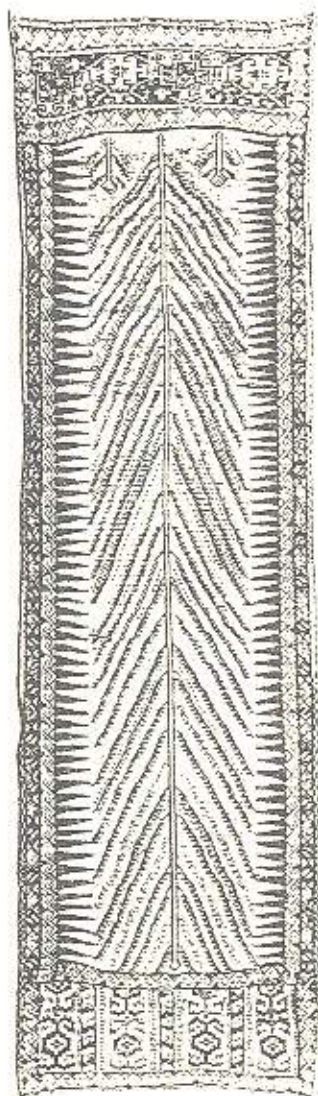
۱۹۸۹ شیني

ههوره کولیره

په له ههوري رهنگ خزله مینشی،
به فرانباره و ...
تو شینوهی نه خشمی ولاتم بگره
به لآم، نه کدی دابارینی.
دنیابه
دانه کلویی... به ماچ، ناگرینه وه.
نه مجاره به کپارچه وه ره خواری،
هر له ههواوه
ناهو نزا ده تپهژینی..
به کپارچه وه ره خواری!
چی ده بی به جی به فر،
به کولیره به کی گهرم
رینه ندانی
بزو نهم برسیتته سامنامیزه
بنیینه وه ۱۶

به فرانباری ۱۹۹۱ نازوهنگ

له زمانی.....وه

میژوو پیره که زنجی

کلک و گۆی براره....

له نینواری گهره ووندا،

له لیتاوی نار گهلی گۆی زه ویدا چه قیوه.

باره کهی پینج وهرزه تاوانه و

به گوریسی درۆ،

توندا، شه تکه دراره.

بای....بای

مامه میژوو

شهو ت شادا

مروقی به ک چاوی پینج روو

نه مشه و هه لده چم...

ده بجه په له هه وری (مانئینست) یکی نوی و

به بیانی زوو دینه وه

به په بجه م، وه ززی پینجه م

«ده شه مده وه» و

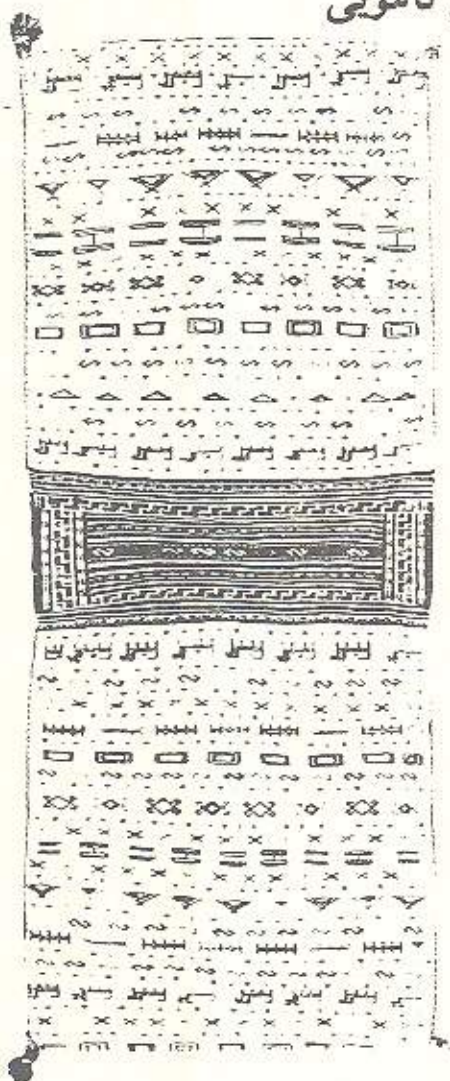
له بژویانی نه سپینکی سرکی گری ده ده م.

کینه...! له م هه وری به خواته وه؟

تا نه سپه سووره ی بژ زین بکه م!

۱۹۸۸ کافی

شه قامی نامویی

من له مبهر و تز له و بهری ..
 ها و بهرتی نیواره یین و
 له تالی نیگای تیلدی چاودا
 هه لنده گرم،
 هه لنده گری ..
 ناشنای نهم شه قامه نیم و ..
 گهر ده زانی،
 نهم دوو شوسته هاوته ریه
 له بوولیلدا، و نیک ناگهن و
 شینوهی نه برزی تو ناگرن،
 تاره شایی، زهرده پهری نه ته نیوه
 له دهروازهی کورچه پدکا
 تالی نیگات بقرتینه
 با وه ک ژانینکی گرینزک
 بکه و مه ژوورینکی تهنگی ناموگه وه و
 له پدنجیره وه،
 منیش، تالی نیگام بکه مه
 بالانی رۆندک گری هه زره و رینه!

ناوزه نگ . ۱۹۹

که مهر بهندی سوور

بۆ ئەو کچەی بەهاری تەمەنی خۆی بۆ
ئەورۆز داگیرسان

مەرگ دەنکی شخاتە بوو
بە دواي نیگایەوه....
تۆقرەي نەدەگرت
خۆي لە پەنجەکانی هەلەسوو.
تەمەنی زنجیرەیین موچرکەي
شارەوه بوو.
دوا موچرکە،
وێکو ئەنگوستیلەیی شکاو
وا بە پەنجەي سەر بزۆیدەوه-
هەناسە و ئەندێشە دايسان
ئەنگوستیلە، وردە وردە دەکشێ و
سوور هەلەگەری
تا وای لی دی
وینەي کەمەرەتدێکی تۆزی شل
بە کەمەری گوردستان دەبری-

ناوژەنگ/ ۹/ ۱۹۹

پرامانی، به ناقاری ناخه ناخی

پینج چمکه شیعری «ک.کاکه» ی شاعیردا

نومید مه‌هدی (هه‌ندرین)

ده‌سعه‌گه‌ری

مه‌خسه‌دم لهم نووسینه له چه‌مکی ره‌خه‌یه‌کی ره‌خاودا وه‌کو نه‌وه‌ی نووسینه‌که خزی ده‌نوتی، ره‌خه‌کاری نیبه. به‌لکو تیرامانیک، «پیاسه‌ناسابه به دبار نه‌وه‌ی قامه‌تی شیعری شاعیر و، شاعیری شیعه‌کان». ده‌خوازم بیژم، ره‌خه نووسین به‌لای منه‌وه تم گه‌مه سانابه نیبه خزمی تینه‌لقوریتیم، تا پینکم بکات و له ناکوفیدا به خوم بنازم. چونکی نه‌گه‌ر شیعه‌ هونه‌ر بی، نه‌وه ره‌خه هونه‌رتره.

بیژن له گینه هه‌لزهلین و پاژوکیه‌ی نووسینه‌که ناقاری هونه‌ریه‌تی به‌چی شیعه‌کان و خودی شاعیرنکی به ته‌نگ یاخی له داگیرکار و ستم و به شیعه‌ یاخی له فه‌ساری بو‌ده‌له‌ی یاسا ده‌ستکرده‌کان شیاری نه‌وه نه‌بی فراژان و نه‌فراندنی تایبه‌ته‌ندیه شیعه‌یه‌کی هاوئر بکات. هه‌روه‌ها پیناسه‌ی شاعیر و ته‌مه‌نی شیعری شاعیر بز پرسیاره‌کان بی سؤاخ بیلینه‌وه. له‌وه‌دا پینم وایه، نه‌گه‌ر مه‌رگه‌مووشی بازاری هه‌پیننی زه‌مانی ته‌ته‌کیت و هه‌راچی نه‌خلاق نه‌پسواندبی. شیعری شاعیر بیه‌گه‌ردترین بالانمای خودی شاعیره.

لهم ولاته مه‌رگ هه‌رمینه‌دا، سه‌ر نیبه ته‌یه‌کان هه‌ناسه‌ی شیعریش شه‌ید ده‌کن. کانه‌ک له‌وه‌ی له‌وه‌ پناهه، دره‌خه‌نیک له زه‌مه‌ندیک، شیعرنیک له هه‌تاوی قه‌له‌می، یان له دوا ساتی گاکوله‌دا کۆستیان ده‌که‌وی، کانه‌ک گۆزه‌یه‌کی له دامین ده‌شکی و شیعه‌ ده‌په‌ته‌ جوانه‌مه‌رگی شاعیر. ده‌مه‌رگه‌ ساتانه‌دا، شیعه له ده‌رونی خه‌مگرتوی شاعیر ده‌په‌نگینه‌وه له جواگرافیدی ژانه‌کاندا ده‌جمن و مانای هه‌پوونی که‌سایه‌تیه‌ گه‌شته‌یه‌کی ده‌سه‌پینتی. که هه‌لاتن له شیعه‌دا مه‌حال ده‌بی، نه‌وکات هه‌لاتن له‌به‌ر گولله‌ش له مه‌حال، مه‌خالته. ته‌خجام هه‌پوون له رووی لهم رکه‌به‌رایه‌تیه‌ی مه‌رگ، دن‌بای هه‌پوون ده‌گه‌یه‌نی. ته‌مه‌نی شیعه له‌وه‌ بکانه‌گیره تراژیده‌پا‌به‌دا هه‌راش ده‌بی و ده‌رون له هه‌ستدا زاوی ده‌کا.

له هه‌فرکی‌ی زه‌نه‌کاندا شاعیر ناویزانی ته‌نیایه‌ ته‌په‌که‌یه‌تی، تاوانی مه‌رگ، مه‌رگی به‌سه‌ر خاک سه‌په‌ترا و دادیت، ولات له کهرکی ده‌رونیدا ده‌تالین و وه‌ک سه‌په‌ر بالای داده‌پوشی. دیسان نه‌وه مه‌رگه له لانه‌کۆله‌ی دولی نیوان در کینوشنا وازی لی ناهینتی. له‌ویندا ده‌په‌نی ده‌په‌نی ژبان خۆن‌بان له‌به‌ر ده‌روا. شیعه‌ تاقه‌ دل‌سۆزه‌ نازاره‌کانی ده‌خالفینتی، ته‌نیایه‌ و ته‌نیایش مه‌مانی له‌دایک پوونی شیعه‌که‌نه‌وه ته‌نیایه‌ وینه و په‌یث و هه‌رمۆن و دارشتنی خودی له شیعه‌که‌نه‌دا

دهدوژننه وه. تۆمانس مان گۆتهنى «هونەر ههميشه له دوو تۆبى تهنيابى و گۆشه گيريدا له نيزه نه وه له دايك ده پيسته وه» (١) تهنيابى گۆشه گيرى مهمله كه تى پر له قهومانى «ك. كاكه» به كه نويس خودى ههوسه له به كه به تى. موسيqa و نهمى نهم جهمكانه له نار كورچه وه دروازه كانى دهرونى شاعيردا ناوازيك ده ژهنن، ناوازه كهش تهو ديبوى رووداوه كانى به ره هستى خودى نهون گهمارۆبى ده وهن و شيعر له دايك ده بى.

نهوجا ههست ده كا زنگينكى خهفه، زهنگى باران و گول له دهرونىدا لىنده دا، كه نهو زهنگه له خپ بوونى تهنيابيه كه پيدا موژدهى له دايكيوونينكى بى ساتى شيعر ده گه به تى. له نهوشكهوتى دهرونى شاعيردا، چاو روانى و ناراز دوو تاي يه ك مهسه له ن، نازار بى چاو روانى، چاو روانى بى نازار شيعر هه لى قوئى، شيعر ناو له چاو روانى ده تى: مالتاوا، له مالتاوا بى دا نازارينكى تر و چاو روانىه كى ديكه سه ره تاتيكى ده گهن. تا بهم چه شنه له خو رپان و هه لچوونه هينمه كه دا باهت و فۆرم رايه لى شيعر ده چن. شاعيريش له مهوتنه شيعره كانيدا به دواى نه قينينكى مه خالدا نازار ده چيزى. راستينهى نه قينيش له ديدى شاعيردا، كۆتاييه كى بى كۆتاييه و سه ره تاي هه رگيز به دوا نا بى.

شيعره كان سيبه رينكن و هه رگيز مه رگى و جاعى خا كه كهى جى ناهينن. نهم سيبه ره ش تريوهى دلى خزيه تى، كه له وندا بوونى راستيه كان بى ده هه سى.

سه ير نيبه كه له نامه كه پيدا ده لى، «هه رليزوم و ده سه به ردارى شاخان و مه رگى به كۆمه ل» نايه وه. چاو روانى هاتنه دنياى كار هه ساته گه وه ره كان ده كه م، با چارى هه ر له ناخى ناخا بۆم» له ئاقارى (به يكه رى نسكز) دا چاو روانى له نه قيا مه دا مه رگ ده گه و زىنى. عه شق به و زى كينه و، كينوش ماناى ماكى گه ل و خا كه. شاعير بى نه وهى داخى نسكز گه وه به كا به سته حاكى سه ر سنو وه كه هه سوو كه به تر نه ته كهى ده سه لىنى، كه چى نه وش گۆزه شهى لى ده كرى! نه گه ر خاك دا گير كرا، هه بوون له نه بووندا بى نهو مانا به كى تر ده به خشىنى. به ره نكارى له بووندا سه داي به رز ده كه اته وه:

هه ره وو پىم تا ژوو نه ژنو
له گونى كه نار ده به نه ره گ و
خۆم له خۆما نه روئىم...

(به يكه رى نسكز)

گهمارۆدان هه بوونى راده چله كينى، ناو زانى خاك بى نهو، بوونى نه وه كه به ره گى مه صكى فرچى كگرتوى دا ده چيسته وه نيو ده روئيه وه. ده زانى هيزى دژ له دژه كهى نهو به هيز تره، بۆبى له به گندا خۆبى به هيز تر لهو دژه هيزه راده گرى. له ناكامى نهم مه ركينش مه ركينشه دا هه ست خاله تى

پاسه وانی خودی ئه و ودره گری، هه ر چو له بهک ده بزنی رایده چله کینی و له سامی نه بووندا،
بوونیکی تر دروست ده کا:.

«دهنگه کان گه پشتن.

وا چرنۆک له موخم ده نین و

هه لۆنستم را ئه چه نین»

(نسکۆ)

ترس هینیکه له ده روئیدا بز به رهنگاری هیزی دژی داگیرکار ده بووژینی و چاوه روانی حالتی نا
تاگایی قووچاندنی ناوه کی وه رگرتوه. هه لکیشان له ره گنبا ره هایی نه مانیه تی و مهرگی له سه رخز
بز به کجاره کی ده ست پنده کات. و نجا له به رامبه ر ئه م هه ره شه دژکاره دا شه پۆل وه راسی
هه لۆنستیه تی. شه پۆلیش هیزی گیانه، نه و کات مهرگ ده که ریته گۆزی. ده رو و جهسته، دوو
ئه نداسی به تراو نه به تراون، جهسته قه لغانی ده روته و ته و قه وکه ی بێ ده ره تینی.

«ک.کاکه» کیشه ی مانه وه له لایه ک و داننان به نسکۆ «که حاسلاتی بزائیک بو» به
نسکۆ کۆتایی دینی، له لایه کی دیکه نه و له تراژیدیابه کی هه لچووی ده روئیه وه نسکۆکه
ده رده به ری و خۆی ده کاته سه ده قه ی ئه م ئاکامه و ده لی:.

«ئه ی شه پۆل

ها خۆینه که م

با سپاره ی تۆ بێ

لاشه ی ره قه لآتووشم

له سینه ری ئه م دۆنده سه رکه ده

با په یکه ری نسکۆ بێ!

(نسکۆ)

که سه ر و هه یفی نسکۆ به مه حف بوونه وه ی خۆی را ده گه به نی. سینه ری تاریکی و دۆندی بیزار
هیمای مه به سه ته که ی ته و او ده کن. ته گه ر دوا ی ئه م کۆسته به شمیته ده و، وه لی جهسته ی مۆمیا به له
بێ عاری مانه وه دا. نسکۆ قزناغیک له شیه ر و له نه ته وه که ی بز ده سپینکرده وه یه کی دیکه
کۆتایی دی.

* * *

قه روخزاد ده لی» هه ندی شاعیر هه ن ره فتاری رۆژانه یان هه یج په یوه ندیه کیان به
شیه ره کانیانه وه نییه. تا شاعیر ده نووسن شاعیرن، پاشان ته و او ده بن» ئه م فه رموده ی فروغ بز
ویستی مه به سه ته که ی دیکه ی، «ک. کاکه» دووتای هاوسان پینک دینی باهه ت، کرداری

ئەون.. ھەلویست وەفتاری واتای شیرەکانیەتی و بە پێچەوانەشەو. نازار لەودا ھەمیشە لە تەقینەو دا، لە کردە ی شیردا دەنوینی.

لە شیوی «ھەورە کولێرە» دا بۆ قەرکردنی وەرزێ برسیەتی چاوەروانی بارانە، باران نانە و مەرگ دوور دەخاتەو. یان نەخشی ولاتە و لە زەویدا دەسوێ و دەبیتە پەلە ھور و لە تاسمانەو بۆ خاکی مەبەست دەگەریشتەو. ھور دەرونی شاعیرن، لە موسیقای چاوەروانی بە فریارینا نازاری برسیەکان را دەژەنی دەلی:--

«پەلە ھورە ی رنگ خۆلەمیش.

بەفرانبارە و

تۆ شینوی نەخشی ولاتم بگرە...»

(ھەورە کولێرە)

خاکی ولاتی شاعیر کە سوقاکە، وشە ی خۆلەمیشی نەبی ئەدی چ رەنگە وشە کە ی دیکە ھدیە راستی رەنگی ئەم خاک و دەروون و وینە ی دنیای بەرچاوی بکێشن. خەونی نان و یاسای وەرزەکان رەتدەکاتەو و جەمسەری وەرزەکان وێک دینیتەو.

شیر کولێرە یە و لە ھەستی شاعیردا دەباری و خەوندەکان دەکاتە راستی:--

بە کولێرە یە کێ گەرم

رێبەندانێ

بۆ ئەم برسیتێ سامشامێزە

پەنۆینەو؟!؟

(ھەورە کولێرە)

ئەو برسیە کە لە برسیەکان. تارمایی قەساب و برسیەتی سەدان و ھەزاران مرۆی ولاتی ئەویان مەرگە بەش کردو، دەناکە ی سکی تیر ناگای لەسکی برسیە! ئەم پەلە ھورە ولات ناساپە بۆ لە سەردەمی مرۆفکوژیدا دەبیتە کولێرە، ئەگەر ھەر ھورە خۆلەمیشییە کە پارانی شورشینی جەلاد کۆژ و برسی کاری رامالپیا، ئەوکات شیرە کە لە برسیە ک زینتری دەباز دەکرد و خۆشکی بپرزکە ی شیرە کە ی گەورە تر دەکرد.

* * *

ژان پۆل سارتەر دەلی: (قارەمان ئەو دیە ھزرەکان چرو جەخت دەکاتەو) ئێمەش دەبینین کە شاعیر لە شیرە ی (زمانی...و) دا بۆدەلە یی و ماچە یی مرۆفی شورشگێر و کۆمۆنیستی چۆرتە، گیان و ھەلویستی ھەلەدە پشین و لە شینو دا بۆچون و راکانی چر دەکاتەو و ئەویش پشینە و ریشالی فەلسە ی ئەم حەپە دەکاتە وردە دەماری شیرە کە ی. دپارە شاعیر خۆ ی لە ریزی ئەم

پارتهدا کار ده کات. بهلام شو مرؤفه ساده و بهرژوهه ندخوازه نیبه، له ناست ههله کانا وسکت بی. بز راستی و مرؤفایدتی و له پینشه وه بیان مهسه له ی خزی چهک له شانه و به گژ سته مکار و قه ره قوشاندا ده چیه توه. کژمزیسته و بهلام فشه ی به فشه لۆکی کژمزیست و شۆرشگیری درؤزنی شیواو دی. راستی کرداری شو، راستینه ی شیهره که به تی. نهک و دک شو ته رزه نووسهر و ته دیهانی، بز مه بهستی خزیان خۆده گوچین، که شو ناگاران هه ته راح و بازو گانه کانه. تهویش ته نیا بز شهوی نارده ناو روپایی به هه شتی خه ونه کانیان حاصل بکن. بز شو ماوه به ی که شه رتیان له لایه ن ته م پارت و و ته پارت بز داده ترا، خزیان ده گوشی، داهینانیان سه ر وتاری شیهره نا ی دی لۆزی و نووسینه لۆزی سه ر وتاری راگه یان دنی شو پارتانه بوو که به قزته رات لایه نگریان بوون. که گه پینشه ته وروپا و باش ماوه به ک نسکزی هاته سه ری و به رنکه وتیش له و دیوی سنوو گینه لولکه ی حلت و خاری دیو کراسی و ره خه بازی ناو دیوی لایه ن هه بوو، و نجا هه ر شو نووسه رانه دونه ی فه قی و قور تانه خویینی ته م پارتانه بوون، تینه له چوونه وه له هه لکه وته بی ختوره ته کانا به شیوه ی بی لایه ن و هه قیه ژ تزیان له راستی به رزه ده کرده و!

(ک. کاکه) له زمانی... وه) به ده پهرینیکی کارنکتریانه ی مژر نامیز ره خه له مارکیستی دروزن و شیوانکار ده گری و ده لی:

دهای... بای

مامه میژوو

شهوت شادا

مرؤفی بهک چاری پینچ روو....»

«له زمانی..... وه»

کرداری ماچه یی له مرؤفی گرمۆله بووی ریزی رنکخستینیکا، نه خۆشیه کی کریت و پووته له به له په ره و راندنی خودی رنکخستنه که وه دینه به ره م ته ندای له رزوک و قشۆل که زه مینه ی له پاره بز ته م نه خۆشیه ته وه زوو شو پد تایه ده گری ته وه و ده بینه شان ته کینه ری شۆرشگیری شاعیر بز ریسوا کردنی شو سینعاته ی پارت که ی، مانیفست و بناغدی قه له سه فه که ی به رو یاندا ده دا و به بارانی وه رزی پینچه م، که وه رزی پینچه مه که، واتای وه رزی درۆساخته یی و نه زۆکی ره وتی کاره کان و کلکایه تی و شیواندنه به په لچه کانی بسمیل ده کا. دان به هه مرو شتی که له راستیه تی فیکر و پراکتیکا ده نی. به م و نه فیکریه ناراستی و جیگری راستی دروست ده کا:

«کبیه! له م هه وره به خواته وه؟

تا نه سه سه سوره ی بز زین که م!»

(له زمانی... وه)

له «شقامی نامزیی» عهشقی هه‌لێده‌گرتی بۆ شار، ئەم چاره‌ی شار هه‌ناسه‌ی شیعره، له به‌ینی ئەم‌و ئەودا، ئەو له‌ شار نامزیه، نامرادی و نامزیی له‌ودا له‌ هه‌ر گۆشه‌یه‌کی ئەو دنیایه‌ دا‌یی و هه‌ستی پێی ده‌کا. یان ئەو هه‌ر خۆی نامزک‌یه و چوله‌ی نامزک‌یه له‌ دیاره‌ده‌کان ده‌چێت و تامی نازاره‌کان به‌ چێژ تر ده‌کات. خۆ نازار دان هه‌ستینکه له‌ شاعیردا خۆشه‌ویسته‌ ماخولیا‌ی دیداری ته‌قینه‌ دووره‌که‌ی را‌پنجی ده‌دا و ده‌بیاته‌ شار، ئیواره‌ی شه‌قلم زه‌مه‌نی ژوانه، ئەم کاته‌ رهنگی که‌لکه‌له‌ی هه‌سپقا و رووی شیعره‌که‌ ده‌گرتنه‌وه. بۆ خاتری نازار چه‌شتن له‌ دیداری ته‌قینه‌که‌یدا بێردۆزی مه‌حالی له‌ ته‌ریبی شه‌قامدا ده‌بینی و ده‌لی:—

«ناشنای ئەم شه‌قامه‌ نیم و ..

گه‌ر ده‌زانی،

ئەم دوو شۆیته‌ هاوته‌ریبه

له‌ بڕولێلدا، وینک ناگه‌ن و

شێوه‌ی ته‌برۆی تۆ ناگرن»

(شقامی نامزیی)

دیدار بۆ نازار خۆشکردنه‌وه‌یه، تا خۆی له‌ گه‌ربانی نازاردا نقووم به‌کات و روحی به‌شواته‌وه. ده‌نا بۆ شایه‌ ته‌مه‌ر و ته‌وه‌ری شه‌قام ته‌نیا دا‌ین کردنی مه‌حالی مه‌به‌سته. ئەو نیگایه‌کی به‌سه‌ بۆ ته‌قینه‌وه‌ی نازاره‌که‌ی و له‌ دنیای شیعردا ناشنای بێ.

* * *

به‌رته‌کی داگیرکردن و نکۆلی کردن له‌ که‌سایه‌تی هه‌بوونی نه‌ته‌وه‌و مرۆفی کو‌رده، گیانفیدای و سووربوونه‌وه له‌ رووی داگیرکاردا. بۆیه‌ له‌ (که‌مه‌ریه‌ندی سوور)دا له‌ روانه‌ی سەرگۆزه‌شده‌ی ئەو میژوووه‌ راستیه‌ره، روو‌دا‌وینکی راستینه‌ ده‌خاته‌ ناو دیدنیک‌ی تراژیدی شیعریه‌وه. بۆ نیسپات‌کردنی هه‌بوون، خۆ کو‌شتن به‌هه‌ر رینگه‌یه‌ک بیه‌ت به‌رزترین لوتکه‌ی هه‌لۆنستی نازایه‌تی به‌ره‌نگاریه‌، له‌ته‌ک هه‌لۆنسته‌ به‌رزه‌کانی دیکه‌دا. کێژنک بۆ نیشتمان‌که‌ی خۆی گرتیبه‌رده‌دا و به‌ گه‌ری گیانی پاسه‌وانی کو‌ردستانه‌که‌ی ده‌کا. شیع‌ر بۆ دووم سووتان هه‌لۆنسته‌کان به‌م شێوه‌یه‌ ده‌روژینی:—

«مه‌رگ ده‌نگی شه‌خاته‌ بوو

به‌ دوا‌ی نیگایه‌وه

تۆقره‌ی نه‌ده‌گرت

خۆی له‌ په‌لج‌ه‌کانی هه‌لنده‌سوو...»

«که‌مه‌ریه‌ندی سوور»

هه‌لۆیست له موچرک ده‌چی و گیان ده‌ته‌نیتوهه. کاری خۆکوشتن پشتینه‌یکی خۆی هه‌یه له مرۆڤا. به هزی سۆنگه‌یه‌ک ده‌ورۆژی و به‌یار دروست ده‌بی. خوسوتاندانی ئەم کچه هیدی هیدی گه‌وره ده‌بی و تا ده‌گاته ته‌قینه‌وه‌ی هه‌مرو ده‌نگه‌کانی ده‌رونیه‌وه (ک.کاکه) له‌م هه‌سته نزیکه و به‌خۆی له دژدا دژی گه‌وره‌یی لا هه‌لۆیستی مه‌زنه، بۆیه وینه‌ی رووداوه‌که به‌ تینروانیی ده‌رونی خۆیه‌وه له شیه‌ره‌که‌دا ده‌ستپێده‌کات:

دوا موچرکه،

وه‌کر ته‌نگوستیله‌یی شکار

وا به‌ په‌نجه‌ی سهر بزیویه‌وه

هه‌ناسه و ته‌ندیشه‌ دايسان...»

لیزه‌دا ده‌بینه‌ی چه‌مه‌سه‌ری ساردوگه‌رمی به‌رواکان پینگ ده‌گهن، خۆ پاک‌کردنه‌وه‌ی له ناگردا نیاز داده‌مرکینی. خۆسوتاندن به‌ ناگر و به‌ونه ناگر، هه‌ستیکه له مرۆڤی کوردا ده‌گه‌ریته‌وه بۆ سه‌رده‌می زه‌رده‌شت و چه‌ژنی نه‌ورۆژ که واتایه‌کی په‌رۆز و خۆشه‌ویستی ناخیه‌وه. هه‌ست و ده‌رون، خۆسوتاندنی ئەم کچه له رۆژی نه‌ورۆژدا رویدا وه بۆ شادی توێکردنه‌وه و هه‌لۆیستیک له به‌رامبه‌ر دۆژمندا، گیان به‌ ناگرگرتنی ده‌رون شاد و پاک ده‌بیته‌وه

* * *

ره‌نگیی نووسینه‌که له ناست هونه‌ری شیه‌ره‌کاندا قه‌له‌مکینشی بی و له دیدی خۆینه‌راندا ته‌با ته‌بی. دیاره له‌وه‌دا من بی ناگا نه‌به‌روم. تیدی ده‌کرێ که‌سینکی دی و نه‌وانی دیش نه‌گه‌ر له‌و لایه‌ندی حالین، حالی بوونیان به‌نوسن. هه‌روا که هیوای چاوه‌پوان فره‌تر له دنیای شیه‌ری بۆ (ک.کاکه) ده‌خوازم، توێنیشم وایه مه‌به‌سته‌کانی شیه‌ری ئەوم، له مه‌به‌ستی خۆمدا هه‌له‌ته نه‌کردی، که نازم هه‌نوکه له دۆل و ده‌وه‌نی چ شاخ و ده‌قه‌ری هه‌دادانه!

ستۆکه‌زۆلم - سوید

١٩٩١/٦/١٢

ژێده‌ر:

» مه‌سه‌له‌ی نه‌ده‌ب، ده‌باریکه له‌گه‌ل تۆماس مان(دا) گۆڤاری به‌یان

» چاروینکه‌رتنیک غروغ له‌گه‌ل نیره‌ج(گرگین)دا.

» ژان پۆله‌ سارته‌ر - بۆدلیز-

» له‌م نووسینه‌دا هه‌ندی ناماژه‌ی به‌ده‌ر له‌م شیه‌رانه‌ کراوه. بۆ زه‌ر ناگایی به‌روانه‌ گۆڤاری: (به‌ه‌بانگ، هه‌لۆیستی

ته‌ده‌بی، بیرى نوێ ژماره ١١٤).

رووخساری ونبوو

نوسینی: برول دانزیری

وهرگهبرانی له ئەلمانیهوه: ئەنۆهر محهمهد

«سانیبیا» تهمەنی پازده سالانه و هینشتا دهچینته خویندنگه. دوو براشی ههیه. دایک و باب پێوهی دهنازن، چونکه وهک خزیان دهلێن، زرنگ و چالاکه.

«سانیبیا» دهزانی نهرکهکانی چین. کاتی له خویندنگه دهگهڕێتهوه دهفرهکان دهشوات و ئینجا خواردنی تینواره تاماده دهکات. که لهوانه بۆوه ئەوسا دهخوینێ. زۆیهی کۆتایی ههفتهکان مینویان ههیه. «سانیبیا» دهبی دهڕگه بکاتوه و پیشوازیان لێ بکات. ئەوسا بز ماوهیهک دهچینته چیشتهخانهکه ههتا «چا» تاماده بکات. که خزمەتی مینوانهکان دهکری، ئینجا له پال دایکی دا دادهنیشی و دهکهوینته چینی فانیلهکهی.

«سانیبیا» بۆی ههیه پهڕیزهوه له پال دایک و بابی دا دانیشی. بهلام نه بۆی ههیه خۆی تینکهلی قسهی گهوههکان بکات و نه بۆشی ههیه قسهیان پێ بپێت. زۆیهی مینوانهکانیش خهڵکی ههمان گۆندهکهی «سانیبیا»ن. هینشتا له یادیتی که بهی هۆ رقی له خهڵکی ئەو گۆنده دهبۆوه. بهلام بز...؟! ئەوسای که بهچوگر بوو گهر لێت دهپرسی له کۆنوه هاتوویت...؟! ههمیشه دهپگوت له ئەسته میژلهوه. بهلام وهها نهبوو و خویشی دهیزانی که درۆیه، تهنها دهپرست خۆی بهوه رازی بکات که خهڵکی «ئسته میژله» سهرده مینکی درویش باوهی وههابوو. پشوی خویندن هات و دههوايه لهگهڵ دایک و بابی دا بگهڕێتهوه بز گۆنده کهیان له «ئهنادۆله». خهڵکهکهی ئەوی «سانیبیا» یان خوشدهپرست به روو خوشیهوه سلوازیان لێ دهکرد و ههوالیان دهپرسی، داوهتیا دهبۆوه و به خوارته جزراو جزرکانی سهرسوپماویان دهکرد. بهلام ئەو قینی له ههمروان دهکرد و دهپرست ههچ پهپوهندیکی له گهلیاندا نهی. جارنیک «سانیبیا» ههستی به شتیکی گرنگ کرد و بهری کردهوه، که بهراستی خهڵکانی نێزه گرنگی زۆر به بهکتر دهدهن، نهک بهو جزوی که کەس ناگای لهوی دی و پهپوهندی پێوه نییه. زه ماوه ندیکیان پینکهوه دهگنیا. گهر که سینگیش پر دایه ئەوا ههموو گۆندهکه دهکهوتنه بێدهنگیهوه. زانی گۆنده کهش له مالی مردوره که کۆ دهپوونهوه و پینکهوه پرسهیان دهگرت. ئەوسای «سانیبیا» نافرتهکانی به گریانوهوه دی، له ناکاوهستیکی بز هات، ههستیکی بزۆنهری وهها که ئیدی رقی لهو خهڵکه ندهبۆوه، له ئەلمانیش ههمیشه دهپگوت که ئەو خهڵکی گۆندیکی گچکهی «ئهنادۆله».

«سانبیا» له تهنه‌نی شەش سالتنا له گەل دایک و بابی دا هاته ئەلمانیا، لەبەر ئەوەی زمانی نەدەزانی بۆیه دەبا بچینه پۆلنکی زمانه‌وه. لەبەر ئەوەی کەس نەیده‌ویست له تهنیشیه‌وه داھنیشی، بۆ یه به تهنیا لەسەر کورسیه‌که داده‌نیشت، کەشیش یاری له گەل نەده‌کرد.

جا لەبەر ئەوەی مەترسی له هاوپۆله‌کانی هه‌بوو چونکە‌ی گالته‌یان پێ ده‌کرد و هه‌ره‌شه‌یان لێ ده‌کرد، بۆیه له پشوو‌ه‌کاندا خۆی له جینیه‌ک ده‌شارده‌وه. لەبەر ئەوەی هه‌ندێک مندالی پۆله‌که‌ی لەسەر رنگه‌ی چورنه ماله‌وه ده‌یان قه‌ڵساند. بۆیه هه‌میشه دوا کەس بوو که خۆن‌دنگه‌ی به‌جینده‌نیشت. جار‌جاره‌یش ده‌سته‌ویه‌خه‌ی ده‌بوونه‌وه. تهنانه‌ت جارێک لێدانی خوارد. کهوت و هه‌ستی کرد خۆن له لوتی دیت. ترساو به را‌کردن چۆوه بۆ ماله‌وه، بابی لای به‌رنه‌به‌ر سه‌کالای کرد، ووتیشی که کچه‌که‌ی لای نه‌وان هه‌ست به نارامی و باشی ناکات. ئەوا ده‌بیاته خۆن‌دنگه‌یه‌کی تابه‌تی. منداله‌کانیش له پۆلدا ده‌یان گوت که «سانبیا» قسه‌ گێره‌وه‌یه. خانگی مامزستانه‌کی زۆری لێی کرد که داوای لێبوردن له هاوپۆله‌کانی به‌کات. که ئەویش داوای لێبوردنی کرد ئەوجا مامزستانه‌کی پێی گوت، ئەمرۆ که‌مینک خۆت تینکه‌ل‌کرد (۲)

«سانبیا» ئیواره‌یه‌ک هه‌هونگی سامناکی دی. ده‌ستانیکی زۆری دی که لاشه‌یان نه‌بوو و تهنیا ده‌ست بوون. ده‌سته‌کان په‌لاماری رووخساریان دا. نه‌یتوانی له به‌رامه‌هر ده‌سته‌کاندا خۆی به‌پارێژی، ده‌سته‌کان هه‌رشیان بۆ رووخساری هانی و هه‌رده‌م پارچه‌گۆشتیان لێ ده‌په‌چری، زامی زۆر په‌یدا بوون که خۆنیان لێ ده‌تکا. هه‌ندێک له زامه‌کان کیناوی بوون. کاتی ده‌سته‌کان رووخساریان ده‌نی نه‌یتوانی له ژێر ئەو تازاره‌ دا خۆی را‌بگری.

که له‌وه‌وه گێژکه‌ره به ناگا بۆوه ده‌گریا و ، به درێزایی رۆژ تازایه‌تی ئەوەی نه‌بوو له ناوئێنده‌دا به‌ناو‌په‌ته رووخساری خۆی.

«سانبیا» رقی له پۆله‌که‌ی ده‌بۆوه بۆیه وا به ته‌واوی ده‌یخویند هه‌تا توانی دوا‌ی ئەو چوار ساڵه‌ بچینه ناماده‌یی. ئەوسا که‌وته خۆ گۆنجاندن. له‌و سه‌رو ده‌مه‌دا زۆر چاک به ئەلمانی ده‌په‌یقا. زۆر جاریش له خۆی ده‌پرسی، تایا خه‌لکی هه‌ست ده‌کەن که ئەو به‌یانیه‌که‌؟

ئینجا که‌وته لاسایی کرد‌ئه‌وه‌ی هاوپۆله‌کانی. وه‌ک نه‌وان ده‌جولۆ و هه‌لس و کهوت و قسه‌ی ده‌کرد. به‌لام که لاسایی به‌یانیه‌کیش ده‌کرایه‌وه خه‌مبار ده‌بوو. خه‌وه سامناکه‌که‌یش چه‌ند بار بۆوه و هه‌مه‌یسان ده‌ستی ده‌دی که رووخساریان داده‌پتی. ئەو کاته‌ی پاش چه‌ند ساڵ، که خۆشی به نو‌کته‌بازی «کاناک» (۳) پینده‌کەنی، ئیدی بۆ کۆتایی جار خه‌وه سامناکه‌که‌ی دی که رووخساری پارچه‌ گۆشتی پینوه نه‌ماوه. به‌لام وا ئیسته ته‌واو تینکه‌ل بووه. هه‌مرو رۆژی به «شتراسه‌ن‌بان» (۴) ده‌چینه خۆن‌دنگه‌. له‌چک له‌سه‌رده‌کات و زۆر جارانیش پالتۆیه‌کی درێژ ده‌به‌ر ده‌کات. به‌لام له «شتراسه‌ن‌بان» که‌دا له‌چکه‌که‌ی داده‌گری و پالتۆگه‌شی داده‌کەنی و ده‌یان‌خه‌یتته نیو

جانتا که بپوه، که داشده به زئ ئیدی نیوی «سانیا» نیبه و نیوی «سانیا» یه. هاوه له
 ئهلمانیه کانیشی هه «سانیا» ی پین ده ئین.

«سانیا» جار چاره له گهله هاوه له قاشکردوه که پدا (5) ده چینه دهره وه. ئهویش کیژنکی سه رکز
 و نه کراوه لای هاوه له کانی خوزه ویسته. گهر تورکینکی دراوسینش «سانیا» له نیو ئهلمانیا
 بهینی نایناسیته وه. چرنکه ی «سانیا» و «سانیا» تهنا یه ک شتیان لینک ده چی، ههردوکیان
 له روی رووخساری و نیویاندا ده گهرین.

۱. ۲. بز integriern پینجگه له تینکه له بوون، گونجاندنیش به کار دیت.

۳. بز kanack یه کئی لهو چنیوه نا به چینیانه ی به بیانی و به تابهت بز تورک ده دری.

۴. بز Strabenbahn ترام وای

۵. له نیو خویندکاری کیژ دا ئه م زاواوه به هاوه، گهر کیژنک مامزستاکه ی یان کیژنکی دی
 خوزه بویت، واته قاشی کردوه.

ئه م چیرۆکه له کتیبی «ژبان له دوو زماندا» بهشی «من سه ر به کریم 15» ده زگه ی ئهلمان بز
 چاپ سالی ۱۹۸۵ وه رگراوه.

سویاس و پینزاتین

سویاسی هه موه ئه و هینزایانه ده کدین که به بزندی
 ده رچوونی (رابوون) هوه نامه و کارتی پیرۆزبایان بز
 ناردوین. ئومینده وارین که (رابوون) به کومه کی
 ئووسه ران و رونا کبیرانی ئازایخواز به توانی تاسه ر دریزه
 به په یامی فیکری و سیاسی و کولتوری خۆی بدات.

ده سته ی ئووسه ران

دهنگدانه‌وی کیشه‌ی کورد له رۆژنامه‌نووسی فه‌ره‌نسیدا

که‌مال‌مه‌عرف

ناشکرایه که میله‌تی کورد سه‌دان ساله له خه‌هاتی بی‌وچاندایه له پیناوی کیشه نه‌ته‌وایه‌تیه‌کانیدا، به‌لام له‌سه‌ر تاستی گیتی وه‌ک کیشه‌یه‌کی ناو‌خیزی و له دیده‌یه‌کی ته‌سکنا سه‌یرکراوه، له لایهن زلیزنه‌وه بایه‌خی پینه‌دراوه و تا راده‌یه‌کی زوریش پشتگویی خراوه. دوا‌ی کاره‌ساته چه‌رگه‌که‌ی هه‌له‌به‌جه‌ی شه‌ید، کیشه‌ی کورد زور به زه‌قی خزی له گۆفاره و رۆژنامه و سه‌رشاشه‌ی ته‌له‌فزیۆن و رادبودا بینه‌وه.

ته‌وه‌ی په‌یره‌ندی به فه‌ره‌نساوه بی‌ت، که‌م و زور باسی هه‌له‌به‌جه و چه‌کی کیمیا‌ییان کرد، بۆ ته‌م مه‌به‌سته‌ش، ده‌وله‌تی فه‌ره‌نسا له ۱۹۹۰/۱۱/۱۷ دا کۆنفرانسیکی نینۆه‌ته‌وه‌یی رینک‌هست به سه‌رۆکایه‌تی میران بۆ قه‌ده‌غه‌کردنی چه‌کی کیمیا‌یی، به‌لام ته‌وه‌ی له هه‌مووش سه‌یرتر بوو به هه‌یج شینۆیه‌ک رۆژی فاشی عه‌زقیان تاوانبار نه‌کرد و به تاکه وشه‌یه‌ک چیه‌ه راسته‌وخز باسی هه‌له‌به‌جه‌یان نه‌کرد. لهو کاته‌دا قه‌سه‌که‌ی (سه‌دام حوسین)م هاته‌وه یاد که گوتی به زوویی خه‌لکی له به‌یری ده‌چینه‌وه. له راستیدا وابوو. پاش داگیرکردنی کۆیت له‌لایهن سوپای عه‌زاقه‌وه سه‌دام حوسین هه‌ره‌شه‌ی له ته‌مه‌یکا و هاویه‌یه‌کانی کرد که نه‌گه‌ر هه‌رش بکهنه سه‌ری به چه‌کی کیمیا‌یی وه‌لامیان ده‌داته‌وه. ته‌مه‌جاره سه‌ری هه‌موو لایه‌کیان لی و نیکه‌اته‌وه، دانیان به واقیعه‌دانا که هه‌له‌یه‌کی گه‌وره‌یان کردوه، کاتی ته‌م جزوه چه‌که‌یان به سه‌دام فرۆشته‌وه. هه‌روه‌ها په‌نجه‌ی تاوانه‌کانیان به ناشکرا بۆ خزیان گه‌رانده‌وه. جا باه‌زانین (جاک میلیانو Jacques Milano) له ۱۹۹۱/۱/۳۱ له گۆفاره‌ی (نۆفیل ئۆسه‌رفاتۆر Le Nouvel Observatew) له‌م باره‌یه‌وه چی ده‌لی:

که له ناداری ۱۹۸۸ چۆته شاری هه‌له‌به‌جه باوه‌ری وابوو: (که خه‌ونی بینه‌وه، دانیش‌توانی ته‌م شاره‌ مردنیک‌کی کتۆره‌یان به‌سه‌راهاتوه، هه‌ندی له کاتی ناخواردندا و پیلانی چاییان به‌ده‌سته‌وه بووه و هه‌ندی به رینگادا ده‌پۆش‌ه‌ن و تافه‌رتنیکه مناله ساواکه‌ی له باره‌شدا بوو و له کاتنیکدا که سه‌تله تازی ده‌هینا، له‌یه‌ک کاتدا بارانی کوشنده‌یان به‌سه‌را ده‌باری. وه‌گر بارانه تۆزۆیه‌که‌ی (بۆمه‌ی) نه‌بوو، به‌لکه‌ر بارانیک‌کی به‌رفراوان و زه‌ردداوی که بۆنی نووستنی ته‌زله‌ی ده‌به‌خشی، بارانی گازی خه‌ردل که له ناسمانه‌وه به هزی فرۆکه‌کانی عه‌زاقه‌وه، سه‌دام حوسین به‌سه‌ر

دانیشتووانی هه‌له‌به‌جە‌ی کوردینا پارانە، چونکە هاوکاریمان لەگەڵ رۆژی ئێراندا کردوو. لە ماوی سێ چرکەدا بوو هۆی کوشتنی پینچ هەزار مرۆفی کورد. لەگەڵ بریندارکردنی دەهەزاری دی.

بۆ ئەم تاوانە کە دژی مرۆفایەتی، کەسێک لە ئێمە بە کردوو شتێکی دەرباری ئەم کارە ترسناکە نەکرد، هەگەر سەدام ئەو کاتە هاوڕینی ئێمە نەبوو؟

لەگەڵ شەری کەنداو چارێکی دی کێشە‌ی کورد گەوتوو سەرمیزی بەرگ سەوز و سەرلەنوێ کوردناسان و رۆژنامە‌نووسان کێشە‌کە‌یان بە یاد هێنایوو، بە‌لام تاکو ئێستا لە‌لایەن سیاسەتە‌دارانی ئەوروپاوە راستە‌وخۆ باسی لێو نە‌کراو. دیارە ئەم بێ‌دە‌نگییە‌ی سیاسەتە‌داران و سەرکردە‌ی سیاسەتە‌کان خە‌لکی رۆشنبیر و رۆژنامە‌نووسانی فەرە‌نسی ناره‌مە‌ت کردوو. (جاک جولیار Jacques Julliard) لە گۆفاری (ئوقئیل نۆ‌سەرقاتۆر- ۱۹۹۱/۱/۹) دا دە‌نووسی: (بە دە‌نگی بەرز دە‌لێم زە‌حمە‌ت و پڕ ئازارە‌ی مرۆفی عێراقی بێت و زیندە‌تر زە‌حمە‌ت و ناخۆش‌ترە‌ی مرۆف کوردی عێراقی و کوردی ئێران و کوردی تورکیا و سواریا بێت. کوشتنە‌ی دە‌ستی عەرەب و موسلە‌مان ئێمە‌ ئاسان نییە، بە‌لام مادام گیتی پێشکە‌وتوو رە‌فزی ئەو دە‌کە‌ن کە دان بە کێشە‌ی کورد دا‌بنین، بە‌م شێوە‌یە‌ لە قە‌هەزی تاواندا دە‌مێننوو).

بۆ یەکە‌م جار مێتە‌ران سەرۆکی دە‌ولە‌تی فەرە‌نسا لە شە‌وی ۱۹۹۱/۳/۳، لە تە‌له‌فزیۆن رایگە‌یاندا کە فەرە‌نسا پاش ئە‌مانی شە‌ری کەنداو هە‌ولە‌دات بۆ ناشتی و چاره‌سەرکردنی گێڕوگرفتی فە‌له‌ستین، لوئیان، کورد. هە‌روه‌ها مرۆف نابی ئەو کوشش و هە‌لۆ‌ستە‌ جوامێزانە‌ی دانێل مێتە‌ران کە خێزانی سەرۆک مێتە‌رانە‌ لە یاد بکات، کە بوو هۆی سازکردنی کۆنفرانسیکی نێ‌و‌تە‌وه‌یی لە ۱۹۸۹/۱/۱۵-۱۶، بە‌ ناوی مافی مرۆفایەتی و کە‌سایە‌تی کولتووری کورد.

لە رۆژنامە‌ی لۆ‌مۆندی فەرە‌نسی (Lemond)، ۱۹۹۱/۳/۱، بە‌ ناوی دۆسیە‌ی ناشتی‌ه‌وه‌ هە‌مان پڕۆ‌ژه‌ی حکومە‌تی فەرە‌نسا پلا‌ۆ‌کراو‌تە‌وه‌ کە لە ۸/۲ وە‌زیری دە‌ره‌وه‌ی فەرە‌نسا (رۆ‌لاندا دۆ‌ماس) گە‌یانە‌یە‌ تە‌وه‌یە‌ کێ‌گرتوو‌ه‌کان لە نێ‌و‌یۆ‌رک. لە دۆسیە‌ی ناو‌ی‌رادا بە‌م شێوە‌یە‌ باسی کورد کراو: (ئە‌م گە‌له‌ کە لە چوار وڵاتنا دە‌ژی، تورکیا، ئێران، عێراق و سواریا، کورده‌کان بە‌ختی ئە‌وه‌یان نییە کە دە‌ولە‌تیکی تە‌وه‌ی‌یان بێن. هە‌ولێ کە بە‌دری بریتی‌ه‌یە‌ لە رازی‌کردنی ئە‌و دە‌ولە‌تانە‌ی کە کورده‌کانی لێ‌ده‌ژی تا دان بە‌ رۆ‌میکی تایبە‌تی و مافی تایبە‌تی و ریزگرتیاندا بێن).

زیاتر لە نیو سە‌ده‌یە‌ هە‌ول دە‌دری کە کێشە‌ی کورد سەرکوت بکری و شوناسنامە‌ی تە‌وه‌ی‌ه‌تی‌یان نە‌هێلری، بە‌لام تایا توانیان کورد (بە‌ تورک و بە‌ عەرەب و بە‌ فارس) بکە‌ن. زیاتر بۆ حە‌فتا ساڵ دە‌چی کە زمانی کوردی لە تورکیا قە‌ده‌غە‌یه‌، بە‌لام ئە‌نجامە‌کە‌ی چی بوو؟

لەم دواییدا بە هۆی خۆپیشانان و راپەڕینی گەلی کورد لە تورکیا لەلایەک و، لە لایەکی ترەوە خەباتی چەکداری ھەوت سالی پارتی کرێکارانی کوردستانی تورکیا، (تورگۆت نۆزال)ی ناچار کردوووە کە بۆ: (ئەگەر نۆمە دان بە واقیعی کوردەکاندا نەنێن، خەلکی تر دەینن). «بەروانە رۆژنامەی لیبراسیۆن-ی ۱۹۹۱/۲/۶».

لە سالی ۱۹۸۴ووە (تورگۆت نۆزال) خەریکی پلاتی کارسازیبە «ریفۆرمیزم». لەم دواییدا بە رەسمی رنگی دا، زمانی کوردی بەکاربەندری. پلاتی پاش شەری کەنداویش، بەرپەڵاکردنی (۷۳) ھەزار کوردە کە تاوانبارکراون بە تواندنی چالاکی سەرپەخۆیی.

بەرباری بەکارھێنانی زمانی کوردی هیچ شتێکی لە راستیدا نەگۆڕی، چونکە زۆرەیی خەلکی داوای خۆنشدن و نووسین و بەلۆکراوە بە زمانی کوردی دەکەن. لەم بروووە (نۆرھان دوگان) کە پارێزەری پارتی کرێکارانی کوردستانی تورکیایە لە رۆژنامەی لیبراسیۆنی ۱۹۸۶/۲ دەلی: (بە بەرواوە دەلێم کە (تورگۆت نۆزال) نیازی باشە بەلام کاربەدەستانی دەولەت کۆسپ دەخەنە بەردەمی).

دۆسییە ی تافرە تی کورد

لە ژمارە ی نایندە دا دۆسییە یەکی تایبە تی بۆ مەسە لە ی تافرە تی کورد تەرخان دەکە ی ن کۆمە لێ ن ک نووسە ری ھێژا بە شدار ی تێ دا دەکە ن. لە واتە ی کە تائیس تا بابە ت و لیکۆ لیسە وە کانئییان گە یشتوووە: د. سامیە چارووشلی، نەزە تە بە گی خانی، موھسین تەحمە د عومەر.

کوردەکانی پاکستان: بەو ئاواتەوهین بگەڕێنەوه نیشتمانی

خۆمان

کوردەکانی پاکستان: که ئاواره‌بووین کوردستان

یه‌ک کوردستان بوو

ئیمرۆ له پاکستاندا دهیان ههزار کورد دهژین که زووریه‌یان له سه‌ره‌تای ئهم سه‌ده‌یه‌دا ئاواره‌ی ئهو وڵاته‌ بوون و، بەشی زۆریان له هه‌رمێی بلوچستان، به‌ تابه‌تی له شاری (کوئته) دهژین.

له‌وه‌ته‌ی منیش ئاواره‌ی پاکستان بووم به‌ ئاواته‌ بووم چاوم به‌ هه‌ندێ له‌و برا کوردانه‌م بگه‌وی، تا هه‌ندێ زانیاری سه‌رباره‌ت به‌ شیوه‌ی ژبان و سه‌رده‌می ئاواره‌بووتیان په‌دا بگه‌م.

له‌ ده‌رفه‌تێکدا چاوم به‌ کاک (لیاقت کورد سه‌ردارخان) که‌وت که‌ له‌ بنه‌ماله‌ی

سردارخان کورده. شایه تی باسه که نم بنه ماله خانهدان و ناسراوه به و پیری دلسوزی و میهره بانیهوه یارمه تی کورده تازه ناواره بووه کانی پاکستان دهدهن. جگه رسوزانه له سریمان به دهنگ دین و به پیر گیرو گرفته کانیاندهوه دهچن.

له کاک لیاقه تم پرسی:

* چ هزنگ پالی پینه نان که رووبکهنه بلوچستان؟

- نهوی راستی بئت وه کو میووو به وردی ناگادارتیم، به لأم وهک باوکم بزمان ده گیریتیره نیمه له جهنگی به که می جیهانه وه روومان کردۆته بلوچستان، نهو سهرده مه نیمه (۵۰۰) خیزان بووین، نیستا ژماره مان له دهه زار خیزان زیاتره.

* نم ژماره زوره کورده به گشتی به چ نیش و کاریکه وه خه ریکن؟

- زور به بیان به کشتوکال و مهرومالآت به خینوکرده وه خه ریکن. به شینکی که میان فه رمان بهرن له ده زگا کانی دهوله تدا. نم سالانه ی دواییدا کورده کان زیاتر چاویان کراوه ته وه و منداله کانیان بۆ خویندن هانده دهن. نیستا به شینکی زوری نهو قوتابیانه خویندنی بهر زیان ته واو کردوه.

نیمه ته نیا له کوردستانه وه هاتووین، نیمه که ناواره بووین کوردستان یهک کوردستان بوو، به لأم بۆ نه وهی بزانتن نیمه له ده ور به یی شاری (قامیشلی) به وه هاتووین.

* جه تاپتان چۆن بیر له رووداوه کانی نیستای کوردستان ده که ته وه؟

- نیمه تاراده یهک ناگاداری وه زعی کوردستانین. له رینگای رادیو و ته له فزیونه وه سوزاخی هه واله کان ده که یین. نیمه به شینکین له نیوه. هه رچهند رۆژگار وای لیکردووین که له خاک و نیشتمان دوور که وینه وه، به لأم وافیر کراوین که هه میسه دلسوزی نه ته وه و ولآت ده گیر کراوه که مان بپن. نیمه ش نه وانیهی دوای خزمان به هه مان گیانی ولآت به رستی په روره ده که یین.

نیمه هه ر هیومان به وه یه که رۆژی له رۆژان به گه رینه ره بۆ نیشتمانی خزمان، واتا کوردستان.

دوای نه وه هه ندی رده په سیاری ترم له کاک لیاقه ت کورد سردارخان کرد، ده تگوت تازه نیشتمانه که ی خزی جیهیشتوه و په سیاره کان به رینه کانی ده کولینه وه

هه مه سه عید شهیدا

RaBûN

Cultural Kurdish Journal- No.3 - 1992

Editor in chief

Rafik Sabir

Editorial Board

Kamal Mirawdali

Hashim Kochani

Karwan Abdulla

Technical Editor

Dylan Dersim

Sweden

RaBûN

Cultural Kurdish Journal- No. 3 - 1992

